

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΜΑΘΗΜΑ: ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα Εργασίας

**«Η εικόνα των πολιτικών δυνάμεων στον έντυπο
λόγο από την ανακοίνωση μέχρι την ψήφιση του
Μνημονίου 1»**

Επιμέλεια: **Αναστασία Γκαρά**

ΑΜ: 1110 Μ018

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: **κα. Μαριάννα Ψύλλα**

Αθήνα, Νοέμβριος 2013

Θέμα Εργασίας

**«Η εικόνα των πολιτικών δυνάμεων στον έντυπο
λόγο από την ανακοίνωση μέχρι την ψήφιση του
Μνημονίου 1»**

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	5
Το Σώμα Ανάλυσης και οι Μέθοδοι Προσέγγισης.....	13
A. Το Σώμα Ανάλυσης.....	13
B. Μέθοδος.....	14

Μέρος Α'

Δημοσιογραφικός Λόγος. Ένα Εργαλείο Επίδρασης και Αντανάκλασης των Κοινωνικών και Πολιτικών Αναπαραστάσεων

1. Χρονικό 1 ^{ου} Μνημονίου.....	18
2. Τα Μέσα Επικοινωνίας ως Ιδεολογικοί Μηχανισμοί.....	21
3. Ο Δημοσιογραφικός Λόγος.....	25
4. Κριτική Ανάλυση Λόγου.....	27
5. Κόμματα και Μέσα Επικοινωνίας.....	34
5.1 Παρουσία Κυβέρνησης – Αντιπολίτευσης στα Μέσα Επικοινωνίας.....	38
6. Κοινωνικές Κινητοποιήσεις.....	41

Μέρος Β'

Ανάλυση και Συμπεράσματα από την Έρευνα Αναπαράστασης Λόγου

1. Θεματικές Κατηγορίες Ειδήσεων.....	44
2. Παρουσία Κομμάτων.....	50
3. Τα είδη Αναφερόμενου Λόγου.....	54
3.1 Γενικά.....	54
3.1α Ευθύς Λόγος (ΕΛ).....	55
3.1β Πλάγιος Λόγος (ΠΛ).....	57
3.1γ Ελεύθερος Ευθύς Λόγος (ΕΕΛ).....	58
3.1δ Υβριδικές Μορφές Λόγου (ΥΛ).....	61
3.1ε Αντωνυμική Τροποποίηση (ΑΤ).....	62

3.2 Εμφάνιση Αναφερόμενου Λόγου.....	63
3.3 Είδος Αναφερόμενου Λόγου.....	64
4. Είδος Αναφερόμενου Λόγου – Θεματικές Κατηγορίες.....	68
5. Εμφάνιση Αναφερόμενου Λόγου ανά Κόμμα.....	74
6. Συμμετοχή των Πηγών στις Ειδήσεις.....	80
6.1 Γενικά.....	80
6.2 Κοινωνική Θέση Φωνών.....	82
6.3 Είδος Λόγου σε Σχέση με την Κοινωνική Θέση Φωνών.....	83
7. Αρχηγοί Πολιτικών Κομμάτων.....	86
8. Προσφώνηση Πηγής.....	92
Επίλογος.....	96
Βιβλιογραφία.....	103

Εισαγωγή

Στη σύγχρονη πραγματικότητα τα Μέσα Επικοινωνίας ως κοινωνικά προϊόντα βρίσκονται σε μία συνεχή διαλεκτική σχέση με την κοινωνία μέσα στην οποία δρουν, αναπαριστώντας ή καλλιεργώντας σχέσεις εξουσίας. Δημιουργούν ένα δημόσιο κι ενιαίο πεδίο δράσης, όπου διαδραματίζονται ή αναπαριστώνται δράσεις της δημόσιας ζωής, είτε σε εθνικό, είτε σε διεθνές επίπεδο. Αποτελούν ένα από τα κύρια συστήματα οριοθέτησης της κοινωνικής πραγματικότητας, καθώς αποτελούν τη βασική πηγή πληροφόρησης του κοινού, σε μία κοινωνία όπου η συνάντηση με γεγονότα, πληροφορίες, ακόμα και αξίες και θεσμούς διαμεσολαβείται. Η επίδρασή τους σε διάφορα κοινωνικά και πολιτικά επίπεδα έρχεται σε άμεση συνάρτηση με τις υπάρχουσες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές δομές, εγείροντας ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο τους ως διαμεσολαβητές μεταξύ κοινού και πραγματικότητας, ερωτήματα τα οποία χρήζουν έρευνας και θεωρητικής ανάλυσης.

Στην παρούσα εργασία με τίτλο: «Η εικόνα των πολιτικών δυνάμεων στον έντυπο λόγο από την ανακοίνωση μέχρι την ψήφιση του Μνημονίου 1», θα ασχοληθούμε με τη *σχέση πολιτικής και δημοσιογραφίας*, και την επιρροή που ασκούν τα Μέσα Επικοινωνίας στη διαμόρφωση του δημόσιου πολιτικού πεδίου, πραγματοποιώντας συγκεκριμένες επιλογές και μεθόδους ανάδειξης ή μη πολιτικών θεμάτων και πολιτικών προσώπων. Η περίοδος που εξετάζουμε περιλαμβάνει την 23^η Απριλίου 2010, ημέρα ανακοίνωσης της προσφυγής της Ελλάδας στο ΔΝΤ έως τις 8 Μαΐου 2010, δύο μέρες μετά την ψήφιση του Μνημονίου 1.

Τα ζητήματα, που αποτελούν και την υπόθεση εργασίας στο εν λόγω εγχείρημα, συνίστανται *στην παρουσίαση των θεματικών σε σχέση με το Μνημόνιο* σε πολιτικές εφημερίδες πανελλαδικής κυκλοφορίας (Η Καθημερινή και Ελευθεροτυπία) σε σχέση με την ιδεολογικοπολιτική τους ταυτότητα, *στην αντιπροσώπευση των κομμάτων και των πολιτικών προσώπων* στις εφημερίδες αυτές, τόσο σε σχέση με τον κομματικό φορέα που εκπροσωπούν, όσο και σε σχέση με την ιεράρχηση τους στον κομματικό μηχανισμό. Επιπλέον, θα ασχοληθούμε με *την παρουσία των προσώπων του εξωτερικού* που παρεμβαίνουν στην εγχώρια πολιτική σκηνή την περίοδο του Μνημονίου, αλλά και τους *συμμετέχοντες σε κινητοποιήσεις* ενάντια στην ψήφιση μέτρων. Παράλληλα, θα τεθεί υπό έρευνα, μέσω της ανάλυσης του δημοσιογραφικού λόγου, *ο τρόπος με τον οποίο μεταχειρίζονται οι δημοσιογράφοι τον αναφερόμενο λόγο των προσώπων που φιλοξενούν*,

ερμηνεύοντας μεθόδους αντικειμενικότητας, αποστασιοποίησης ή εμπλοκής και ερμηνείας από την πλευρά του συντάκτη. Στόχο, επιπλέον, αποτελεί και η διερεύνηση του ερωτήματος που σχετίζεται με τη σχέση πολιτικής ταυτότητας των εφημερίδων και τον τρόπο παρουσίασης θεμάτων και προσώπων ανάλογα με το αναγνωστικό τους κοινό.

Βασικές θέσεις που διαπερνούν την ανάλυσή μας αφορούν στο γεγονός ότι τα πολιτικά κόμματα και τα Μέσα Επικοινωνίας συγκροτούν ένα πεδίο κυρίαρχης - πολιτικής δημοσιότητας, ενώ παράλληλα υποστηρίζουμε ότι οι θεσμικές πρακτικές της δημοσιογραφίας και οι σχέσεις - επιρροή - που αναπτύσσει με άλλα θεσμικά πεδία φανερώνουν ότι η δημοσιογραφία ως μία κοινωνική πρακτική είναι ιδεολογικά φορτισμένη συμβάλλοντας ενεργά στην αναπαραγωγή κοινωνικών και εξουσιαστικών σχέσεων. Αντιλαμβανόμαστε τη δημοσιογραφική γλώσσα, όχι μόνο ως αναπαράσταση της πραγματικότητας, αλλά ως συστατικό στοιχείο στη συγκρότησή της. Έτσι, η διερεύνηση της ιδεολογικής υπόστασης της δημοσιογραφικής πρακτικής επιβάλλει την εξέταση των ίδιων των προϊόντων της, δηλαδή των δημοσιογραφικών κειμένων.

Τα ζητήματα αυτά θα προσπαθήσουμε να τα προσεγγίσουμε, ώστε να εξάγουμε συμπεράσματα, βασιζόμενοι τόσο σε ένα θεωρητικό πλαίσιο που περιλαμβάνει τις σχέσεις εξάρτησης κι επιρροής που δημιουργούνται ανάμεσα στον χώρο των Μέσων Επικοινωνίας και του πολιτικού πεδίου στα πλαίσια της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, όσο και σε έναν συνδυασμό μεθόδων ανάλυσης λόγου, όπως την κλασσική θεματική και γλωσσολογικές αναλύσεις.

Το πεδίο που διαμορφώνεται στην επικοινωνιακή και πολιτική αυτή διαδικασία αφορά σε τρεις πόλους. Από τη μία, λαμβάνεται υπ' όψιν η λειτουργία των Μέσων Επικοινωνίας, τόσο ως οικονομικές δομές, όσο και ως μηχανισμοί επιρροής σε άμεση συνάρτηση με τον πολιτικό κόσμο, σημείο στο οποίο σημαίνουσα θέση έχει η εμπλοκή του δημοσιογράφου, κυρίως μέσα από τον δημοσιογραφικό λόγο. Υποστηρίζουμε ότι τα Μέσα Επικοινωνίας συνιστούν Ιδεολογικούς Μηχανισμούς. Κύριο χαρακτηριστικό τους αποτελεί η έννοια και πρακτική της διαμεσολάβησης μεταξύ του δημόσιου και ιδιωτικού πεδίου. Η εξάρτηση των Μέσων από οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες καθιστά δύσκολη τη διατήρηση αυτονομίας τους. Η διαμεσολάβηση προϋποθέτει την ανασυμφραστικοποίηση του εκάστοτε γεγονότος με αποτέλεσμα να μεταφέρει ιδεολογικό φορτίο, συμβάλλοντας στην αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων. Σημαντικό ρόλο σε αυτό παίζει η γλώσσα η οποία εμπλέκεται άμεσα στην κοινωνική διαμάχη για την αναπαραγωγή σχέσεων εξουσίας και των ιδεολογιών που φέρουν.

Από την άλλη, στο πεδίο μεταξύ πολιτικής και επικοινωνίας σημαίνων είναι ο ρόλος των πολιτικών προσώπων και οι ενέργειές τους απέναντι ή

διαμέσου των Μέσων Επικοινωνίας, καθώς και η πρόσληψη των πολιτικών πράξεων και προτεραιοτήτων από το κοινό. Η ενασχόληση, λοιπόν, με τις διαμορφωμένες σχέσεις αυτών των τριών πόλων της δημόσιας σφαίρας μπορούν να συμπεριληφθούν στο γενικό ερώτημα, *ποια η εμπλοκή των Μέσων Επικοινωνίας στη διαμόρφωση της πολιτικής σκηνής και ποια η επιρροή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι.*

Τα Μέσα Επικοινωνίας με διάφορους τρόπους και πρακτικές ασκούν επιρροή στο πεδίο της πολιτικής, συνεπώς και της επικοινωνιακής πρακτικής, τόσο της εξουσίας, όσο και της δημόσιας δράσης, συμβάλλοντας στη μεταβολή της έννοιας και της πρακτικής του δημόσιου χώρου. Παράλληλα, ασκούν πολιτικό έλεγχο, καθώς τα ίδια αποτελούν πηγή πολιτικής εξουσίας, συμβάλουν στη δημιουργία πολιτικών και κοινωνικών αναπαραστάσεων, ενώ ασκώντας οικονομική και πολιτική εξουσία δίνουν στους εμπλεκόμενους τη δυνατότητα ελέγχου και παρέμβασης στο πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι, διαμορφώνοντας κυρίως σχέσεις εξάρτησης. Η μελέτη των Μέσων Επικοινωνίας, συνιστά απαραίτητη μία θεωρητική προσέγγιση του ρόλου τους σε συνάρτηση με την κοινωνική και την πολιτική θεωρία αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι τους.

Στην Ελλάδα, συγκεκριμένα, το τοπίο των Μέσων Επικοινωνίας χαρακτηρίζεται από μία έντονη πολιτικοποίηση, ένας όρος που παραπέμπει περισσότερο στην κομματικοποίηση και όχι στα πλαίσια πολιτικού λόγου, όπως έχει υποστηρίξει στην ανάλυσή της η Π. Ζέρη¹. Υπάρχει μία ιδιαίτερη σχέση εξάρτησης μεταξύ των πολιτικών και των Μέσων (δημοσιογράφοι - ιδιοκτήτες). Η ιδιαιτερότητα στη σχέση αυτή γίνεται εμφανής κυρίως από την κρατική παρέμβαση στον χώρο των ραδιοτηλεοπτικών Μέσων, αλλά και από την πολιτική συγκυρία που οδήγησε στη δημιουργία κάθε έντυπου ή ηλεκτρονικού Μέσου γι' αυτό και το πεδίο τους είναι στενά συνδεδεμένο με τις αντιφάσεις, εντάσεις και σκοπιμότητες του πολιτικού συστήματος. Καθώς αυτό χαρακτηρίζεται από έναν ιδιαίτερα συγκεντρωτικό και πατερναλιστικό χαρακτήρα της πολιτικής εξουσίας, δεν είναι τυχαία η έντονη πολιτικοποίηση του δημοσιογραφικού πεδίου της χώρας.

Τον έτερο πόλο της σχέσης που ερευνάται, συνιστούν τα κόμματα και τα πολιτικά πρόσωπα, ο τρόπος λειτουργίας τους και η σημαίνουσα θέση των Μέσων στις επιλογές διαμόρφωσης πολιτικής. Στο ήδη διαμορφωμένο πεδίο δημόσιας δράσης η σχέση εξάρτησης των πολιτικών από τα Μέσα, είναι άμεση, μια και τα ίδια καταφέρνουν να δημιουργούν με τον λόγο τους και τις

¹ Ζέρη Περσεφόνη (1996) *Θεσμοί εποπτείας στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα*. Αθήνα: Οδυσσέας

πρακτικές τους «πρωταγωνιστές»². Τα Μέσα, λοιπόν, παράγουν δημοσιότητα με την αιχμαλώτιση της προσοχής του κοινού. Τα γεγονότα εισχωρούν στην πραγματικότητά μας κυρίως αν κατασκευαστεί ενδιαφέρον και δημόσια προσοχή γι' αυτά.

Η αλλαγή της δημόσιας σφαίρας σήμερα καθορίζεται από τη λογική της παραγωγής δημοσιότητας³. Αυτή η λογική σημαίνει ότι καθετί που θέλει να αποκτήσει δημόσια σημασία πρέπει να εμφανισθεί στους υποκειμενικούς κόσμους των εμπειριών που κατασκευάζουν τα Μέσα. Εδώ και καιρό η πολιτική γίνεται γνωστή μόνο στον χώρο της δημόσιας σφαίρας. Από την εποχή που τα Μέσα Επικοινωνίας λειτουργούν με τη μορφή των μαζικών μέσων, έχουν μεταβληθεί σε πραγματικά φόρα της πολιτικής.

Έτσι, λοιπόν, η πολιτική αντλεί τα θέματά της από τα Μέσα Επικοινωνίας και θέλει να «πωλείται» σε αυτά. Μάλιστα, η πολιτική φτιάχνεται κατά ένα μεγάλο μέρος στα Μέσα και για τα Μέσα. Συνεντεύξεις Τύπου, δηλώσεις πολιτικών εκπροσώπων, προεκλογικές ομιλίες, ακόμη και ανακοινώσεις πολιτικών επιλογών και δράσεων στήνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να υπηρετούν τους τρόπους λειτουργίας των Μέσων Επικοινωνίας. Ό,τι δεν εμφανίζεται στα Μέσα δεν έχει πολλές δυνατότητες ύπαρξης στον χώρο της πολιτικής. Γι' αυτό και οι πολιτικοί λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη τους τα Μέσα Επικοινωνίας.

Με τη μετάβαση από τη «δημοκρατία των κομμάτων» στη «δημοκρατία των Μέσων»⁴, οι πολιτικοί δεν αρκούνται πλέον στον ρόλο ενός αντικειμένου των ειδησεογραφικών περιεχομένων, αλλά υποδύονται τον ρόλο ενός επαγγελματικού εταίρου των Μέσων Επικοινωνίας. Δε χρησιμοποιούν τα Μέσα μόνο για να «πουλήσουν» την πολιτική τους, αλλά για να διασφαλίσουν ένα βήμα προβολής όσο το δυνατόν πιο ευνοϊκό γι' αυτούς.

Στο σημείο αυτό, και ως τρίτος πόλος στο πεδίο του πολιτικού γίνεσθαι εμπλέκεται και η δράση των κοινωνικών φορέων, οι περισσότεροι εκ των οποίων επιλέγουν να δράσουν ή να επικοινωνήσουν τη δράση τους, σύμφωνα με τις επιταγές των Μέσων Επικοινωνίας, διαμορφώνοντας κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος το κοινωνικό σκηνικό και ιδιαίτερα την έννοια και πρακτική της διεκδίκησης, ενώ παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία έχει ο ρόλος

² Κομνηνού Μαρία – Λυριτζής Χρήστος (1988) *Κοινωνία, Εξουσία & Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*. Αθήνα: Παπαζήση/ Ψύλλα Μαριάννα (2003) *Η πολιτική ως δράση και λόγος*. Αθήνα: Τυπωθύτω – Γιώργος Δαρδανός/ Van Leeuwen Theo (1996) *The representation of social actors*, in C. Rosa Routledge, London.

³ Rifkin Jeremy (2001) *Η νέα εποχή της πρόσβασης*. Αθήνα: Λιβάνη

⁴ Wolton Dominique (1997) *Σκέψεις για την επικοινωνία*. Αθήνα: Σαββάλας

επιρροής των Μέσων Επικοινωνίας στη διαμόρφωση γνώμης. Οι κοινωνικοί φορείς προκειμένου να γνωστοποιήσουν τη δράση τους απευθύνονται ή χρησιμοποιούν τα Μέσα Επικοινωνίας. Η εκάστοτε δράση εντάσσεται στα πλαίσια λειτουργίας των Μέσων. Αν μία κινητοποίηση ή συλλογική απόφαση δεν αποτελέσει είδηση στα Μέσα Επικοινωνίας, συνήθως δε συνιστά μέσο πίεσης για τον φορέα εξουσίας. Παράλληλα, για να αποτελέσει είδηση επιβάλλεται να συνάδει με το πλαίσιο που θέτουν τα Μέσα, όπως συνεντεύξεις Τύπου ή μαζικές διαδηλώσεις για παράδειγμα. Ταυτόχρονα, τα Μέσα Επικοινωνίας λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές του εκάστοτε αιτήματος μίας συλλογικότητας. Η στάση που θα διατηρήσουν συμβάλει στην επιρροή του κοινού, αλλά και στην αντίδραση του φορέα στον οποίο απευθύνεται το αίτημα. Τα Μέσα Επικοινωνίας έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως σύμμαχοι στις συλλογικές κοινωνικές διεκδικήσεις.

Την έρευνά μας, θα απασχολήσει σε εκτεταμένο βαθμό, ως ερευνητικό εργαλείο, ο δημοσιογραφικός λόγος. Στην ανάλυση του ρόλου των Μέσων, της δημοσιογραφίας και της κοινωνικής τους διεπίδρασης σημαίνουσα θέση καταλαμβάνει *η ανάλυση του δημοσιογραφικού λόγου*, ως λόγου που αντανakλά κοινωνικές αναπαραστάσεις, και σύμφωνα με τον Lavoine, «που επιδρά πάνω στα κοινωνικά σύνολα και μέσα από τον οποίο κατανοούμε μέσα από ποιες διαδικασίες μιλούν για τον εαυτό τους οι ανεπτυγμένες κοινωνίες».⁵

Το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας βασίζεται στην Κριτική Ανάλυση Λόγου, η οποία αποτελεί μια μορφή θεώρησης της γλώσσας, που συνδυάζει τη λεπτομερή γλωσσολογική περιγραφή και ανάλυση των κειμένων με κοινωνιολογικές θεωρίες για τη συμβολή της γλώσσας στην κοινωνική οργάνωση και δομή. Σύμφωνα με την Κριτική Ανάλυση Λόγου⁶ οι γλωσσικές επιλογές στην δημοσιογραφία μεταφέρουν ιδεολογικά νοήματα, και η δύναμη της γλώσσας αυτής είναι τόσο ισχυρή που, σύμφωνα με τον Van Dijk «είναι ικανή όχι μόνο να ελέγξει επικοινωνιακά γεγονότα, αλλά και να θέσει την ατζέντα, να ορίσει καταστάσεις κι ακόμη τις λεπτομέρειες του τρόπου, των πράξεων και των πολιτικών των ομάδων που αναπαριστώνται»⁷. Έτσι, κάθε

⁵ Lavoine Yves (2004) *Η γλώσσα των μέσων ενημέρωσης*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), σελ. 17

⁶ Caldas-Coulthard Carmen Rosa (1993). *From Discourse Analysis To Critical Discourse Analysis*, London : Routledge/ Fowler Roger (1991) *language in the news*, London :Routledge

⁷ Van Dijk Teun (1997) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications

κείμενο δημιουργεί τη δική του μικρή συνεισφορά στον σχηματισμό απόψεων της κοινωνίας.

Από την άλλη, ο αναπαριστώμενος λόγος είναι ένας μεσολαβημένος λόγος, επειδή παράγεται από έναν αφηγητή, στην προκειμένη περίπτωση τον δημοσιογράφο, που ερμηνεύει τις γλωσσικές πράξεις που αναπαριστώνται σύμφωνα με τη δική του οπτική. Η μεσολάβηση μπορεί να σημαίνει διάφορα πράγματα, από ουδέτερη πληροφόρηση, έως απόπειρες ελέγχου και χειραγώγησης του κοινού. Ωστόσο, κάθε πρόθεση κρύβεται πολύ καλά πίσω από τις γλωσσικές πρακτικές που χρησιμοποιούνται. Ένα πλεονέκτημα του δημοσιογράφου είναι ότι στη χρήση αναφορών αυτός δανείζεται την εξουσία επί του λόγου στο κείμενο.

Μέρος της έρευνας θα απασχολήσει η ανάλυση δημοσιογραφικού λόγου, λοιπόν, στοχεύοντας στην ανάλυση της εμπλοκής των δημοσιογράφων στη μεταφορά και διαμόρφωση της ειδήσης μέσω των γλωσσικών μεθόδων που επιλέγουν. Ο δημοσιογράφος, είναι αυτός που επιλέγει ποια φωνή και ποιος λόγος θα προβληθεί, κι αυτός αναδεικνύει τις πηγές του σε «πρωταγωνιστές» ή μη. Παράλληλα, ο δημοσιογράφος επιλέγει τον τρόπο με τον οποίο θα παρουσιάσει την πηγή του, αλλά και τα λεγόμενα αυτής, και η πρακτική αυτή ενέχει ιδιαίτερα ερμηνευτικά χαρακτηριστικά. Οπότε, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για πλήρη και κυριολεκτικής σημασίας αντικειμενικότητα, από τη στιγμή που εμφανίζεται ο όρος «επιλογή», ωστόσο, έχει ενδιαφέρον η *ανάλυση των ερμηνευτικών γλωσσικών χαρακτηριστικών του δημοσιογραφικού λόγου, η εμπλοκή της θέσης του δημοσιογράφου στον αναφερόμενο λόγο των πηγών που χρησιμοποιεί, αλλά και τα επίπεδα αντικειμενικότητας*, με τη χρήση μεθοδολογικών μοντέλων της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, αλλά και της σημειωτικής ανάλυσης κειμένου⁸.

Παράλληλα, θα μας απασχολήσει το θεματικό περιεχόμενο των ειδήσεων που σχετίζονται με το Μνημόνιο, ώστε να εξετάσουμε σε ποιες πτυχές δίνεται βαρύτητα δημοσιοποίησης. Αρχικά, μπορεί κανείς να θεωρήσει πως τα Μέσα ασκούν μια επιλεκτική εργασία των θεμάτων που είναι κατάλληλα γι αυτά, δηλαδή αποδεκτά σε σχέση με τις ιδιαίτερες λογικές τους. Η δυναμική αυτή, επιταχύνοντας τη διάδοση ενός ιδιαίτερου προβληματισμού, μπορεί να διευκολύνει την πρόσβαση ενός προβλήματος στην πολιτική θεματική διάταξη. Σ' αυτό το πλαίσιο, τα Μέσα δρουν ως ενισχυτές και μεταδότες των

⁸ Βασισμένοι σε μοντέλα – μεθόδους ανάλυσης των: Caldas-Coulthard Carmen Rosa. (1994) "On reporting: the representation of speech in factual and factional narratives", London & New York: Routledge/ Politis Periklis & Kakavoulia Maria (2006) Direct Discourse in the Greek Press: Between Evidentiality and Subjectivity, Riva del Garda, Italy/ Floyd Allan (2000) The reporting Verbs and Bias in the Press, *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 13 : 43-52 / Clark, H.H. & Gerrig (1990) 'Quotations as demonstrations', *Language*

συγκρούσεων, των αιτημάτων, των αναπαραστάσεων που παράγονται γύρω από ένα δεδομένο πρόβλημα.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν το θεωρητικό πλαίσιο που περιγράφηκε κι αφορά στις σχέσεις επιρροής και συνδιαλλαγής των Μέσων Επικοινωνίας, των πολιτικών προσώπων και των κοινωνικών φορέων, καθώς και της δύναμης της σημαίνουσας θέσης του δημοσιογραφικού λόγου, ως ένας από τους κυρίαρχους δημόσιους λόγους, θα επιχειρήσουμε να δώσουμε απαντήσεις στα ζητήματα που τέθηκαν αρχικά και σχετίζονται με τη συμμετοχή των κομμάτων και των πολιτικών προσώπων στην ειδησεογραφία, την εμπλοκή των δημοσιογράφων στην παρουσίαση του αναφερόμενου λόγου, μέσω συγκεκριμένων γλωσσικών πρακτικών, την προτίμηση των Μέσων να προβάλλουν πολιτικά πρόσωπα συγκεκριμένης κομματικής ταυτότητας, τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζουν τις πτυχές του Μνημονίου, την παρέμβαση από παράγοντες του εξωτερικού, αλλά και τις κινητοποιήσεις κοινωνικών ομάδων.

Συγκεκριμένα, προτείνεται μία ερευνητική ενασχόληση τόσο με τις υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας μεταξύ πολιτικής και Μέσων, καθώς και της εμπλοκής του δημοσιογράφου στην αφήγηση και προβολή των γεγονότων και των προσώπων, υπό τη σκοπιά ενός ερμηνευτικού εγχειρήματος για το πώς επηρεάζεται η διαμόρφωση του δημόσιου πολιτικού πεδίου.

Στο παρόν ερευνητικό εγχείρημα θεωρούμε πως η χώρα την περίοδο αυτή βρίσκεται σε κρίση, τόσο πολιτική, όσο οικονομική και κοινωνική. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από εντάσεις στο πολιτικό σκηνικό, δεδομένης και της οικονομικής και συνάμα της πολιτικής κρίσης που υφίσταται. Οι κρίσεις δύνανται να δημιουργούν εναλλαγή στη θεματική ατζέντα, στους πρωταγωνιστές, αλλά και στα πολιτικά κέντρα αποφάσεων. Στο πεδίο αυτό συντονίζονται συνήθως και τα Μέσα Επικοινωνίας, τα οποία αναγκάζονται να υπακούσουν στις επιταγές του κοινού τους, όταν αλλάζει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Έτσι, θα μελετήσουμε αν οι εφημερίδες που εξετάζουμε κινούνται σε ρυθμούς ρουτίνας διατηρώντας το κυρίαρχο σύστημα και σχέσεις εξουσίας ή αν στις σελίδες τους αντικατοπτρίζεται η κρίση με την κινητοποίηση πόρων.

Η εν λόγω εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Στο Μέρος Α' επιχειρείται η προσέγγιση του θεωρητικού πλαισίου και η ανάλυση εννοιών, καθώς και μία συλλογιστική πάνω στην οποία βασίζεται η παρούσα μελέτη. Αρχικά, παρουσιάζεται το ιστορικό της περιόδου που αναλύεται, περιγράφοντας τα γεγονότα που έλαβαν χώρα. Ακολουθεί η θεωρητική προσέγγιση των Μέσων Επικοινωνίας ως ιδεολογικοί μηχανισμοί που συμβάλλουν στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, ενώ εμπλέκονται και στη διαμάχη μεταξύ

των κοινωνικών δρώντων αναπαράγοντας σχέσεις εξουσίας και κοινωνικών ανισοτήτων. Σε αυτή τη διαδικασία συμβάλλει και η δημοσιογραφική γλώσσα η οποία δεν αποτελεί μόνο αναπαράσταση της πραγματικότητας, αλλά συστατικό παράγοντα στην ανασυγκρότησή της. Η συλλογιστική αυτή εντάσσεται στο θεωρητικό πλαίσιο που εισάγει η Κριτική Ανάλυση Λόγου, σύμφωνα με την οποία οι γλωσσικές επιλογές μεταφέρουν ιδεολογικά νοήματα. Επιπλέον, αναλύονται ορισμένες βασικές έννοιες οι οποίες διατρέχουν το πλαίσιο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, όπως το συμφραστικό πλαίσιο, η εξουσία και η ιδεολογία.

Στη συνέχεια, εισάγεται η έννοια της πολιτικής δημοσιότητας και ο ρόλος των κομμάτων σε συνάρτηση με τη λειτουργία των Μέσων Επικοινωνίας. Η πολιτική δημοσιότητα αναλύεται ως ένα πεδίο συμβολικό μεταξύ πολιτικών και μιντιακών δρώντων, δηλαδή ως ένα πεδίο διαμάχης για τη διατήρηση ή την αλλαγή της δομής των σχέσεων εξουσίας. Στα πλαίσια της ίδιας λογικής αναφέρονται και οι κοινωνικές κινητοποιήσεις σε συνάρτηση με τα Μέσα Επικοινωνίας. Τόσο οι πολιτικοί – κομματικοί, όσο και οι κοινωνικοί δρώντες αναζητούν στα Μέσα έναν σύμμαχο στη δράση τους, ενώ ταυτόχρονα τα ίδια τα Μέσα είτε αναλαμβάνουν αυτόν τον ρόλο, είτε αναδεικνύουν διαφορετικές ομάδες, λογικές ή πρόσωπα στο δημόσιο πεδίο.

Στο Μέρος Β' θα ασχοληθούμε με την ανάλυση των ευρημάτων της έρευνάς μας. Σε κάθε κεφάλαιο προηγείται το θεωρητικό ή μεθοδολογικό πλαίσιο στο οποίο βασίζεται η ανάλυση των δεδομένων και ακολουθούν τα συμπεράσματα. Έτσι, θα μελετήσουμε το περιεχόμενο των ειδήσεων που επέλεξαν τα Μέσα Επικοινωνίας να αναδείξουν σχετικά με το Μνημόνιο 1, την εμφάνιση των κομμάτων, των πολιτικών, αλλά και των πολιτών που συμμετέχουν σε κινητοποιήσεις, καθώς και τις γλωσσικές επιλογές των δημοσιογράφων να πλαισιώσουν τον λόγο τους. Επιπλέον, θα παρατηρήσουμε και τις αλλαγές που διαμορφώνονται στο πολιτικό σκηνικό με νέες πολιτικές δυνάμεις να κατακτούν χώρο στο πεδίο δημόσιου λόγου.

Το Σώμα Ανάλυσης και οι Μέθοδοι Προσέγγισης

Το θέμα που θέσαμε προς ανάλυση στην παρούσα έρευνα αφορά στη συγκριτική ανάλυση των λεκτικών σχημάτων και μεθόδων που επέλεξαν οι δύο ημερήσιες εφημερίδες πανελλαδικής κυκλοφορίας *Η Καθημερινή* και *Ελευθεροτυπία* προκειμένου να καλύψουν την παρουσίαση των πολιτικών προσώπων, αλλά και των πολιτών που συμμετείχαν σε κινητοποιήσεις στο πλαίσιο ειδήσεων που σχετίζονται με το Μνημόνιο 1. Επιχειρήσαμε να κάνουμε μία σφαιρική ανάλυση γύρω από το θέμα Μνημόνιο, παρατηρώντας τις πτυχές – θεματικές κατηγορίες με τις οποίες ασχολήθηκαν οι συγκεκριμένες εφημερίδες, την παρουσία των κομμάτων και των εμπλεκόμενων προσώπων με βάση το περιεχόμενο των θεματικών και την παρουσίαση των ειδών λόγου που χρησιμοποιούν οι δημοσιογράφοι για να πλαισιώνουν ή να μεταφέρουν τον λόγο των «πρωταγωνιστών». Τα κεντρικά ερωτήματα που τέθηκαν σχετίζονται με τη διαφορετική κάλυψη και παρουσίαση των θεμάτων από τις εφημερίδες και κυρίως την εμπλοκή των δημοσιογράφων στην παρουσίαση της είδησης, γεγονός που βάση της δικής μας θεώρησης συμβάλει στο πεδίο δημόσιου λόγου και τη διαμόρφωση ή αναπαραγωγή εξουσιαστικών σχέσεων.

Ειδικότερα, ερωτήματα που τέθηκαν ήταν μεταξύ άλλων η βαρύτητα που δίνουν οι εφημερίδες στις πτυχές του Μνημονίου με τα θέματα που επιλέγουν να καλύψουν και τον τρόπο που τα παρουσιάζουν. Επίσης, μεγάλο μέρος της έρευνας απασχολεί η παρουσία των κομμάτων, σε ποια πολιτικά πρόσωπα δίνεται ο λόγος και πώς αυτός παρουσιάζεται στο κοινό, ενώ παράλληλα, ασχοληθήκαμε και με την παρουσία των κινητοποιήσεων που έλαβαν χώρα και τον τρόπο που αυτές παρουσιάστηκαν στο αναγνωστικό κοινό. Ένα ακόμη στοιχείο που αναλύσαμε ήταν και οι παράγοντες του εξωτερικού, οι οποίοι την περίοδο εκείνη έχουν παρέμβαση στην πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας, ενώ έχουν και πρόσβαση στα Μέσα Επικοινωνίας, παρουσιαζόμενοι ως ισότιμοι συνομιλητές στο εγχώριο πεδίο δημόσιου λόγου. Διευκρινίζουμε πως η περίοδος που εξετάζουμε θεωρούμε πως είναι περίοδος κρίσης και παρατηρούμε και τις αλλαγές που συμβαίνουν τόσο στο πολιτικό σύστημα, όσο και στη συμπεριφορά των εντύπων.

α.Το Σώμα Ανάλυσης

Η περίοδος που ερευνούμε έχει διάρκεια δύο εβδομάδων από 23 Απριλίου, ημέρα ανακοίνωσης προσφυγής της Ελλάδας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο από τον Πρωθυπουργό, Γιώργο Παπανδρέου στο Καστελόριζο, έως τις 8 Μαΐου. Στις 6 Μαΐου ψηφίστηκε το Μνημόνιο 1 στο

Κοινοβούλιο. Σημειώνεται ότι τα κυριακάτικα φύλλα δε συμπεριλήφθηκαν, διότι στις κυριακάτικες εφημερίδες χρησιμοποιούνται άλλες μέθοδοι παρουσίασης των ειδησεογραφικών θεμάτων δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στην ανάλυση γύρω από ένα θέμα ή το ιστορικό κι όχι στην πρωτογενή είδηση.

Το υλικό της έρευνας αποτελεί η συλλογή 120 ειδήσεων από την εφημερίδα *Η Καθημερινή* και 153 από την *Ελευθεροτυπία*. Διευκρινίζεται ότι διατηρήσαμε τη μορφολογία που χρησιμοποίησαν και οι ίδιες οι εφημερίδες, λαμβάνοντας ως μία είδηση – μονάδα τις αναφορές κάτω από τον κεντρικό τίτλο, χωρίς να τις υποδιαιρέσουμε σε επιμέρους αναφορές, γεγονός που μας επέβαλε στην περαιτέρω κατηγοριοποίηση να χαρακτηρίσουμε τις ειδήσεις βάσει της βαρύτητας περιεχομένου που οι παραγωγοί της δίνουν. Οι ειδήσεις επιλέχθηκαν με κριτήρια αναφοράς είτε στο ΔΝΤ, στο Μνημόνιο ή και στη λήψη μέτρων που επιβλήθηκαν.

Τα έντυπα που επιλέχθηκαν εκπροσωπούν διαφορετικούς πολιτικούς χώρους, αλλά ανήκουν στις ‘ποιοτικές’ (urmarket) εφημερίδες. Σύμφωνα με τον Ψυχογιό, η εφημερίδα *Η Καθημερινή* εμφανίστηκε το 1919 κι αποτελούσε πάντα το έγκυρο φύλλο του συντηρητικού χώρου. Είναι πρωινή εφημερίδα κι έχει διατηρήσει το μεγάλο σχήμα. Αντίθετα, η *Ελευθεροτυπία* είναι απογευματινή μικρού σχήματος. Πρόκειται για την πρώτη εφημερίδα που εμφανίστηκε μετά τη μεταπολίτευση και χαρακτηρίζεται ως “η εφημερίδα των συντακτών”. «Έχει σημαντική απήχηση όχι μόνο στον χώρο της κλασσικής αριστεράς, αλλά και στον χώρο που δεν ικανοποιείται από αυτές τις επίσημες κομματικές κοινοβουλευτικές εκφράσεις. Στην ‘Ελευθεροτυπία’ συμπαρατάσσονται πολλές απόψεις: οι παραδοσιακές δημοκρατικές, αριστερές και κεντροαριστερές απόψεις, καθώς και οι οικολογικές και οι αντιπαγκοσμιοευτικές, αλλά και οι επίσης παραδοσιακές εθνικιστικές, λαϊκιστικές, αντιιμπεριαλιστικές και, κυρίως, αντιαμερικανικές απόψεις»⁹.

β. Μέθοδος

Στη μελέτη “*Η εικόνα των πολιτικών δυνάμεων στον έντυπο λόγο από την ανακοίνωση μέχρι την ψήφιση του Μνημονίου 1*” χρησιμοποιήθηκαν δύο μέθοδοι προσέγγισης του υλικού μας, η κλασσική θεματική ανάλυση και γλωσσολογικές προσεγγίσεις στο πλαίσιο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, όπου διερευνώνται γλωσσολογικές πρακτικές, όπως η ανάλυση

⁹ Ψυχογιός Δημήτρης (2004) *Τα Έντυπα Μέσα Επικοινωνίας, Από τον πηλό στο Δίκτυο*. Αθήνα :Καστανιώτη, σελ. 477 - 493

αναπαράστασης λόγου, πρακτικές οι οποίες αναλύονται λεπτομερώς στα αντίστοιχα κεφάλαια.

Η κλασσική θεματική ανάλυση, αν και είναι μία από τις παλαιότερες μεθόδους ανάλυσης περιεχομένου, παραμένει επίκαιρη στις αναλύσεις μεντιακού λόγου. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της θεματικής ανάλυσης είναι η κατηγοριοποίηση ενός μεγάλου όγκου δεδομένων σε θεματικές κατηγορίες που αφορούν σε μορφή ή περιεχόμενο. Σύμφωνα με τη Μαριάννα Ψύλλα¹⁰, «το γεγονός συγκέντρωσης και ομαδοποίησης ενοτήτων περιεχομένου σε θέματα δίνει τη δυνατότητα στον αναλυτή να διακρίνει τους πυρήνες των εννοιών που συνθέτουν μία επικοινωνία και των οποίων η παρουσία ή η συχνότητα εμφάνισης θα μπορούσαν να είναι δηλωτικές σε μία ερευνητική ανάλυση κειμένου». Έτσι, στην παρούσα ανάλυση χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της κλασσικής θεματικής, ώστε να δημιουργηθούν κατηγορίες που αναλύουν το περιεχόμενο των ειδήσεων που αναφέρονται στο μνημόνιο.

Αν και η κλασσική θεματική ανάλυση μελετά «τη μέτρηση της παρουσίας καθώς και της συχνότητας εμφάνισης ενός θέματος» και αποτελεί σε μεγάλο βαθμό μία στατιστική ποσοτική ανάλυση, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απουσία ενός θέματος, σύμφωνα πάντα με τους στόχους που έχει θέσει ένας ερευνητής. Όπως σημειώνει η Μ. Ψύλλα στην ανάλυσή της «...πολλές φορές η απουσία ενός θέματος σε έναν λόγο είναι ενδεικτική για την ερμηνεία και την κατανόηση της σημασιοδότησης αυτού του λόγου στο πλαίσιο της κατασκευής απόδοσης ενός γεγονότος στον γραπτό λόγο»¹¹. Η απουσία εμφάνισης στον έντυπο ειδησεογραφικό λόγο αποτελεί ένα ουσιώδες στοιχείο για την ταυτότητα κάθε εφημερίδας, ενώ συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην κατασκευή της πραγματικότητας, αλλά και του χειρισμού της πληροφορίας στα πλαίσια της διαμεσολάβησης της επικοινωνίας.

Παράλληλα, θα χρησιμοποιήσουμε εργαλεία και μεθόδους που εντάσσονται στο πλαίσιο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, η οποία εστιάζει στη μελέτη και στη διερεύνηση της πληθώρας των γλωσσικών και υφολογικών επιλογών που συστήνουν τον ειδησεογραφικό λόγο, επικεντρώνοντας την προσοχή της στις λεξιλογικές επιλογές του γλωσσολογικού κώδικα.

¹⁰ Ψύλλα Μαριάννα (2010) *Μεθοδολογία της ανάλυσης ενός γεγονότος από τον έντυπο λόγο*. Αθήνα: Τυπωθύτω – Γιώργος Δαρδανός, σελ. 46-47

¹¹ Παπαγεωργίου Γιώτα (2004) *Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα : Τυπωθύτω – Γιώργος Δαρδανός, σελ.85

Η ανάλυση λόγου στην περίπτωση του λόγου των Μέσων Επικοινωνίας ξεκινά από το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αποκτά νοηματικό φορτίο και επιτελεί κοινωνικές λειτουργίες μέσα από τη χρήση του. Ο ρόλος των Μέσων Επικοινωνίας στις σύγχρονες κοινωνίες καθίσταται κεντρικός και αναλύεται ως τέτοιος στις διάφορες προσεγγίσεις, καθώς ο λόγος που εκφράζουν τείνει να είναι, αλλά και αναγνωρίζεται, ως η κύρια πηγή γνώσης, διαμόρφωσης στάσεων και ιδεολογίας των ατόμων. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα μελέτη θα χρησιμοποιηθούν εργαλεία ανάλυσης των ειδών αναπαράστασης του αναφερόμενου λόγου, και της προσφώνησης πηγής, ενώ επιχειρείται παράλληλα, η ποσοτική ανάλυση εμφάνισης πολιτικών προσώπων και κομμάτων στον Τύπο, καθώς και συγκριτικές αναλύσεις των ευρημάτων της έρευνας.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στα βήματα που ακολουθήσαμε προκειμένου να προσεγγίσουμε και να αναλύσουμε το υλικό μελέτης στο Μέρος Β', έχουν ως εξής:

1. Μετά τη συλλογή του υλικού, με τη βοήθεια των εργαλείων της μεθόδου θεματικής ανάλυσης, το σύνολο των ειδήσεων και των δύο εντύπων **κατηγοριοποιήθηκε σε 6 θεματικές κατηγορίες βάσει του περιεχομένου τους**, ώστε να ερευνηθεί σε ποιες πτυχές του ευρύτερου θέματος «Μνημόνιο» δίνουν βαρύτητα οι εφημερίδες, αλλά και ποιες απασχόλησαν το πολιτικό και κοινωνικό πεδίο (Κεφ. 1).

2. Στη συνέχεια, **κατηγοριοποιήθηκαν τα κόμματα ανάλογα με την εμφάνισή τους στα δύο έντυπα**, με σκοπό να δούμε η δράση ποιων κομμάτων γνωστοποιείται στους αναγνώστες και με ποια συχνότητα. Παράλληλα, παρατηρούμε και τη δυναμική των κομμάτων στο πολιτικό σκηνικό, αλλά και την πολιτική θέση των εφημερίδων (Κεφ.2).

3. **Καταγράφηκαν τα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου και κατηγοριοποιήθηκαν σε είδη λόγου** σύμφωνα με το μοντέλο που χρησιμοποιούν οι Politis & Kakavoulia. Τα είδη λόγου που χρησιμοποιούνται για την κατηγοριοποίηση είναι: Ευθύς Λόγος (ΕΛ), Ελεύθερος Ευθύς Λόγος (ΕΕΛ), Υβριδικές Μορφές Λόγου (ΥΛ), Πλάγιος Λόγος (ΠΛ) και Αντωνυμική Τροποποίηση (ΑΤ) (Κεφ. 3.2 και 3.3).

4. Πραγματοποιήθηκε **συγκριτική ανάλυση των ειδών λόγου που χρησιμοποιούνται σε κάθε θεματική κατηγορία περιεχομένου**, προκειμένου να ερευνήσουμε τον τρόπο μέσα από γλωσσολογικούς δείκτες, που παρουσιάζονται τα θέματα και τη στάση εμπλοκής ή αποστασιοποίησης των δημοσιογράφων (Κεφ. 4).

5. Έπειτα, **καταγράφηκαν τα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου των κομμάτων** στοχεύοντας να διερευνήσουμε αν προσφέρεται πεδίο λόγου στα κόμματα και σε ποια, ενώ παράλληλα, παρατηρούμε τόσο τη συμμετοχή των ίδιων των κομμάτων, όσο και τη στάση των εφημερίδων (Κεφ. 5).

6. Στη συνέχεια, ενδελεχώς μελετήθηκε **το είδος λόγου που χρησιμοποιείται στα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου που εκφέρουν οι κομματικοί παράγοντες**, για να δούμε και πάλι τη στάση των δημοσιογράφων και την πρόθεση οικειοποιημένης ή αποστασιοποιημένης παράθεσης λόγου στο δημόσιο πεδίο. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε αρχικά στα κοινοβουλευτικά κόμματα κι έπειτα στα εξωκοινοβουλευτικά (Κεφ.5).

7. Στο επόμενο στάδιο, κατηγοριοποιήθηκαν οι πηγές – φωνές που συμμετέχουν στις ειδήσεις, δανειζόμενοι το μοντέλο που έχει εισάγει ο Jucker. Ωστόσο, δεν καταγράφονται όλες οι πηγές που συναντήσαμε στις ειδήσεις που αποτελούν το υλικό της έρευνάς μας. Συμπεριλάβαμε τα πολιτικά πρόσωπα, τους παράγοντες του εξωτερικού και τους διαδηλωτές, επειδή αυτά είναι τα κυριότερα πρόσωπα που εκφέρουν λόγο στη συγκεκριμένη θεματική κι έχει σημασία να συγκρίνουμε την παρουσίασή τους από τους δημοσιογράφους. Αρχικά, αναφέρεται το **ποσοστό συμμετοχής των πηγών σε κάθε εφημερίδα**, ανάλογα με την κοινωνική τους θέση (Κεφ. 6.2).

8. Ακολουθεί η **μελέτη της σχέσης που εμφανίζεται ανάμεσα στο είδος αναφερόμενου λόγου και της κοινωνικής θέσης της πηγής** (Κεφ. 6.3).

9. Στο τελευταίο μέρος της έρευνας ασχοληθήκαμε με τους αρχηγούς των κοινοβουλευτικών κομμάτων και τον τρόπο με τον οποίο φιλοξενούνται από τις εφημερίδες. Αρχικά, **παρατηρήσαμε σε τι ποσοστό δίνεται ο λόγος στους αρχηγούς σε σχέση με άλλα στελέχη των κομμάτων κι έπειτα σε τι είδος λόγου παρουσιάζονται τα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου**. Παράλληλα, καταγράψαμε και τη **συμμετοχή άλλων κομματικών στελεχών**, προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα σε ποια πολιτικά πρόσωπα δίνεται η δυνατότητα να εκφέρουν λόγο στις δύο εφημερίδες που αναλύουμε (Κεφ. 7).

10. Τέλος, **καταγράψαμε τον τρόπο με τον οποίο προσφωνούνται οι αρχηγοί των κομμάτων** σύμφωνα με το μοντέλο που προτείνει ο Jucker, περιλαμβάνοντας τις κατηγορίες ονοματοδοσίας: Όνομα, Επώνυμο, Ονοματεπώνυμο, τίτλος + επώνυμο, τίτλος + ονοματεπώνυμο, παράθεση και την ιδιότητα. Οι δείκτες αυτοί μας φανερώνουν τη στάση των εφημερίδων απέναντι στα πρόσωπα, αλλά και αν δίνουν επισημότητα στο περιεχόμενο της είδησης (Κεφ. 8).

Μέρος Α'

Δημοσιογραφικό Λόγος. Ένα εργαλείο Επίδρασης και Αντανάκλασης των Κοινωνικών και Πολιτικών Αναπαραστάσεων

1. Χρονικό 1^{ου} Μνημονίου

Η οικονομία της Ελλάδας τις τελευταίες δεκαετίες χαρακτηριζόταν από υψηλό δανεισμό, συνοδευόμενο από ένα Κράτος με δαιδαλώδη γραφειοκρατία και χαλαρούς ελέγχους, υψηλή φοροδιαφυγή, αλλά και από ένα πολιτικό σύστημα ιδιαίτερα διεφθαρμένο. Το εκρηκτικό αυτό μείγμα οδήγησε σε υπερσυσσώρευση χρέους, σε ένα κλίμα όπου η παγκόσμια οικονομική κρίση είχε αρχίσει να κάνει την εμφάνισή της το 2008 από τις ΗΠΑ. Έτσι, η Κυβέρνηση Καραμανλή οδηγείται σε εκλογές με την παραδοχή του τότε Πρωθυπουργού ότι η χώρα μπαίνει σε οικονομική κρίση, καθώς έχει ένα χρέος μη διαχειρίσιμο, το οποίο σημειωτέον, αυξήθηκε κατά πολύ τα τελευταία χρόνια.

Τη διακυβέρνηση της χώρας αναλαμβάνει με εκλογές το ΠΑΣΟΚ με Πρωθυπουργό τον Γιώργο Παπανδρέου και τη χαρακτηριστική φράση «λεφτά υπάρχουν». Ωστόσο, στα μέσα του 2010, και μετά τις αποκαλύψεις ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας έκλεισε για το 2009 σε επίπεδα πολύ πάνω από αυτά που θα καθιστούσαν το δημόσιο χρέος βιώσιμο, η ελληνική κυβέρνηση αδυνατούσε να δανειστεί με λογικά επιτόκια από τις αγορές για τη χρηματοδότηση του τρέχοντος δημοσιονομικού ελλείμματος και την αναχρηματοδότηση του χρέους. Το αποτέλεσμα, όπως παρουσιάστηκε, ήταν ο άμεσος κίνδυνος χρεοκοπίας και στάσης πληρωμών του Ελληνικού Δημοσίου.

Η προσπάθεια της κυβέρνησης να πετύχει μείωση των επιτοκίων οδήγησε σε λήψη μέτρων μείωσης των δαπανών, τα οποία δεν κατάφεραν να ανατρέψουν το αρνητικό κλίμα στις διεθνείς αγορές. Στις 9 Φεβρουαρίου η κυβέρνηση ανακοίνωσε μέτρα για τον δημόσιο τομέα που περιλάμβαναν πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιπορικών.

Στο επόμενο διάστημα άρχισε να αναφέρεται έντονα και διαρκώς στον δημόσιο λόγο το ενδεχόμενο της χρεοκοπίας. Για την αποφυγή του ενδεχομένου η κυβέρνηση έλαβε στις 3 Μαρτίου νέα σκληρά μέτρα. Τα οικονομικά μέτρα που ελήφθησαν ήταν:

- Μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα, αδείας
- Μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου

- Μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ
- Αύξηση ΦΠΑ από 4,5 στο 5%, από 9 στο 10%, από 19 στο 21%
- Αύξηση 15% στον φόρο της βενζίνης
- Επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα, ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού.
- Επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα.

Τα μέτρα αυτά προκάλεσαν αντιδράσεις και έγιναν μεγάλες απεργίες και πορείες στις 5 και 11 Μαρτίου. Ούτε, όμως και αυτά τα μέτρα κατάφεραν να αλλάξουν το κλίμα στις αγορές, με τη χώρα να δέχεται όλο και περισσότερες διεθνείς πολιτικές και οικονομικές πιέσεις, ενώ εσωτερικά οι οικονομικοί ρυθμοί ύφεσης μεγάλωναν.

Έτσι, η Ελλάδα κατέφυγε στην προσφυγή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού έναν μηχανισμό στήριξης για την Ελλάδα. Η ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου 2010 από τον Πρωθυπουργό, Γιώργο Παπανδρέου, ο οποίος επέλεξε το Καστελόριζο ως τόπο ανακοίνωσης, παρακολουθούμενος από πλήθος δημοσιογράφων ελληνικών και ξένων Μέσων. Η χρηματοδότηση από τον μηχανισμό στήριξης έγινε υπό τους όρους ότι η Ελλάδα θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και, ειδικότερα, υπό τους όρους ότι θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης.

Η Ελλάδα προχώρησε σε υπογραφή μνημονίου με το ΔΝΤ και την ΕΕ, για τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης. Τα μέτρα ανακοινώθηκαν από τον Γ. Παπανδρέου την Κυριακή 2 Μαΐου και προέβλεπαν:

- Αντικατάσταση του 13ου και 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 ευρώ και πλήρους κατάργησή των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές.
- Αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης με επίδομα 800 ευρώ για συντάξεις ως 2.500 ευρώ.
- Περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα.
- Αύξηση του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε 23%, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6,5% (από 1η Ιανουαρίου 2011).
- Αύξηση στον ειδικό φόρο κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά κατά 10%.
- Αύξηση στις αντικειμενικές τιμές ακινήτων.

- Πρόσθεση ενός επιπλέον 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επίσης, το νομοσχέδιο προέβλεπε αλλαγές στα εργασιακά με αύξηση του ορίου απολύσεων και μείωση του κατώτατου μισθού. Επιπλέον, στο ασφαλιστικό προέβλεπε αύξηση στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών στον δημόσιο τομέα στα 65 χρόνια έως το τέλος του 2013 με έναρξη το 2011.

Την ανακοίνωση των μέτρων αυτών ακολούθησε πανελλαδική απεργία και ογκωδέστατη διαδήλωση στις 5 Μαΐου, στην οποία υπήρξε άγρια καταστολή από τις αστυνομικές δυνάμεις και σημειώθηκαν σοβαρότατα επεισόδια. Η μεγάλη διαδήλωση σκιάστηκε από τον θάνατο τριών ανθρώπων από πυρκαγιά που ξέσπασε στην τράπεζα Μαρφίν επί της Σταδίου.

Το μνημόνιο υπερψηφίστηκε επί της αρχής από τη Βουλή την επόμενη μέρα, στις 6 Μαΐου. Υπέρ ψήφισαν 172 βουλευτές, από τον χώρο του ΠΑΣΟΚ και του ΛΑΟΣ, αλλά και η Ντόρα Μπακογιάννη από τον χώρο της ΝΔ (η οποία όμως καταψήφισε τα μέτρα που αφορούσαν περικοπές και μειώσεις στην ψηφοφορία κατ' άρθρο και υπερψήφισε το πακέτο επί της αρχής και επί των διαρθρωτικών αλλαγών). Η Ντ. Μπακογιάννη διεγράφη από τη ΝΔ. Από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ, διαφοροποιήθηκαν και δεν υπερψήφισαν τα μέτρα τρεις βουλευτές (Γιάννης Δημαράς, Σοφία Σακοράφα και Βασίλης Οικονόμου) οι οποίοι αμέσως διαγράφηκαν από την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος, που απέμεινε με 157 βουλευτές.

2. Τα Μέσα Επικοινωνίας ως Ιδεολογικοί Μηχανισμοί

Στη σύγχρονη πραγματικότητα τα Μέσα Επικοινωνίας ως κοινωνικά προϊόντα βρίσκονται σε μία συνεχή διαλεκτική σχέση με την κοινωνία μέσα στην οποία δρουν, αναπαριστώντας ή καλλιεργώντας σχέσεις εξουσίας. Δημιουργούν ένα δημόσιο κι ενιαίο πεδίο δράσης, όπου διαδραματίζονται ή αναπαριστώνται δράσεις της δημόσιας ζωής, είτε σε εθνικό, είτε σε διεθνές επίπεδο. Αποτελούν ένα από τα κύρια συστήματα οριοθέτησης της κοινωνικής πραγματικότητας, μια και αποτελούν τη βασική πηγή πληροφόρησης του κοινού, σε μία κοινωνία όπου η συνάντηση με γεγονότα, πληροφορίες, ακόμα και αξίες και θεσμούς διαμεσολαβείται. Η επίδρασή τους σε διάφορα κοινωνικά και πολιτικά επίπεδα έρχεται σε άμεση συνάρτηση με τις υπάρχουσες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές δομές.

Βασική έννοια για την κατανόηση του ρόλου των Μέσων Επικοινωνίας στη σύγχρονη κοινωνία είναι αυτή της διαμεσολάβησης¹². Τα Μέσα Επικοινωνίας και κατ' επέκταση η δημοσιογραφία σαν δομή και πρακτική, αλλά και ως πεδίο κοινωνικής ζωής, διαμεσολαβεί μεταξύ του δημόσιου πεδίου των θεσμών και του ιδιωτικού πεδίου της καθημερινής ζωής. Όπως κάθε μορφή διαμεσολάβησης, η δημοσιογραφική πρακτική έχει ως αποτέλεσμα την ανασυμφραστικοποίηση του αρχικού επικοινωνιακού συμβάντος, του γεγονότος δηλαδή. Το αρχικό επικοινωνιακό συμβάν (πολιτική δήλωση) ανασυμφραστικοποιείται στο πλαίσιο ενός άλλου επικοινωνιακού συμβάντος (είδηση), μέσω μιας θεσμικά καθορισμένης διαδικασίας μετασχηματισμών. Η διαδικασία μετασχηματισμού δεν αφήνει ακέραιο το αρχικό επικοινωνιακό γεγονός.

Η πρακτική της διαμεσολάβησης καθορίζεται τόσο από εσωτερικούς, όσο και από εξωτερικούς παράγοντες. Εσωτερικά, ο τρόπος με τον οποίο πραγματώνεται η διαμεσολαβητική παρέμβαση του δημοσιογράφου καθορίζεται αφενός από τις συνθήκες της μαζικής επικοινωνίας και αφετέρου από το συνολικό θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της δημοσιογραφίας ως αυτόνομου κοινωνικού πεδίου. Εξωτερικά, η φύση της διαμεσολάβησης διαμορφώνεται από τις σχέσεις που αναπτύσσει η δημοσιογραφία με άλλους θεσμούς του δημόσιου και ιδιωτικού πεδίου.

Η διαμεσολάβηση συντελείται σε διάφορα επίπεδα: τα Μέσα Επικοινωνίας διαμεσολαβούν μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων και της πραγματικότητας, λειτουργώντας ως φορείς γνώσης και ενημέρωσης για

¹² Hall S., Critcher C., Jefferson T., Clarke J. & Roberts B. (1978) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, Hampshire: Palgrave, σελ. 53-77/ McQuail Denis (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction*, London: Sage Publications, σελ. 64-66

πτυχές του κόσμου οι οποίες δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο άμεσης παρατήρησης. Επιπλέον, διαμεσολαβούν μεταξύ του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου, λειτουργώντας ως μηχανισμοί κοινωνικοποίησης.

Τρίτον, συνδέουν και φέρνουν σε επαφή το δημόσιο πεδίο των θεσμών και το ιδιωτικό πεδίο της καθημερινής ζωής. Τα Μέσα Επικοινωνίας χαρακτηρίζονται από μία πολύ-λειτουργικότητα. Μία από αυτές τις λειτουργίες είναι ότι αποτελούν μέσα ενημέρωσης και επιμόρφωσης, διαμορφώνουν πολιτισμικές αξίες και ταυτότητες και συμβάλλουν στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής¹³. Συντελούν, με αυτόν τον τρόπο, στη συγκρότηση και αναπαραγωγή της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η σχέση της δημοσιογραφίας με άλλους θεσμούς του δημόσιου πεδίου, και κυρίως την πολιτική είναι αμφίδρομη. Χαρακτηριστικά ο Habermas¹⁴ αναφέρεται στην «περιγραφή της πολιτικής δημοσιότητας στην οποία διασταυρώνονται τουλάχιστον δύο διαδικασίες, αφενός η επικοινωνιακή δημιουργία νόμιμης εξουσίας και αφετέρου η χειραγωγική χρησιμοποίηση της εξουσίας των μαζικών μέσων για την εξασφάλιση της αφομοίωσης των μαζών, ζήτησης και συμμόρφωσης απέναντι στις επιταγές του συστήματος». Η επαφή αυτών των δύο πεδίων προσδιορίζει και μία ποικιλία στρατηγικών, ώστε να γίνει αποδεκτή η παρέμβαση του καθένα στον προσδιορισμό της πολιτικής δράσης.

Η ιδιάζουσα διαμεσολαβητική θέση της δημοσιογραφίας την καθιστά πεδίο αντιφατικών και συχνά αντικρουόμενων πρακτικών. Από τη μια πλευρά, ο δημόσιος χαρακτήρας της παραγωγής της δεν εναρμονίζεται εύκολα με τον ιδιωτικό χαρακτήρα της κατανάλωσής της. Από την άλλη, η εντεινόμενη εμπορευματοποίηση των Μέσων Επικοινωνίας δε συμβαδίζει με τον θεσμικό ρόλο του δημοσιογράφου ως αντικειμενικού και αμερόληπτου καταγραφέα της πραγματικότητας.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο δημοσιογράφος δεν μπορεί να περιοριστεί στον ρόλο του διαχυτή πληροφοριών. Η λειτουργία των Μέσων Επικοινωνίας με εμπορικούς όρους τον υποχρεώνει να διεκδικήσει μερίδα του κοινού. Επιδιώκοντας, λοιπόν, την προσέλκυση μεγαλύτερου κοινού, ο δημοσιογράφος υιοθετεί τον ρόλο του διαμεσολαβητή - ερμηνευτή και αναλαμβάνει όχι μόνο να μεταφέρει, αλλά και να ερμηνεύσει για το κοινό του τη σπουδαιότητα και τις συνέπειες των πληροφοριών που δημοσιοποιεί,

¹³ McQuail Denis (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction*, London: Sage Publications, σελ. 78-80.

¹⁴ Habermas, Jürgen. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action*, Cambridge: Polity Press.

ασκώντας έλεγχο και κριτική στην πολιτική εξουσία. Επιχειρεί να λειτουργήσει ως εκπρόσωπος των πολιτών, προασπιζόμενος το δημόσιο συμφέρον, αναλύοντας και διερευνώντας επιλογές και αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας¹⁵. Ταυτόχρονα, αναλαμβάνει να ακουστεί η “κοινή λογική” του μέσου πολίτη με την οποία ο ίδιος συντάσσεται.

Ενδεικτικές της προσπάθειας να υπερκεραστεί η δυσαρμονία μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης των προϊόντων της δημοσιογραφίας είναι δύο συναφείς τάσεις που έγκεινται στον συγκερασμό ενημέρωσης και ψυχαγωγίας. Από τη μία, η έμφαση που αποδίδεται στο στοιχείο της διασκέδασης εις βάρος του στοιχείου της ενημέρωσης, η οποία γίνεται εμφανής σε χαρακτηριστικά όπως η δραματοποίηση της αφήγησης και η προσωποποίηση των γεγονότων¹⁶, και από την άλλη, η καλλιέργεια ενός πιο ανεπίσημου επικοινωνιακού ύφους μέσω της υιοθέτησης πρακτικών του ιδιωτικού πεδίου¹⁷.

Οι συνέπειες αυτών των τάσεων για την ιδεολογική λειτουργία της δημοσιογραφικής πρακτικής και τη συμβολή της στην αναπαραγωγή σχέσεων εξουσίας παραμένουν ασαφείς και οι ερμηνείες που δίνονται από διάφορους ερευνητές ποικίλλουν.

Η ίδια διάσταση απόψεων φαίνεται ότι υπάρχει και ως προς την ερμηνεία της τάσης για την καλλιέργεια ενός πιο ανεπίσημου επικοινωνιακού ύφους στις πρακτικές της δημοσιογραφίας: κατά πόσον, δηλαδή, αντιπροσωπεύει κάποιον βαθμό εκδημοκρατισμού στο πλαίσιο μιας ευρύτερης δομικής αναδιάρθρωσης του δημόσιου πεδίου μέσω της υιοθέτησης συνομιλιακών πρακτικών του ιδιωτικού πεδίου¹⁸, ή αντίθετα, μια στρατηγική προσέλκυσης κοινού, η οποία, ταυτόχρονα, λειτουργεί ιδεολογικά και αναπαράγει κυρίαρχες αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας και του κόσμου ‘μεταφράζοντας’ τέτοιες σημασιοδοτήσεις σε μια δημοσιογραφική εκδοχή του καθημερινού λόγου¹⁹ η οποία καθιστά πιο εύκολη την αποδοχή τους²⁰.

Συνολικότερα, η εξέταση – στους επιστημονικούς κλάδους της κοινωνιολογίας, της πολιτικής οικονομίας, των σπουδών των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και των πολιτισμικών σπουδών - των θεσμικών πρακτικών της

¹⁵ McQuail Denis (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction*, London: Sage Publications, σελ. 194-197

¹⁶ Fairclough Norman (1995) *Media Discourse*. London : Edward Arnold

¹⁷ Fairclough (1992), (1995β), Fowler (1991), Hall et al. (1978), Scannell (1992)

¹⁸ Scannell (1991), (Tolson 1991)

¹⁹ Hall S., Critcher C., Jefferson T., Clarke J. & Roberts B. (1978) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, Hampshire: Palgrave, σελ. 61

²⁰ Fairclough (1992), (1995β), Fowler (1991), Hall (1977), Hall et al. (1978), Kumar (1977)

δημοσιογραφίας και των σχέσεων που αυτή αναπτύσσει με άλλα θεσμικά πεδία φαίνεται να υποδηλώνει ότι, ως κοινωνική πρακτική, η δημοσιογραφία είναι ιδεολογικά φορτισμένη. Η εξάρτησή της από οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες καθιστά δύσκολη τη διατήρηση της αυτονομίας της και την αποστασιοποίησή της από ιδεολογικές διεργασίες οι οποίες συμβάλλουν στην αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων μέσω της διαμόρφωσης μιας συναινετικής οπτικής, η οποία φυσικοποιεί κυρίαρχες πρακτικές.

Ωστόσο, αυτό που παραβλέπεται σε παρόμοιες προσεγγίσεις είναι η συμβολή της ίδιας της γλώσσας σε αυτές τις διεργασίες. Όπως θα δούμε παρακάτω, η γλώσσα δεν αποτελεί μόνο μέσο αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας και του κόσμου, αλλά και συστατικό παράγοντα στη συγκρότησή τους. Ως εκ τούτου, εμπλέκεται άμεσα στην παραγωγή και αναπαραγωγή σχέσεων εξουσίας. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τη διαλεκτική σχέση γλώσσας-κοινωνίας, η διερεύνηση της ιδεολογικής διάστασης της δημοσιογραφικής πρακτικής επιβάλλει την εξέταση των ίδιων των προϊόντων της, δηλαδή, των κειμένων του δημοσιογραφικού λόγου. Μια τέτοια προσέγγιση, βέβαια, δεν μπορεί παρά να έχει ως αφετηρία ένα θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο η σχέση γλώσσας-εξουσίας κατέχει δεσπόζουσα θέση. Αυτό το πλαίσιο το παρέχει η Κριτική Ανάλυση Λόγου, η οποία αποτελεί μια μορφή θεώρησης της γλώσσας, που συνδυάζει τη λεπτομερή γλωσσολογική περιγραφή και ανάλυση των κειμένων με κοινωνιολογικές θεωρίες για τη συμβολή της γλώσσας στην κοινωνική οργάνωση και δομή. Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα επιχειρήσουμε μία συνοπτική προσέγγιση του θεωρητικού πλαισίου που σχετίζεται με τον δημοσιογραφικό λόγο και την κριτική Ανάλυση Λόγου.

3. Ο Δημοσιογραφικός Λόγος

Στο πλαίσιο των Μέσων Επικοινωνίας, η δημοσιογραφία αποτελεί ένα πεδίο κοινωνικής ζωής με τις δικές του κοινωνικές πρακτικές. Το σύνολο αυτών των πρακτικών οριοθετεί έναν πολυδιάστατο χώρο γλωσσικής χρήσης, στον οποίο τα χαρακτηριστικά και ο ρόλος που διαδραματίζει ο λόγος ποικίλλουν ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες του εκάστοτε επικοινωνιακού πλαισίου.

Κατά συνέπεια, θα πρέπει να αποκλείσουμε εξ' αρχής οποιαδήποτε έννοια γλωσσικής ομοιογένειας που υποδηλώνεται από τη χρήση του όρου 'δημοσιογραφικός λόγος'. Ο δημοσιογραφικός λόγος, τουλάχιστον ως ομοιογενές σύστημα ή ως γλωσσική ποικιλία, δεν υφίσταται²¹. Ο όρος χρησιμοποιείται περισσότερο ως τυπολογικός χαρακτηρισμός για να αναφερθούμε σε αυτό ακριβώς το ευρύ φάσμα χρήσεων του λόγου στις κοινωνικές πρακτικές της.

Ωστόσο, παρά την ετερογένεια των γλωσσικών πρακτικών της δημοσιογραφίας, έχουν επισημανθεί στη βιβλιογραφία ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία διατρέχουν ολόκληρο το φάσμα των ποικίλων εκφάνσεων του δημοσιογραφικού λόγου. Αυτά τα χαρακτηριστικά προσδίδουν στον δημοσιογραφικό λόγο την ιδιαιτερότητά του και τον διαφοροποιούν από άλλα είδη λόγου που αρθρώνονται στα Μέσα Επικοινωνίας²².

Συνοπτικά αναφέρουμε πως ο δημοσιογραφικός λόγος είναι θεσμικός, είναι προϊόν συγκεκριμένων θεσμικών – γλωσσικών πρακτικών που διέπονται από επαγγελματικές αρχές, δημόσιος, καθώς αναφέρεται, συντελείται και απευθύνεται σε δημόσιο χώρο και ευρύ κοινό. Είναι επίσης, πληροφοριακός, διαμεσολαβητικός, επίσημος, διότι διέπεται συχνά από αυστηρούς συντακτικούς και γραμματικούς κανόνες κι απρόσωπος, καθώς είναι προϊόν εργασίας πολλών ατόμων.

Στην παρούσα εργασία, παράλληλα, θα επικεντρωθούμε στο είδος του δημοσιογραφικού λόγου που χαρακτηρίζεται ως «**ειδησεογραφικός λόγος**». Πρόκειται για το κατεξοχήν πληροφοριακό είδος δημοσιογραφικού λόγου. Στόχος είναι η ενημέρωση και η παροχή πληροφοριών για γεγονότα της τρέχουσας επικαιρότητας που θεωρούνται σημαντικά και, ως εκ τούτου, άξια να δημοσιευτούν. Ως προς τη σύνταξη και το λεξιλόγιο, ο ειδησεογραφικός λόγος προσιδιάζει περισσότερο στον γραπτό, παρά στον προφορικό λόγο. Το

²¹ Ανδρουτσόπουλος (2001) και Πολίτης (2001)

²² Bell (1991) και Χατζησαββίδης (2000)

ύφος είναι απρόσωπο και ουδέτερο, αντικατοπτρίζοντας την απόσταση του συντάκτη από τα περιγραφόμενα γεγονότα.

Ο δημοσιογραφικός λόγος, ωστόσο, δεν μπορεί να προσεγγίζεται μόνο βάσει των υφολογικών και γραμματικών του χαρακτηριστικών, αλλά ως το εργαλείο εκείνο που δεν αντικατοπτρίζει μόνο την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά αποτελεί η ίδια συστατικό παράγοντα στη συγκρότησή της. Συνεπώς, εμπλέκεται άμεσα στην κοινωνική διαμάχη για την αναπαραγωγή των σχέσεων εξουσίας και των ιδεολογιών που φέρουν. Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο η σχέση γλώσσας – εξουσίας έχει δομική και σημαίνουσα θέση, το θέτει η θεωρητική προσέγγιση «Κριτική Ανάλυση Λόγου», πλαίσιο στο οποίο θα κινηθεί και η παρούσα ανάλυση.

4. Κριτική Ανάλυση Λόγου

Στο κεφάλαιο αυτό θα κάνουμε μία αναφορά των βασικών αρχών της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, ώστε να προσδιορίσουμε το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο έχει βασιστεί η προσέγγιση της προβληματικής που τέθηκε στην παρούσα εργασία. Στην ανάλυση του ρόλου των Μέσων Επικοινωνίας, της δημοσιογραφίας και της κοινωνικής τους διεπίδρασης σημαίνουσα θέση καταλαμβάνει η ανάλυση του δημοσιογραφικού λόγου, ως λόγου που αντανakλά κοινωνικές αναπαραστάσεις, που επιδρά πάνω στα κοινωνικά σύνολα και μέσα από τον οποίο «κατανοούμε μέσα από ποιες διαδικασίες μιλούν για τον εαυτό τους οι ανεπτυγμένες κοινωνίες».²³

Σύμφωνα με την Κριτική Ανάλυση Λόγου²⁴ οι γλωσσικές επιλογές στη δημοσιογραφία μεταφέρουν ιδεολογικά νοήματα, και η δύναμη της γλώσσας αυτής είναι τόσο ισχυρή που, σύμφωνα με τον Van Dijk «είναι ικανή όχι μόνο να ελέγξει επικοινωνιακά γεγονότα, αλλά και να θέσει την ατζέντα, να ορίσει καταστάσεις κι ακόμη τις λεπτομέρειες του τρόπου, των πράξεων και των πολιτικών των ομάδων που αναπαριστώνται. Αν οι δέκτες δεν έχουν άλλη πηγή πληροφόρησης, η ρητορική πειθώ και η αξιοπιστία του λόγου είναι τέτοιες που οι δέκτες θα υιοθετήσουν τις αξίες που εκφράζονται από αυτόν τον διαμεσολαβημένο λόγο»²⁵. Έτσι, κάθε κείμενο δημιουργεί τη δική του μικρή συνεισφορά στον σχηματισμό απόψεων της κοινωνίας.

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου αποτελεί μια μορφή θεώρησης της γλώσσας, η οποία συνδυάζει τη λεπτομερή γλωσσολογική περιγραφή και ανάλυση των κειμένων με κοινωνιολογικές θεωρίες για τη συμβολή της γλώσσας στην κοινωνική οργάνωση και δομή. Οι βασικές επιρροές της Κριτικής Ανάλυσης του Λόγου προέρχονται από την κοινωνική θεώρηση της γλώσσας του Foucault (1987), την κριτική αναθεώρηση της κλασικής μαρξιστικής έννοιας της ιδεολογίας από τον Althusser (1971), την ανάλυση της κοινωνικής εξουσίας ως ηγεμονίας του Gramsci (1971), την κοινωνική θεώρηση της γλώσσας του Voloshinov (1973) και τη Συστημική Γλωσσολογία του Halliday (1978, 1985).

Βασική παραδοχή αποτελεί η κοινωνική και αιτιολογημένη φύση της παραγωγής και ερμηνείας του γλωσσικού σημείου. Η γλώσσα δεν αποτελεί

²³ Lavoine Yves (2004) *Η γλώσσα των μέσων ενημέρωσης*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)

²⁴ Caldas-Coulthard Carmen Rosa (1993). *From Discourse Analysis To Critical Discourse Analysis*, London : Routledge/ Fowler Roger (1991) *language in the news*, London :Routledge

²⁵ Van Dijk Teun (1997) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications

ένα αφηρημένο σύστημα σημείων, το οποίο διαμορφώνεται ανεξάρτητα από τη χρήση του. Αντίθετα, αποτελεί συστατικό στοιχείο του εκάστοτε κοινωνικού σχηματισμού στον οποίο χρησιμοποιείται και διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες τις οποίες καλείται να ικανοποιήσει σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις. Παράλληλα, η γλώσσα συμβάλλει στη συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η εξουσία αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό κάθε κοινωνικού σχηματισμού και η εκάστοτε κοινωνική δομή είναι απόρροια της διαμάχης μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων για τη διατήρηση ή κατάκτησή της. Σε αυτήν τη διαμάχη εμπλέκεται και η γλώσσα, η οποία αποτελεί όχι μόνο μέσο άσκησης της εξουσίας, αλλά και διακύβευμά της. Ωστόσο, οι μηχανισμοί με τους οποίους η γλώσσα εμπλέκεται στην κοινωνική διαμάχη για την εξουσία δεν είναι πάντοτε εμφανείς στους χρήστες της. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου επιχειρεί να φέρει στο φως αυτούς ακριβώς τους άδηλους συσχετισμούς γλώσσας-εξουσίας και να διαφωτίσει τον τρόπο με τον οποίον η γλώσσα συμβάλλει στην παραγωγή και αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων και των ιδεολογιών που τις συντηρούν. Συσχετίζοντας χαρακτηριστικά των ίδιων των κειμένων με τις γλωσσικές και κοινωνικές πρακτικές της παραγωγής και ερμηνείας τους, επιδιώκει να περιγράψει και να ερμηνεύσει πώς η καθημερινή γλωσσική πρακτική των κοινωνικών υποκειμένων συμβάλλει στην αναπαραγωγή των εκάστοτε κοινωνικών δομών και τη νομιμοποίηση και διατήρηση σχέσεων εξουσίας²⁶.

Αν και δεν υπάρχει ένα ενιαίο και ευρύτερα αποδεκτό θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης της γλώσσας στην Κριτική Ανάλυση Λόγου, υπάρχουν ορισμένες βασικές έννοιες οι οποίες διατρέχουν τις επιμέρους θεωρήσεις των ερευνητών της. Οι έννοιες αυτές είναι: **ο λόγος, το συμφραστικό πλαίσιο, η εξουσία και η ιδεολογία.**

Αναλυτικότερα, μπορούμε να δούμε ότι η σχέση γλώσσας-κοινωνίας κατέχει κεντρική θέση στην Κριτική Ανάλυση Λόγου. Η γλώσσα αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο κάθε κοινωνικού σχηματισμού και διαμορφώνεται ανάλογα με τις λειτουργίες που καλείται να επιτελέσει στις πρακτικές του κοινωνικού σχηματισμού στον οποίο χρησιμοποιείται. Κατά συνέπεια, η μελέτη της κοινωνίας προϋποθέτει και την εξέταση της γλώσσας και, αντίστροφα, η μελέτη της γλώσσας δεν μπορεί να γίνει ανεξάρτητα από την εξέταση και ανάλυση της κοινωνίας της οποίας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα. Η γλώσσα ως σημειωτικό σύστημα, αποτελεί μια μορφή κοινωνικής δομής, ως κείμενο συνιστά επιμέρους πτυχή συγκεκριμένων κοινωνικών

²⁶ Van Dijk Teun (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society* 4(2), σελ. 252-254

συμβάντων, ενώ ως λόγος αποτελεί ένα από τα στοιχεία που συγκροτούν τις κοινωνικές πρακτικές²⁷.

Στην προσέγγιση που αναλύουμε ο **λόγος** ορίζεται ως μια μορφή κοινωνικής πρακτικής, μια μορφή δράσης, με την οποία τα κοινωνικά υποκείμενα συμμετέχουν στην κοινωνική διεπίδραση. Ανάλογα με τη φύση του επικοινωνιακού συμβάντος, ο λόγος μπορεί να κατέχει πρωτεύουσα ή δευτερεύουσα θέση. Αυτός ο τρόπος θεώρησης του λόγου έχει διάφορες συνέπειες, όπως έχει περιγράψει και ο Fairclough²⁸. Πρώτον, συνεπάγεται ότι ο λόγος δεν αποτελεί μόνο μέσο αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας και του κόσμου, αλλά συνιστά και μια μορφή δράσης, έναν από τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι επενεργούν στην κοινωνική πραγματικότητα και τη διαμορφώνουν. Ο λόγος θεωρείται ως κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένος. Ως μορφή δράσης, ο λόγος δεν αποτελεί έκφραση της ατομικής βούλησης του ομιλούντος ατόμου, αλλά τη συνισταμένη κοινωνικών παραγόντων, όπως είναι η κοινωνική θέση των υποκειμένων, το φύλο τους, το μορφωτικό επίπεδό τους, οι σχέσεις εξουσίας μεταξύ τους, οι οποίοι καθορίζουν τη μορφή και το περιεχόμενό του στις συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις της χρήσης του.

Επίσης, ως μορφή κοινωνικής πρακτικής, ο λόγος βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές δομές. Από τη μια πλευρά, η μορφή και το περιεχόμενο του λόγου διαμορφώνονται και καθορίζονται στο πλαίσιο των ορίων που θέτουν οι εκάστοτε κοινωνικές δομές. Από την άλλη πλευρά, ο λόγος είναι κοινωνικά συστατικός: η καθημερινή γλωσσική πρακτική συμβάλλει στην αναπαραγωγή ή τον μετασχηματισμό των κοινωνικών δομών, οι οποίες άμεσα ή έμμεσα τον διαμορφώνουν και τον οριοθετούν. Ο λόγος, δηλαδή, διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στη συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας και του κόσμου. Η Κριτική Ανάλυση του Λόγου υιοθετεί εδώ τις απόψεις των Foucault και Voloshinov για τη συστατική φύση του λόγου. Πιο συγκεκριμένα, ο λόγος συμβάλλει στη διαμόρφωση κοινωνικών ταυτοτήτων και θέσεων υποκειμένου, κοινωνικών σχέσεων και τρίτον, συστημάτων γνώσης και πίστης.

Παράλληλα, η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα ως σύστημα πραγματώνεται σε κείμενο, δηλαδή, στο υλικό προϊόν της γλωσσικής χρήσης σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις, καθίσταται πιο απτή με την υιοθέτηση ενός ενδιάμεσου θεωρητικού επιπέδου: αυτού της γλωσσικής πρακτικής. Ο όρος αναφέρεται στις συμβάσεις και τις διαδικασίες οι οποίες καθορίζουν την παραγωγή, κατανομή και ερμηνεία του κειμένου σε

²⁷ Fairclough Norman (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, London: Routledge, σελ. 223

²⁸ Fairclough Norman (1992). *Discourse and Social Change*, Oxford: Polity Press, σελ. 63-67

συγκεκριμένα επικοινωνιακά συμβάντα. Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι η θεώρηση του λόγου ως μορφή κοινωνικής πρακτικής και η αποδοχή μιας διαλεκτικής σχέσης μεταξύ γλώσσας και κοινωνίας επιτρέπουν να διερευνήσουμε τη συμβολή της γλώσσας στη συγκρότηση και αναπαραγωγή της κοινωνικής πραγματικότητας, αποφεύγοντας, ταυτόχρονα, τα θεωρητικά προβλήματα που ανακύπτουν από τον υπερτονισμό του ενός ή του άλλου πόλου.

Όσον αφορά το **συμφραστικό πλαίσιο**, η ανάλυση του λόγου ως μορφή κοινωνικής πρακτικής δεν μπορεί να γίνει ανεξάρτητα από τη διερεύνηση των ιστορικών συμφραζομένων της παραγωγής και ερμηνείας του²⁹. Κατά συνέπεια, η εξέταση του συμφραστικού πλαισίου του λόγου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην Κριτική Ανάλυση Λόγου. Σύμφωνα με τον van Dijk³⁰, ο όρος 'συμφραστικό πλαίσιο' αναφέρεται στο σύνολο εκείνων των ιδιοτήτων της κοινωνικής περίστασης οι οποίες συστηματικά σχετίζονται με τον λόγο. Η μελέτη των παραμέτρων που συγκροτούν το συμφραστικό πλαίσιο του λόγου αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διερεύνηση των διαδικασιών παραγωγής και ερμηνείας των κειμένων. Οι συνθήκες της επικοινωνίας καθορίζουν ποικιλοτρόπως τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενο των κειμένων και ο έλεγχος του συμφραστικού πλαισίου αποτελεί μία πτυχή της εξουσίας που ασκούν οι κοινωνικά ισχυροί συμμετέχοντες κατά τη διεπίδραση.

Βασική συνθήκη της κοινωνικής ζωής και ρυθμιστικό παράγοντα στις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών υποκειμένων, ομάδων και θεσμών αποτελεί η **εξουσία**. Μία διάσταση της εξουσίας είναι και η γλωσσική, δηλαδή η άσκηση εξουσίας μέσω του λόγου³¹. Το ενδιαφέρον της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου επικεντρώνεται στην κοινωνική εξουσία, δηλαδή, στις ανταγωνιστικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων ή θεσμών, και όχι στις διαφορετικές μορφές προσωπικής εξουσίας μεταξύ ατόμων. «Μια κοινωνική ομάδα, λοιπόν, ασκεί εξουσία πάνω σε μια άλλη, όταν ασκεί πάνω της κάποια μορφή ελέγχου»³². Η άσκηση εξουσίας συντελείται με δύο τρόπους, μέσω της καταστολής και μέσω της εξασφάλισης της συναίνεσης υποτελών ομάδων. Η συναίνεση επιτυγχάνεται συνήθως με τη δημιουργία συμμαχιών και την αφομοίωση υποτελών ομάδων είτε με παραχωρήσεις εκ μέρους των κοινωνικά ισχυρών, είτε με ιδεολογικά μέσα. Σε αυτήν την περίπτωση, μιλάμε για ηγεμονία μιας κοινωνικής ομάδας πάνω σε μια άλλη,

²⁹ Fairclough Norman & Wodak Ruth (1997). Critical discourse Analysis. In *Discourse as Social Interaction*. van Dijk T. A. (ed.), 258-284. London: Sage Publications, σελ. 276-277, /Meyer Michael (2001). Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. In *Methods of Critical Discourse Analysis*. Wodak R. & Meyer M. (eds.), 14-31. London: Sage Publications, σελ.15

³⁰ Van Dijk Teun (1997). *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2*. London, Thousand Oaks, New Delhi : SAGE Publications.

³¹ Fairclough & Wodak 1997, σελ. 272-273

³² van Dijk 1997, σελ. 17

μοντέλο που συμβαδίζει με τη θεώρηση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου. Σε αυτό το πλαίσιο, ο λόγος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Η ηγεμονική διαμάχη συντελείται σε διάφορα επίπεδα: στο οικονομικό, το πολιτικό, το πολιτισμικό, το ιδεολογικό. Μία σημαντική διάσταση αυτής της διαμάχης είναι και η γλωσσική.

Η σχέση λόγου-εξουσίας/ηγεμονίας είναι διττή: από τη μια πλευρά, ο λόγος συνιστά ένα από τα πεδία στα οποία διεξάγεται η κοινωνική διαμάχη για την κατάκτηση και διατήρηση της εξουσίας/ηγεμονίας. Ταυτόχρονα, όμως, ο λόγος αποτελεί και διακύβευμα σε αυτή τη διαμάχη, καθώς ένα από τα ζητούμενά της είναι η αναπαραγωγή ή ο μετασχηματισμός των τάξεων του λόγου ως μέρους ευρύτερων κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών αλλαγών³³. Η άσκηση εξουσίας μέσω του λόγου συντελείται σε όλα τα επίπεδα: αφορά τόσο το επίπεδο της δράσης (δηλαδή, συγκεκριμένα γλωσσικά συμβάντα) όσο και το επίπεδο των δομών (δηλαδή, τις συμβάσεις και τις πρακτικές που καθορίζουν την παραγωγή και ερμηνεία του λόγου).

Στην περίπτωση των γλωσσικών συμβάντων, μία διάσταση της εξουσίας είναι ο έλεγχος του συμφραστικού πλαισίου. Οι έχοντες εξουσία είναι σε θέση να ελέγχουν τη φύση του γλωσσικού συμβάντος, τους συμμετέχοντες σε αυτό και υπό ποιες ιδιότητες και ρόλους συμμετέχουν. Ο έλεγχος των παραμέτρων του συμφραστικού πλαισίου καθορίζει, ταυτόχρονα, και τα χαρακτηριστικά του ίδιου του λόγου, τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς το περιεχόμενό του. Έτσι, οι έχοντες εξουσία μπορούν να καθορίζουν το θέμα, τη δομή και το ύφος του λόγου, τόσο στο σύνολό του όσο και στις λεπτομέρειές του.³⁴ Απόρροια της κοινωνικής διαμάχης για την εξουσία είναι και οι γλωσσικές πρακτικές και οι συμβάσεις που καθορίζουν την παραγωγή και ερμηνεία του λόγου, καθώς και οι μεταξύ τους σχέσεις. Ως αποτέλεσμα αυτής της διαμάχης, κάποιες πρακτικές και συμβάσεις καθίστανται κυρίαρχες, ενώ άλλες περιθωριοποιούνται ή χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

Η άσκηση εξουσίας/ ηγεμονίας προϋποθέτει την εξασφάλιση της συναίνεσης των κοινωνικά υποτελών ομάδων. Η συναίνεση επιτυγχάνεται είτε με παραχωρήσεις εκ μέρους των κοινωνικά ισχυρών είτε με ιδεολογικά μέσα, μεταξύ των οποίων η γλώσσα κατέχει κεντρική θέση. Ο ρόλος της ιδεολογίας είναι ακριβώς να διατηρήσει αμετάβλητη την ανισοκατανομή της εξουσίας, αναπαράγοντας και 'φυσικοποιώντας' τις συνθήκες που τη συντηρούν.

³³ Fairclough Norman (1992). *Discourse and Social Change*, Oxford: Polity Press, σελ. 67

³⁴ Van Dijk Teun (1997). *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2*. London, Thousand Oaks, New Delhi : SAGE Publications, σελ. 21-22

Η προσέγγιση της **ιδεολογίας** στην Κριτική Ανάλυση του Λόγου έχει τις θεωρητικές καταβολές της στο έργο των Althusser (1971) και Gramsci (1971), καθώς και στην κοινωνική θεώρηση της γλώσσας του Voloshinov (1973). Στηρίζεται δε σε τέσσερις βασικές θέσεις για τη φύση και τη λειτουργία της ιδεολογίας.

Πρώτον, η ιδεολογία δεν αποτελεί μόνο μια νοητική αναπαράσταση του κόσμου στο μυαλό των ανθρώπων, αλλά πραγματώνεται στις θεσμικές πρακτικές των διαφορετικών πεδίων κοινωνικής ζωής, οι οποίες οριοθετούν και ρυθμίζουν τη δράση των κοινωνικών υποκειμένων. Υπό αυτήν την έννοια, μπορούμε να πούμε ότι η ιδεολογία έχει υλική υπόσταση³⁵.

Δεύτερον, η ιδεολογία διαμορφώνει κοινωνικά υποκείμενα³⁶. Η συγκρότηση του ατόμου ως κοινωνικού υποκειμένου συντελείται: μέσω της κοινωνικής του δράσης, η οποία οριοθετείται και ρυθμίζεται από τις συμβάσεις και πρακτικές (συμπεριλαμβανομένων και των γλωσσικών) των θεσμικών πεδίων στα οποία δραστηριοποιείται (π.χ., οικογένεια, θρησκεία, εκπαίδευση) και μέσω της αποδοχής και αφομοίωσης των κοσμοθεωριών που αυτές οι συμβάσεις και πρακτικές συνεπάγονται.

Τρίτον, θεσμοί όπως η εκπαίδευση, η οικογένεια, η θρησκεία, τα Μέσα Επικοινωνίας, τους οποίους ο Althusser αποκαλεί 'Ιδεολογικούς Μηχανισμούς του Κράτους', αποτελούν ταυτόχρονα πεδίο και διακύβευμα στην κοινωνική διαμάχη για την αναπαραγωγή ή τον μετασχηματισμό των εκάστοτε σχέσεων εξουσίας³⁷. Ο λόγος, ως βασικό στοιχείο των πρακτικών αυτών των θεσμών, εμπλέκεται άμεσα σε αυτές τις διεργασίες και συνιστά και ο ίδιος πεδίο αντιπαράθεσης και ζητούμενο στην κοινωνική διαμάχη για την εξουσία.

Η Κριτική Ανάλυση του Λόγου υιοθετεί μια κριτική προσέγγιση της έννοιας της ιδεολογίας. Ο όρος, δηλαδή, δεν αναφέρεται περιγραφικά σε συστήματα σκέψης ή πίστης που καθορίζουν τη δράση των κοινωνικών υποκειμένων, αλλά σε σημασιοδοτήσεις/κατασκευές της πραγματικότητας, οι οποίες είναι ενσωματωμένες σε διάφορες πτυχές της μορφής και του περιεχομένου των γλωσσικών πρακτικών και οι οποίες συμβάλλουν στην παραγωγή, αναπαραγωγή ή τον μετασχηματισμό σχέσεων εξουσίας³⁸.

³⁵ Althusser Louis (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*, London: New Left Books, σελ. 165-170/ Gramsci Antonio (1971). *Selections from the Prison Notebooks*, London: Lawrence and Wishart, σελ. 328, Voloshinov Valentin (1973). *Marxism and The Philosophy of Language*, New York & London: Seminar Press, σελ. 11

³⁶ Voloshinov 1973 σελ.11

³⁷ Althusser 1971, σελ. 141-148

³⁸ Fairclough 1992, σελ. 87

Σύμφωνα με τον van Dijk³⁹, σε σχετικά σταθερές κοινωνικά περιόδους, οι ιδεολογίες που ενυπάρχουν στις γλωσσικές συμβάσεις και πρακτικές είναι παγιωμένες και ευρύτερα αποδεκτές και η γλωσσική συμπεριφορά των κοινωνικών υποκειμένων συντελεί, κατά κανόνα, στην αναπαραγωγή τους και, κατ' επέκταση, στην αναπαραγωγή των σχέσεων εξουσίας που τις συντηρούν. Ωστόσο, καθώς τα κοινωνικά υποκείμενα συμμετέχουν σε περισσότερες από μία κοινωνικές ομάδες, γίνονται αποδέκτες διαφορετικών ιδεολογιών, οι οποίες δεν είναι πάντοτε συναφείς μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, η ταυτότητα των κοινωνικών υποκειμένων αποκτά έναν σύνθετο και ετερόκλητο χαρακτήρα. Αυτή η ετερογένεια γίνεται εμφανής και στη γλωσσική συμπεριφορά τους και ιδιαίτερα αισθητή σε περιόδους κοινωνικών κρίσεων, κατά τις οποίες οι γλωσσικές πρακτικές καθώς και οι συμβάσεις που τις διέπουν καθίστανται προβληματικές.

³⁹ van Dijk (1997, 2001β)

5. Κόμματα και Μέσα Επικοινωνίας

Την ανάλυση του παρόντος εγχειρήματος διατρέχει η σκέψη της πολιτικής δημοσιότητας ως εξουσιαστικό φαινόμενο. Αντιλαμβανόμαστε την πολιτική δημοσιότητα ως ένα πεδίο συμβολικό μεταξύ πολιτικών και μιντιακών δρώντων, δηλαδή «ως ένα πεδίο δυνάμεων και διαμάχης για τη διατήρηση ή την αλλαγή της δομής των σχέσεων εξουσίας».⁴⁰ Η σύνδεση της πολιτικής δημοσιότητας με την εξουσία, συνεπάγεται και τη διερεύνηση των συνθηκών συναίνεσης σε ένα δημοκρατικό σύστημα. Προσβλέπουμε να αναλύσουμε ορισμένους μηχανισμούς της εξουσίας που μπορούν να διαμορφώσουν προϋποθέσεις αποδοχής πολιτικών εναλλακτικών.

Στην κατεύθυνση αυτή οι σχέσεις της μιντιακής και πολιτικής εξουσίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες, συνεργαζόμενες πολλές φορές για την επίτευξη του ίδιου στόχου. Η ερμηνευτική μας προσέγγιση αποσκοπεί να αναλύσει την έννοια της πολιτικής δημοσιότητας, ως ένα πεδίο συνάντησης πολιτικών, κοινωνικών και μιντιακών πρακτικών.

Στο πολιτικό πεδίο συντελείται μία συνεχής διαμάχη άσκησης ή διεκδίκησης της εξουσίας, η οποία πολλές φορές παρουσιάζεται στο δημόσιο πεδίο μέσα από τον διάυλο των Μέσων Επικοινωνίας. Η ίδια η φύση της μεσολάβησης, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, καθιστά τα Μέσα Επικοινωνίας πόλους άσκησης πολιτικής, με συμβολή όχι μόνο στο κοινό απεύθυνσης, αλλά και στο ίδιο το κομματικό σύστημα. Η συνάντηση των πολιτικών κομμάτων και των Μέσων Επικοινωνίας προσδιορίζει ένα πλαίσιο επικοινωνιακών στρατηγικών, ώστε το δημόσιο πεδίο να προσδιορίζεται όχι μόνο από αυτούς που επιθυμούν να το ελέγξουν, αλλά και από τα αποτελέσματα των δράσεων τους. Η αντιπαράθεση, συχνά λαμβάνει χώρα μεταξύ πολιτικών δυνάμεων που προσπαθούν είτε να θέσουν την ατζέντα, επιβάλλοντας τις πολιτικές πρακτικές και αποφάσεις, είτε να καρπωθούν την αναγνώριση συμμετοχής και συμβολής στα πολιτικά και κοινωνικά διακυβεύματα προς τη διαμόρφωση δημόσιων πολιτικών και εκπροσώπησης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι η πολιτική δημοσιότητα συγκροτεί ένα πεδίο αντιπαράθεσεων και συναινέσεων μεταξύ των πολιτικών, κοινωνικών και μιντιακών δυνάμεων, οι οποίες προσδιορίζουν τον χαρακτήρα της σύγχρονης πολιτικής. Παρατηρούμε ότι αλλαγές υπάρχουν και στο πεδίο άσκησης πολιτικής εξουσίας υπό την επιρροή της έντονης παρουσίας των Μέσων Επικοινωνίας, με τους πολιτικούς δρώντες να έχουν πιο εξωστρεφή δράση, χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες των Μέσων.

⁴⁰ Bourdieu (2000), *Propos sur e champ politique*, Paris: Presses Universitaires de Lyon, σελ.61

Στο σημείο αυτό σημαίνοντα ρόλο παίζουν τα κόμματα, ως πολιτικοί φορείς, τα οποία μαζί με τα Μέσα Επικοινωνίας συγκροτούν ένα πεδίο μίας ηγεμονικής πολιτικής δημοσιότητας. Παρατηρούμε ότι στο πεδίο του δημόσιου και κυρίως μιντιακού λόγου, η αντιπαράθεση μεταξύ των πολιτικών κομμάτων βρίσκεται σε κυρίαρχη θέση.

Ωστόσο, η παρουσίαση – φιλοξενία των κομμάτων στα Μέσα Επικοινωνίας, αλλά και στον δημόσιο λόγο δεν είναι ισόρροπη, καθώς εξαρτάται από δομικές, αλλά και διαδραστικές παραμέτρους από πλευράς κομμάτων. Τη διάκριση αυτή βρίσκουμε στην ανάλυση της Κουντούρη⁴¹, η οποία αναφέρει: «Οι *δομικές παράμετροι* αναφέρονται στη συστηματική θέση του κόμματος, στη θέση του μέσα στο πολιτικό και κομματικό σύστημα. Η θέση του κόμματος ως κυβερνώντος, ως κόμματος της μείζονος ή της ελάσσονος αντιπολίτευσης, αλλά και ως σοσιαλιστικού, κομμουνιστικού, κεντροδεξιού ή ακροδεξιού, προσδιορίζουν αναλόγως τις δυνατότητες και τους πόρους που μπορεί να επιστρατεύσει. Εδώ διακρίνουμε μεταξύ πόρων πολιτικής και κομματικής θέσης. Οι πόροι πολιτικής θέσης εγγράφονται στις θέσεις που καταλαμβάνουν οι δρώντες στο πολιτικό πεδίο και μεταφράζουν τους συσχετισμούς δύναμης μεταξύ των κομμάτων. Το κόμμα που κυβερνά απολαμβάνει σημαντικών πόρων πολιτικής θέσης λόγω της δεδομένης απήχησης και άρα ορατότητας των προτάσεων και των δράσεων του στο πεδίο των Μέσων. Από την άλλη, οι πόροι κομματικής θέσης αναφέρονται σε πόρους προερχόμενους από τη θέση του κόμματος στο κομματικό σύστημα, είναι δηλαδή, εγγεγραμμένοι στις συμμαχίες του κόμματος, στα κοινωνικά συμφέροντα που εκπροσωπεί, στην ιστορική συγκρότηση του κόμματος, στην ιδεολογική του τοποθέτηση στην πολιτική αγορά.

Οι *διαδραστικές παράμετροι* προσδιορίζονται τόσο από τις δυναμικές των πεδίων μέσα στα οποία λαμβάνει χώρα η επεξεργασία των στρατηγικών (εσωκομματικές και διακομματικές δυναμικές) όσο και από τις δυναμικές των πεδίων στα οποία απευθύνονται οι στρατηγικές αυτές (δυναμικές του πεδίου και δυναμικές της κοινωνικής εκπροσώπησης). Οι παράμετροι αυτές προσδιορίζουν τόσο εσωκομματικούς όσο και εξωκομματικούς πόρους. Διακρίνουμε μεταξύ άλλων το κεφάλαιο του πολιτικού αρχηγού και των επιφανών μελών των πολιτικών κομμάτων ως προς τη δυνατότητα κινητοποίησης επαφών, συμμαχιών ή ως προς την τεχνογνωσία που κατέχουν και τους πόρους κοινωνικής επιρροής που μεταφράζουν τη δυνατότητα κινητοποίησης υποστηρικτικών πολιτικών, κοινωνικών ή μιντιακών δρώντων ανάλογα με τους πολιτικούς στόχους και τις πολιτικές προσδοκίες. Παράλληλα, διακρίνουμε μεταξύ των επικοινωνιακών πόρων που προέρχονται από τα περιεχόμενα των Μέσων Ενημέρωσης και τις συμμαχίες

⁴¹ Κουντούρη (2011), *Πολιτική Δημοσιότητα και Εξουσία*, Αθήνα: Τυπωθήτω, σελ.70

με αυτά, αλλά και των πόρων συγκυρίας και επικαιρότητας (γεγονότα που λειτουργούν ως εκπυρσοκροτητές κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων). Πιο ειδικά, οι πόροι συγκυρίας προκύπτουν από το απροσδόκητο ξέσπασμα ενός προβλήματος και την ισχυρή του μεσοποίηση ή τον συγκυριακό συντονισμό των στρατηγικών δράσεων πολιτικών και κοινωνικών φορέων σε έναν κοινό προσδιορισμό του περιεχομένου των δημόσιων προβλημάτων».

Όπως θα παρατηρήσουμε οι στρατηγικές αυτές των κομμάτων συνάδουν με τις πρακτικές που χρησιμοποιούν και τα Μέσα Επικοινωνίας. Η κάλυψη και προβολή των γεγονότων εξαρτάται από τη θεσμικότητα του κομματικού συστήματος, τον αρχηγό του κόμματος, την πολιτική θέση, τη συγκυρία, τις συμμαχίες, αλλά και το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Η ορατότητα ή απόκρυψη προσώπων και θεμάτων ενέχει και μία εξουσιαστική διάσταση, καθώς ο καταμερισμός της πρόσβασης στη δημοσιότητα συνιστά μέρος μίας διαμάχης στο πεδίο πολιτικής δημοσιότητας, το οποίο δεν είναι ανεπηρέαστο από σχέσεις εξουσίας. Έτσι προκύπτουν ερωτήματα αναφορικά με τα πρόσωπα που συμμετέχουν, αλλά και τα θέματα που ηγεμονεύουν στην ατζέντα, καθώς και στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο. Όπως συμπεραίνει και η Φ. Κουντούρη⁴² «Τελικά, η ηγεμονία ορισμένων εναλλακτικών και η συναίνεση σε αυτές αποτελεί την έκφραση των σχέσεων εξουσίας, μέρος των οποίων αποκρυσταλλώνεται στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας». Όπως ήδη έχουμε υποστηρίξει, τα Μέσα Επικοινωνίας έχουν κι αυτά ιδιαίτερη συμβολή στην παραγωγή και αναπαραγωγή σχέσεων εξουσίας.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να αναφερθούμε στην έννοια της αντικειμενικότητας, μια και είναι ζητούμενο στην έρευνά μας. Πολλές φορές θα συζητήσουμε για την αντικειμενική ή αυτούσια παράθεση ενός αποσπάσματος λόγου ή τη μη αντικειμενική στάση μέσω της εμπλοκής του δημοσιογράφου. Η αντικειμενικότητα, βέβαια, είναι και κοινωνικό ζητούμενο, ωστόσο, η θέση και η στάση του εκάστοτε εντύπου είναι αυτή που πολλές φορές κάνει τη διαφορά και ενισχύει ή διαμορφώνει απόψεις. Η στάση και η εμπλοκή, μάλιστα συναρτάται και από την ιδεολογική στάση του εκάστοτε Μέσου. Έτσι, θα παρατηρήσουμε μερικές από τις λεκτικές μεθόδους που χρησιμοποιούν οι δημοσιογράφοι, ώστε να πλαισιώσουν έναν λόγο ή μία θέση και να καθοδηγήσουν το κοινό στην αναπαραγωγή ή υιοθέτηση μίας στάσης.

Η αντικειμενικότητα, λοιπόν, είναι η βασικότερη αρχή της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και σύμφωνα με τον McQuail⁴³, ο όρος χρησιμοποιείται για να αναφερθεί σε μία συγκεκριμένη στάση απέναντι στη συλλογή, επεξεργασία και

⁴² Κουντούρη (2011), σελ.73

⁴³ McQuail Denis (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction*, London: Sage Publications, σελ. 145

διάχυση πληροφοριών και ταυτόχρονα, σε μία συγκεκριμένη μορφή δημοσιογραφικής πρακτικής. Βασικά χαρακτηριστικά είναι η ουδετερότητα, η απόσταση, η ισότιμη παρουσίαση και η απουσία εμπλοκής και μεροληψίας.

Ως επαγγελματική πρακτική, λοιπόν, η αντικειμενικότητα προϋποθέτει την ουδέτερη στάση του δημοσιογράφου, την απουσία εμπλοκής του δηλαδή, και της παρουσίασης των γεγονότων σαν περιγραφή. Επίσης, σχετίζεται με την ισοτιμία, την επί ίσοις όροις δηλαδή παρουσίασης των αντικρουόμενων πλευρών, μέσω μίας ισορροπημένης και δίκαιης πρόσβασης και παρουσίασης εναλλακτικών ερμηνειών για τα γεγονότα. Επιπλέον, απαιτείται ο σαφής διαχωρισμός μεταξύ του γεγονότος και της αξιολόγησής του. Βέβαια, κάθε γεγονός επιδέχεται πλήθος ερμηνειών, και η καταγραφή και εμφάνισή τους εξαρτάται και από την αξιοποίηση των πηγών, αλλά και του τρόπου με τον οποίο οι ίδιες παρουσιάζονται.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο θεσμικός ρόλος του δημοσιογράφου, συνίσταται σε αυτόν του διαχυτή πληροφοριών, ο οποίος καταγράφει τα γεγονότα με τρόπο αντικειμενικό και ουδέτερο, χωρίς να παίρνει θέση για τα ζητήματα τα οποία δημοσιοποιεί. Η τήρηση των κανόνων της επαγγελματικής δεοντολογίας θεωρείται ότι διασφαλίζει την αξιόπιστη και αντικειμενική πληροφόρηση του κοινού. Επιπλέον, καθιστά τη δημοσιογραφία ως πεδίο γόνιμης αντιπαράθεσης μεταξύ διαφορετικών φωνών, μέσω της οποίας προωθείται η δημοκρατική ανταλλαγή απόψεων για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων και ζητημάτων. Με αυτόν τον τρόπο, η πολυφωνικότητα του δημοσιογραφικού λόγου θεωρείται ότι αντικατοπτρίζει και προάγει την ευρύτερη κοινωνική πολυφωνία. Από την πλευρά του, ο δημοσιογράφος αναλαμβάνει να διαχειριστεί αυτή την πολυφωνία, κρατώντας, ταυτόχρονα, ίσες αποστάσεις από τις διαφορετικές θέσεις και απόψεις στις οποίες παρέχει βήμα για να ακουστούν.

Η αρχή της αντικειμενικότητας και οι σχετικές με αυτήν έννοιες της ουδετερότητας και της ισοτιμίας προϋποθέτουν, την οικονομική και πολιτική αυτονομία της δημοσιογραφίας και την ελευθερία έκφρασής της. «Η οποιαδήποτε μορφή χειραγώγησης του Τύπου θεωρείται τροχοπέδη στη βασική λειτουργία της δημοσιογραφίας, που είναι η έγκυρη ενημέρωση».⁴⁴ Ωστόσο, η αυτονομία και η ελευθερία έκφρασης είναι δύσκολο να επιτευχθούν εάν λάβει κανείς υπόψη του τη θέση των Μέσων Επικοινωνίας στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλα θεσμικά πεδία και τον γενικότερο εμπορικό προσανατολισμό των περισσότερων από αυτά. Αφενός, το σύνολο των διαδικασιών παραγωγής της είδησης (οργανωτική δομή των ειδησεογραφικών τμημάτων, διαδικασίες επιλογής και

⁴⁴ McQuail (1994), σελ. 140-142.

επεξεργασίας, σχέσεις των δημοσιογράφων με τις πηγές τους) και αφετέρου η ανάγκη ικανοποίησης του ετερογενούς κοινού τους, η οποία υπαγορεύεται από πιέσεις για την επίτευξη οικονομικού κέρδους, καθιστούν οποιαδήποτε έννοια αυτονομίας και ελευθερίας σχετική.

5. 1 Παρουσία Κυβέρνησης – Αντιπολίτευσης στα Μέσα Επικοινωνίας

Αναλύοντας την ορατότητα των κομμάτων στα Μέσα Επικοινωνίας αντιλαμβανόμαστε ότι διαχρονικά το Κυβερνών κόμμα χαίρει μεγαλύτερης προβολής. Αυτό κατά κύριο λόγο συμβαίνει επειδή τα κυβερνητικά στελέχη έχουν δομικά πλεονεκτήματα στην πληροφόρηση, μια και θεωρούνται ως αξιόπιστες πηγές. Παράλληλα, είναι αυτοί που ασκούν σε πρώτο επίπεδο πολιτική και οι αποφάσεις τους αφορούν και αγγίζουν το ευρύ κοινό. Παράλληλα, όπως αναφέραμε και προηγούμενα, έχουν ένα ευρύ δίκτυο συναλλαγής πληροφοριών με τα κυρίαρχα Μέσα Επικοινωνίας και τους δημοσιογράφους. Ωστόσο, η ποσότητα και η ποιότητα προβολής του κυβερνώντος κόμματος εξαρτάται πάντα και από το Μέσο στο οποίο προβάλλεται σε συνάρτηση με το κοινό στο οποίο το ίδιο το Μέσο απευθύνεται.

Αναντίστοιχη είναι η εκπροσώπηση των κομμάτων αντιπολίτευσης στα οποία τηρείται συνήθως μία ιεραρχική δομή. Το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης χαίρει μεγαλύτερης προβολής, καθώς είναι πολύ πιο έντονη η διαμάχη εξουσιαστικών σχέσεων, αλλά συνάμα διαφορετική είναι και η πολιτική και επικοινωνιακή πρακτική ενός κόμματος που διεκδικεί να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας, απευθυνόμενη σε ευρύτερο κοινό. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης, προβάλλονται από τα Μέσα Επικοινωνίας, είτε για τον θεσμικό τους ρόλο (συνάντηση με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας), είτε για την αντιπολιτευτική τους δράση μέσα στο κοινοβούλιο, είτε για την προγραμματική τους δράση, όταν παρουσιάζουν το δικό τους πρόγραμμα σε απάντηση των κυβερνητικών εξαγγελιών, είτε τέλος για την εσωκομματική τους δράση.

Η δομή και λειτουργία αυτή περιγράφουν ένα πολιτικό σύστημα αρκετά κλειστό και μάλιστα συγκεντρωτικό. Όπως σημειώνει ο Κ. Featherstone «η διαδικασία δημόσιας πολιτικής δομείται ιεραρχικά γύρω από την ηρωική ηγεσία των υπουργών με τη στήριξη των στενών προσωπικών συμβούλων»⁴⁵. Παράλληλα, η κυριαρχία του κυβερνώντος κόμματος θέτει το

⁴⁵ Featherstone (2007), *Πολιτική στην Ελλάδα. Η πρόκληση του εκσυγχρονισμού*, Αθήνα: Οκτώ, σελ.24

ζήτημα της συγκέντρωσης του πολιτικού ελέγχου τόσο στο στάδιο της παραγωγής πολιτικής, όσο και στην οριοθέτηση της θεματικής πολιτικής ατζέντας. Ωστόσο, δεν είναι απίθανη η συμμετοχή μικρότερων πολιτικών δυνάμεων που θα αλλάξουν ή θα κυριαρχήσουν στη σύσταση της πολιτικής ατζέντας, γεγονός άλλωστε που συμβάλει στη ροή των πολιτικών πραγμάτων.

Στο ντετερμινιστικό μοντέλο που παρουσιάστηκε παραπάνω, η Κουντούρη⁴⁶ στην ανάλυσή της εισάγει την έννοια των «κινητοποιούμενων πόρων» από τους δρώντες μέσα στις διαδικασίες ελέγχου του πεδίου, οι οποίοι δεν είναι στατικοί, άρα η ανακατανομή τους είναι πιθανή. Αναφέρει μεταξύ άλλων ότι είναι πιθανή η μεταβολή σχέσεων εξουσίας που μπορεί να έχει διαφορετικές προϋποθέσεις. Μία προϋπόθεση είναι η αναδιανομή των πόρων θέσης, που θεωρούνται από τους πιο αποτελεσματικούς, μεταξύ πολλαπλών δρώντων. Οι εσωκομματικές κρίσεις ή ο πληροφοριακός θόρυβος που δημιουργεί διαφορετικές ερμηνείες από πολλά κέντρα είναι μερικές από τις περιπτώσεις.

Επιπλέον, μία άλλη προϋπόθεση είναι η ισχυρή μεσοποίηση αναπάντεχων ή έκτακτων γεγονότων ή πολιτικών προβλημάτων που αλλάζουν την ατζέντα, σπάνε τη ρουτίνα και απασχολούν το πολιτικό σύστημα. Η κατάσταση αυτή δίνει τη δυνατότητα σε άλλα κόμματα να επιβάλουν τη δική τους πολιτική πρόταση. Τέλος, σημαίνοντα ρόλο παίζει και η συντονισμένη συλλογική δράση απέναντι στις κυβερνητικές προτάσεις.

Η μεταβολή αυτή συντελείται σε περιόδους κρίσης, όπου η εξουσία διαχέεται σε διαφορετικά κέντρα, η κυβερνητική εξουσία δεν μπορεί να πείσει ή να ηγεμονεύσει στο πεδίο πολιτικής δημοσιότητας, ενώ αναδεικνύεται και ο λόγος εξωτερικών πολιτικών κέντρων, άλλων πολιτικών φορέων ή των κοινωνικών συμμετεχόντων που μπορεί να προέλθουν από οργανωμένες κοινωνικές κινητοποιήσεις, σε περίπτωση που η συλλογική δράση εκφράσει συλλογικά αιτήματα. Στο πεδίο αυτό συντονίζονται συνήθως και τα Μέσα Επικοινωνίας, τα οποία αναγκάζονται να υπακούσουν στις επιταγές του κοινού τους, όταν αλλάζει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης.

Συμπερασματικά η Κουντούρη στη συνέχεια αναφέρει: «Σε καταστάσεις ασυνέχειας, κρίσης ή ακόμα σε οποιαδήποτε κατάσταση όπου συντρέχουν ορισμένες από τις παραπάνω προϋποθέσεις η ανακατανομή των πόρων μεταξύ των παικτών δύναται να οδηγήσει στην περισσότερο ή λιγότερο εκτεταμένη αναδιάρθρωση των σχέσεων εξουσίας, στη συγκυριακή ηγεμονία ορισμένων εναλλακτικών με συνέπειες, ωστόσο, στις δημόσιες πολιτικές και στη δημόσια δράση. Ακόμα, μπορεί να εκβάλει στην περιθωριοποίηση των συχνά ηγεμονευουσών ορισμών και εναλλακτικών και σε ανάδυση νέων που

⁴⁶ Κουντούρη (2011), σελ.86

μπορούν να επιφέρουν μία σημαντική μακροπρόθεσμη αλλαγή στο πλαίσιο προσδιορισμού των προβλημάτων, αλλά και στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού με συνέπειες στη δύναμη ορισμένων κομμάτων. (...) Υποστηρίζουμε ότι η εναλλαγή της ηγεμονίας, όποτε συμβαίνει, οφείλεται στην ανακατανομή των όρων μεταξύ κατώτερων και κυρίαρχων ομάδων, ανακατανομή που μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια πόρων των ισχυρών υπέρ των αδυνάτων».

6. Κοινωνικές Κινητοποιήσεις

Ιδιαίτερη αναφορά στο σημείο αυτό θα κάνουμε στις κοινωνικές κινητοποιήσεις που λαμβάνουν χώρα την περίοδο που αναλύουμε και θα μας απασχολήσουν και στη συνέχεια. Σε μία περίοδο γενικευμένης κρίσης, με τομή την ψήφιση του Μνημονίου, παρατηρείται μία κοινωνική ένταση και αφύπνιση, η οποία συνεπάγεται σε συλλογική δράση υπό τη μορφή διαδηλώσεων. Οι κινητοποιήσεις αυτές καταλαμβάνουν ένα σημαντικό μέρος του υλικού της έρευνάς μας. Μάλιστα, τις αναλύουμε σαν τον άλλο πόλο στο κοινωνικό - πολιτικό πεδίο σχέσεων εξουσίας. Από τη μία, οι αποφάσεις – δράσεις της κυβέρνησης έχουν άμεσο αντίκτυπο στην κοινωνία και αντίστροφα είναι σημαίνουσες σημασίας και οι πιέσεις που ασκούν οι διαδηλωτές στην κυβέρνηση. Σε αρμονία βρίσκεται και η στάση της αντιπολίτευσης, ιδίως των αριστερών κομμάτων, τα οποία μάλιστα προσκαλούν ή συμμετέχουν ενεργά σε διαδηλώσεις.

Οι κινητοποιήσεις είναι η έκφραση ή και η απόρροια μίας πάλης συνήθως με ταξικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά κι επειδή έχουν επιπτώσεις στο ευρύτερο φάσμα του κοινωνικού συνόλου, έχει σημασία το πλαίσιο που θα στηθεί γύρω από μία κινηματική δράση, η ταυτότητα που θα λάβει, αλλά και η αλληλεγγύη, η αποδοχή ή μη που θα επιδείξουν άλλες κοινωνικές ομάδες απέναντι στους διαμαρτυρόμενους. Άλλωστε, ένας από τους βασικούς στόχους μίας κινητοποίησης είναι η προσέλκυση του ενδιαφέροντος των Μέσων Επικοινωνίας, ώστε να συμβάλλουν στην προβολή των λόγων διαμαρτυρίας και των αιτημάτων. Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται ο ουσιαστικός ρόλος των Μέσων ως διαμορφωτές γνώμης και κοινωνικής στάσης.

Αναλυτικότερα, με τον όρο **κοινωνική κινητοποίηση**, εννοούμε μία μορφή συλλογικής δράσης που πραγματοποιείται από άτομα ή ομάδες ατόμων που παρουσιάζονται ενωμένα μέσω μίας κοινής διεκδίκησης, αντιδρώντας ή αμφισβητώντας την ασκούμενη πολιτική. Η διαδικασία μίας κινητοποίησης λαμβάνει συνήθως τη μορφή διαδήλωσης, συλλαλητηρίου, απεργίας, αποχής ή συγκέντρωσης διαμαρτυρίας.

Όσον αφορά τα κοινωνικά κινήματα, μελετητές που βλέπουν ως αιτία της ανάδυσής τους τις πολιτικές ευκαιρίες, υποστηρίζουν πως σημαντικό ρόλο παίζει η «εμφάνιση συμμάχων με επιρροή: Τα μέλη των κοινωνικών κινήματων διαισθάνονται ότι η ύπαρξη ισχυρών συμμάχων (παραγόντων με πρόσβαση στο κράτος, στα ΜΜΕ, ή με ισχυρούς οργανωτικούς πόρους στη διάθεσή τους) διευκολύνει την επιτυχία της συλλογικής δράσης που

αναλαμβάνεται, κι αυτό δημιουργεί όρους για το ξέσπασμα κινηματικής διαμαρτυρίας»⁴⁷.

Σύμφωνα με τους Jacques Lagroye, Bastien François & Frédéric Sawicki⁴⁸, «Μία ομάδα κινητοποιούμενων ατόμων φαίνεται εκ πρώτης όψεως ότι συνίσταται σε ένα σύνολο που δρα σύμφωνα με κοινά συμφέροντα, στη βάση κοινών κινήτρων, και έχοντας έναν κοινό στόχο. Σε αυτόν τον «κοινωνικό δρώντα» αποδίδεται κατ' αυτόν τον τρόπο μία ειδική ταυτότητα, η οποία φαίνεται ότι εκφράζει τη δράση του». Στη συνέχεια της ανάλυσής τους σημειώνουν ότι η κινητοποίηση προϋποθέτει ότι οι εμπλεκόμενοι φορείς αποκτούν πρόσβαση, με περισσότερη ή λιγότερη δυσκολία, και με άνισο τρόπο εξάλλου, σε μία νέα αναπαράσταση της κατάστασής τους, σε ένα νέο «σχήμα ερμηνείας» της κοινωνικής τους θέσης, των προβλημάτων τους, των συμφερόντων τους⁴⁹.

Στην πορεία, οι Jacques Lagroye, Bastien François & Frédéric Sawicki⁵⁰ αναλύουν τη δυναμική των κινητοποιήσεων, αναφέροντας τις επιδράσεις της διαντίδρασης στο πλαίσιο των κινητοποιήσεων. Για την ακρίβεια, αναφέρουν ότι οι κινητοποιήσεις προκαλούνται σε καταστάσεις διένεξης, αφού, κατά κανόνα, τείνουν να εξασφαλίζουν πλεονεκτήματα που άλλες ομάδες αρνούνται να παραχωρήσουν. «Η διεξαγωγή τους είναι επομένως, σε μεγάλο βαθμό, το αποτέλεσμα μίας διαντίδρασης με τις αντίθετες ομάδες, τους κυβερνητικούς μηχανισμούς που υπερασπίζονται την καθιερωμένη τάξη - ή την αταξία -, τις οργανώσεις τις οποίες συμφέρει το status quo. Υπό την έννοια αυτή, οι διαδοχικές φάσεις μίας κινητοποίησης μπορούν να φαίνονται ως «αλληλουχίες» πληγμάτων ενάντια στον αντίπαλο που ανταποδίδονται από αυτόν. (...) Η πρώτη επίδραση της διαντίδρασης είναι η σύμμιξη πολλών ομάδων ατόμων τα οποία εμπλέκονται στην κινητοποίηση υποκινούμενα από διαφορετικά συμφέροντα(...) Μία δεύτερη επίδραση της διαντίδρασης είναι ότι ένα «μέσο» το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους φορείς που κινητοποιούνται ή από τους αντιπάλους τους, μπορεί να υποστεί μία υποβάθμιση κάποια στιγμή κατά τη δράση, καθιστώντας το κατά κάποιο τρόπο άχρηστο και αντίστροφα».

Προβάλλοντας τις κινητοποιήσεις ως διαδοχικές δράσεις αλληλουχίας, οι μελετητές παρουσιάζουν και τον ρόλο των Μέσων Επικοινωνίας ως συντελεστές δράσης των διαδικασιών αυτών σημειώνοντας: «Ο Τύπος και η τηλεόραση παίζουν έναν σημαντικό ρόλο στην επιβολή διαδοχικών

⁴⁷ Σημειώσεις Σ. Σεφεριάδη στο μάθημα «Συγκρουσιακή Πολιτική, Συλλογική Δράση, Κοινωνικά Κινήματα», κεφ. «Πολιτικές Ευκαιρίες»

⁴⁸ Lagroye Jacques, Bastien Francois & Frederic Sawicki, (2008), σελ. 395

⁴⁹ Ο. π. σελ. 407

⁵⁰ Ο. π. σελ. 414-417

προσδιορισμών της σύγκρουσης(...) Τα MME μπορούν να συμβάλλουν στη νομιμοποίηση ή από–νομιμοποίηση μίας κινητοποίησης, υποχρεώνοντας έτσι τους εμπλεκόμενους φορείς να συμπεριφέρονται με διαφορετικό τρόπο, να προσαρμόζονται στις μεθόδους τους, να αναζητούν υποστηρίγματα, γεγονός το οποίο δεν αγνοούν άλλωστε οι εν λόγω φορείς και σύμφωνα με το οποίο επιδιώκουν να δρουν».

Έτσι, αντιλαμβανόμαστε τον ισχυρό και καθοριστικό ρόλο που μπορούν να παίξουν τα Μέσα Επικοινωνίας στην εξελικτική διαδικασία των κοινωνικών κινητοποιήσεων με την επιβολή γνώμης, αλλά και αναλαμβάνοντας ρόλο ως μέσο πίεσης είτε προς την εξουσία, ενισχύοντας τη δυναμική μίας κινητοποίησης, είτε προς τους συμμετέχοντες, απαξιώνοντας την κινηματική δράση, αλλά και τις διεκδικήσεις που εκφέρουν οι διαμαρτυρόμενοι.

Ενισχύοντας τα ίδια επιχειρήματα οι Maxwell McCombs – Edna Einsiedel – David Weaver⁵¹ στην ανάλυσή τους σχετικά με τον ρόλο που παίζουν τα Μέσα Επικοινωνίας στην πολιτική συμμετοχή και τους τρόπους επιρροής, υποστηρίζουν: «Τα MME προσφέρουν στο κοινό πληροφορίες που νομιμοποιούν το σύστημα, δημιουργούν τη βάση για μία “επανεπιβεβαίωση πίστης”, η οποία πηγάζει από την κάλυψη πολύ κοινών πραγμάτων. Οι πληροφορίες που αμφισβητούν τη νομιμότητα μίας Κυβέρνησης διοχετεύονται συχνά από τα MME. Παρέχουν ευκαιρίες συμμετοχής με το να δίνουν έμφαση σε ειδικά προβλήματα που έχουν να κάνουν με συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες. Επηρεάζοντας την ημερήσια διάταξη των θεμάτων, τα MME δεν προτείνουν μόνο τομείς ενδιαφέροντος, αλλά αποκαλύπτουν μαζί τις προτεινόμενες εναλλακτικές λύσεις κι όλα όσα έχουν γίνει ως τότε για να λυθεί το πρόβλημα. Κατ’ αυτό τον τρόπο παρουσιάζονται ευκαιρίες στον πολίτη να αποφασίσει να δραστηριοποιηθεί πολιτικά ή όχι. Τα MME μας δίνουν παραδείγματα μεθόδων συμμετοχής. (...) Τα MME λόγω του ότι καλύπτουν διάφορες μορφές πολιτικής συμπεριφοράς προσφέρουν ένα αλφαβητάριο για τις αποτελεσματικότερες μορφές δραστηριότητας, όπως και για τις λιγότερο επιτυχημένες».

⁵¹ Maxwell McCombs – Edna Einsiedel – David Weaver (1991), σελ. 127

Μέρος Β'

Ανάλυση και Συμπεράσματα από την έρευνα Αναπαράστασης Λόγου

1. Θεματικές Κατηγορίες Ειδήσεων

Κινούμενοι στο θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε στο Α' Μέρος της παρούσας μελέτης, θεωρούμε πως η χρονική περίοδος που αναλύουμε στην παρούσα έρευνα, μπορεί να χαρακτηριστεί ως σημείο τομής για ολόκληρο το πολιτικό, κοινωνικό και μιντιακό σύστημα. Με την προσφυγή της Ελλάδας στο ΔΝΤ και την ψήφιση των μέτρων στα πλαίσια του Μνημονίου, η Ελλάδα μπαίνει στην «εποχή των Μνημονίων», και μάλιστα βρίσκεται σε περίοδο κρίσης, η οποία δε διατρέχει μόνο την οικονομία, αλλά και τα παραπάνω πεδία. Από την ημέρα του Καστελόριζου, ανακοίνωσης της προσφυγής της Ελλάδας στο ΔΝΤ, και συμβολικά στην ατζέντα κυριαρχεί το Μνημόνιο, το ΔΝΤ, τα μέτρα, ενώ λαμβάνουν χώρα πλήθος κοινωνικών κινητοποιήσεων. Παράλληλα, κρίση αντιμετωπίζει και το πολιτικό σύστημα, με τους κομματικούς πόρους να κινητοποιούνται, αλλά και τα Μέσα Επικοινωνίας να ξεφεύγουν από τη λειτουργία της ρουτίνας και να αλλάζουν «συμμάχους» και «ατζέντα».

Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε μία πολύπλευρη προσέγγιση της περιόδου αυτής με την ανάλυση συγκεκριμένων δεικτών, που περιγράφουν την κυριαρχία πολιτικών στάσεων, αλλά και τις αλλαγές που συντελέστηκαν. Η ανάλυση αυτή θα προκύψει μέσα από τον διάυλο και το φίλτρο των Μέσων Επικοινωνίας ως συστατικό συμβολής στη συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Στη συγκεκριμένη έρευνα, αρχικά, προχωρήσαμε στην ταξινόμηση και ανάλυση των ημερήσιων ειδήσεων δύο εφημερίδων (*Η Καθημερινή* και *Ελευθεροτυπία*), που αναφέρονται στο ευρύτερο πλαίσιο του Μνημονίου σε πολιτικό επίπεδο. Όπως προαναφέρθηκε, το υλικό ανάλυσής μας κινείται μεταξύ της ημέρας που ανακοινώθηκε η προσφυγή της χώρας στο ΔΝΤ, έως και την ψήφιση του πρώτου Μνημονίου, που ουσιαστικά ήταν η κοινοβουλευτική επικύρωση και ψήφιση των μέτρων που αυτό επέβαλε. Θεωρώντας ότι η επιλογή και η γραφή κάθε εφημερίδας είναι δηλωτική για τη σημασιολογία και τη μορφολογία που αποδίδει σε κάθε γεγονός που αγγίζει τον δημόσιο χώρο, αλλά και την ιδιωτική σφαίρα των αναγνωστών,

επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε την επικοινωνιακή στρατηγική δημοσιογραφικής κάλυψης και απεύθυνσης των εντύπων προς τους αναγνώστες. Η βαρύτητα της έρευνάς μας αποδίδεται στην ανάλυση του λόγου και του παραγόμενου – διαμεσολαβημένου μηνύματος όπως αυτό κωδικοποιείται στο πλαίσιο της μαζικής επικοινωνίας. Η προσέγγιση αυτή, παράλληλα, μας δίνει τη δυνατότητα μίας περιγραφής του πολιτικού σκηνικού και την κινητικότητα των πολιτικών και κοινωνικών δρώντων αναφορικά με ένα γεγονός που κρίνεται κομβικό και καθοριστικό για την πορεία της χώρας, της κοινωνίας και των πολιτικών - κοινωνικών δρώντων.

Προσεγγίζοντας, λοιπόν, τα γεγονότα, αλλά και τη χρονική περίοδο, που έχουμε οριοθετήσει ως «Μνημόνιο», συλλέξαμε από τις δύο εφημερίδες τα δημοσιεύματα που αναφέρονται ή σχετίζονται με αυτό σε ένα ευρύ φάσμα. Σημειώνεται, βέβαια, ότι έχουν περιληφθεί στο υλικό της έρευνας δημοσιεύματα που αφορούν και αγγίζουν το πολιτικό επίπεδο κι όχι για παράδειγμα οικονομικές αναλύσεις ή αναφορά – αναμετάδοση ξένων Μέσων Επικοινωνίας στις επιλογές της Κυβέρνησης.

Το υλικό της έρευνας αποτελεί η συλλογή 120 ειδήσεων από την εφημερίδα *Η Καθημερινή* και 153 από την *Ελευθεροτυπία*. Διευκρινίζεται δε, ότι διατηρήσαμε τη μορφολογία που χρησιμοποίησαν και οι ίδιες οι εφημερίδες, λαμβάνοντας ως μία είδηση – μονάδα τις αναφορές κάτω από τον κεντρικό τίτλο, χωρίς να τις υποδιαιρέσουμε σε επιμέρους αναφορές, γεγονός που μας επέβαλε στην περαιτέρω κατηγοριοποίηση να χαρακτηρίσουμε τις ειδήσεις βάσει της βαρύτητας περιεχομένου που οι ίδιοι οι παραγωγοί της δίνουν.

Το σύνολο των ειδήσεων και των δύο εντύπων κατηγοριοποιήθηκε σε έξι θεματικές κατηγορίες βάσει του περιεχομένου τους, οι οποίες θα αναλυθούν εξονυχιστικά παρακάτω, ενώ θα ακολουθήσει και συγκριτική ανάλυση των αναφορών μεταξύ των δύο εντύπων. Προκειμένου να επιτευχθεί η κατηγοριοποίηση αυτή, χρησιμοποιήθηκε η Μέθοδος της Θεματικής Ανάλυσης.

Οι θεματικές κατηγορίες είναι:

Α) **Προσφυγή:** Η κατηγορία αυτή αφορά στην Προσφυγή της Ελλάδας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και στον Μηχανισμό Στήριξης. Κεντρικό γεγονός είναι η ανακοίνωση της προσφυγής από τον Πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου από το Καστελόριζο. Ωστόσο, περιελήφθησαν ειδήσεις που αφορούν σε δηλώσεις και κυβερνητικές συζητήσεις σχετικές με την προσφυγή, αλλά και γεγονотικές αναφορές δημοσιογράφων στο χρονικό και τη σημασία της προσφυγής.

Β) Μέτρα: Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται ειδήσεις που αναφέρονται στα μέτρα που συνοδεύονταν με την προσφυγή στο ΔΝΤ, μέτρα που εξήγγειλαν οι Κυβερνητικοί παράγοντες και καλούνταν να ψηφίσουν οι Βουλευτές. Τα «μέτρα», άλλωστε είναι μία θεματική που συνοδεύει το πολιτικό σύστημα, κυριαρχεί ακόμα και σήμερα στον δημόσιο διάλογο, ενώ έχει και άμεσο αντίκτυπο στην κοινωνία.

Γ) Κυβέρνηση: Στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάχθηκαν οι ειδήσεις που αναφέρονται στις κινήσεις της Κυβέρνησης. Είτε αυτές αφορούν τις δηλώσεις του Πρωθυπουργού και των Υπουργών, είτε και οι εσωκομματικές διαδικασίες στο Κυβερνητικό κόμμα. Υπενθυμίζεται ότι το υλικό της έρευνας αφορά στις ειδήσεις που σχετίζονται με το Μνημόνιο, οπότε δε συμπεριλαμβάνονται δράσεις της Κυβέρνησης σε άλλους τομείς. Βέβαια, η ενασχόλησή μας έδειξε ότι την περίοδο αυτή κυρίαρχο στην κεντρική πολιτική σκηνή είναι το θέμα που αναλύουμε, κατακλύζοντας το μεγαλύτερο μέρος στο σώμα των εντύπων.

Δ) Αντιπολίτευση: Σε αυτή τη θεματική συγκεντρώθηκαν όλες οι ειδήσεις που αναφέρονται στις κινήσεις των αντιπολιτευόμενων κομμάτων σχετικά με το Μνημόνιο. Έχουν συμπεριληφθεί τόσο τα κοινοβουλευτικά κόμματα αντιπολίτευσης, όσο και τα εξωκοινοβουλευτικά.

Ε) Εξωτερικό: Η προσφυγή στο ΔΝΤ και η ψήφιση του Μνημονίου είναι ένα ζήτημα το οποίο δεν απασχόλησε μόνο το εγχώριο πολιτικό σκηνικό, αλλά υπήρξαν πολλαπλές παρεμβάσεις από πολιτικούς κυρίως του Εξωτερικού, που πίεζαν την Κυβέρνηση να προσφύγει στο ΔΝΤ, οι οποίες συνιστούν την παρούσα κατηγορία.

ΣΤ) Κινητοποιήσεις: Στην κατηγορία «κινητοποιήσεις» εντάχθηκαν όλες οι κινητοποιήσεις των κοινωνικών δρώντων, σε ό,τι αφορά την προσφυγή στο ΔΝΤ και τα μέτρα που αναγγέλθηκαν κι ελήφθησαν με την ψήφιση του Μνημονίου.

Θεωρούμε πως η ενασχόληση με το ευρύτερο πλαίσιο του Μνημονίου δε θα μπορούσε να γίνει μόνο σε στενά πολιτικά –κοινοβουλευτικά όρια. Στην προσπάθειά μας να κάνουμε μία σφαιρική προσέγγιση και ανάλυση του γεγονότος, εντάξαμε στο υλικό ανάλυσής μας ποικίλους πόλους αναφοράς και ενασχόλησης με το συγκεκριμένο γεγονός, δίνοντας παράλληλα και μία εικόνα της κίνησης και του αντίκτυπου τόσο εντός της χώρας, όσο και σε παράγοντες του εξωτερικού, αλλά και σε επίπεδο κοινωνίας.

Θεματικές κατηγορίες ειδήσεων				
Κατηγορία Περιεχομένου	Καθημερινή	%	Ελευθεροτυπία	%
Προσφυγή	8	6,67%	5	3,27%
Μέτρα	20	16,67%	18	11,76%
Κυβέρνηση	21	17,50%	22	14,38%
Αντιπολίτευση	33	27,50%	60	39,22%
Εξωτερικό	15	12,50%	15	9,80%
Κινητοποιήσεις	23	19,17%	33	21,57%
Σύνολο	120	100,00%	153	100,00%

Πίνακας 1

Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 1, οι δύο εφημερίδες δεν εμφανίζουν διαφορές στη διάταξη των ειδήσεων. Ωστόσο, με μία δεύτερη ματιά μεγάλες είναι οι ποσοτικές διαφορές και συσχετίσεις. Παρατηρούμε ότι το μικρότερο ποσοστό έχει η κατηγορία «Προσφυγή» και στα δύο έντυπα, με την *Η Καθημερινή*, όμως, να εμφανίζει συγκριτικά διπλάσιο ποσοστό από αυτό της *Ελευθεροτυπία*. Στο σώμα δηλαδή της ίδιας της εφημερίδας, απολαμβάνει μεγαλύτερο ποσοστό και χώρο (6,67%), από αυτόν που παρέχει η *Ελευθεροτυπία* (3,27%). Επιπλέον, η εφημερίδα *Η Καθημερινή* παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά στις κατηγορίες «Μέτρα» (16,67%), «Κυβέρνηση» (17,50%) και «Εξωτερικό» (12,5%) σε σχέση με την *Ελευθεροτυπία* με τα αντίστοιχα ποσοστά να κυμαίνονται ως εξής: «Μέτρα» (11,76%), «Κυβέρνηση» (14,38%) και «Εξωτερικό» (9,81%). Αναφερόμενοι στην κατηγορία «Μέτρα», μπορούμε να επισημάνουμε πως η εφημερίδα *Η Καθημερινή* κινείται στα όρια της συγκατάβασης. Αν και δεν εμφανίζεται ως φιλοκυβερνητική εφημερίδα, συμπαρατάσσεται ιδεολογικά με το ευρύτερο πλαίσιο των διαρθρωτικών αλλαγών στη χώρα. Έτσι, τα μέτρα παρουσιάζονται ως αναγκαία μπροστά στην ανάγκη σωτηρίας της χώρας. Παράλληλα, η αναφορά των εντύπων σε μέτρα προετοιμάζουν την κοινή γνώμη για τη λήψη αυτών, πολλές φορές εκτονώνοντας τη δυσaréσκεια των πολιτών σε περίπτωση αιφνίδιας ανακοίνωσης.

Η διαφορά, ωστόσο, εμφανίζεται στις τιμές των κατηγοριών «Αντιπολίτευση» και «Κινητοποιήσεις», όπου η *Ελευθεροτυπία* σημειώνει πολύ μεγαλύτερες τιμές (Αντιπολίτευση – 39,22% και Κινητοποιήσεις – 21,57%), σε αντιδιαστολή με την *Η Καθημερινή* που εμφανίζει αντίστοιχα 27,5% και 19,17%).

Η πρώτη εικόνα μας δείχνει ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* κινείται περισσότερο θεσμικά, καθώς δίνει βάρος σε ειδήσεις που αφορούν σε

κυβερνητικές κινήσεις, όπως η ανακοίνωση της Προσφυγής και των μέτρων, η κάλυψη δράσεων της Κυβέρνησης, καθώς και πολιτικούς του εξωτερικού. Αντίθετα, η *Ελευθεροτυπία* κινείται στην αντίπερα όχθη δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην προβολή των κομμάτων της αντιπολίτευσης και των κινητοποιήσεων.

Γνωρίζουμε ότι τα δύο έντυπα κινούνται σε διαφορετικούς πολιτικούς χώρους, ύφος και αναγνωστικό κοινό. Η *Ελευθεροτυπία* είναι μία εφημερίδα στις σελίδες της οποίας φιλοξενούνται πολλές διαφορετικές απόψεις από ποικίλους πολιτικούς χώρους, ενώ χαρακτηρίζεται και πιο λαϊκή, με ιστορία στην κάλυψη κοινωνικών αιτημάτων και κινητοποιήσεων. Μέρος της ταυτότητας της *Ελευθεροτυπία* ήταν ανέκαθεν ο πολιτικός πλουραλισμός, άσχετα με τη σύγκλισή της προς τον κομματικό χώρο του ΠΑΣΟΚ. Σε αντίθεση με την *Η Καθημερινή*, η οποία κινείται στον συντηρητικό πολιτικά και κοινωνικά χώρο, ενώ και σε παλαιότερες έρευνες που υλοποιήσαμε δεν αποδείχθηκε θερμή υποστηρίκτρια των διαδηλώσεων. Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι *Η Καθημερινή* πρόσκειται στον χώρο της ΝΔ, κόμμα όμως, το οποίο την περίοδο που αναλύουμε βρίσκεται στον ρόλο της αξιωματικής αντιπολίτευσης και αντιτίθεται στην προσφυγή στο ΔΝΤ και στη λήψη μέτρων. Όπως αναφέραμε και λίγο παραπάνω, τα έντυπα και το πολιτικό σύστημα το διάστημα αυτό δεν κινούνται σε ρυθμούς ρουτίνας. Έτσι, θα παρατηρήσουμε και στη συνέχεια ότι και οι εφημερίδες δεν ακολουθούν τους συνηθισμένους ρυθμούς.

Σημειώνεται παράλληλα, ότι παρά τη διαφορά στα ποσοστά, οι δύο εφημερίδες παρουσιάζουν τον ίδιο αριθμό ειδήσεων σε ό,τι αφορά το «Εξωτερικό». Η στάση αυτή θα μπορούσε να δικαιολογηθεί με τον ισχυρισμό πως συνήθως οι εξωτερικές ειδήσεις, με τόπο δράσης εκτός συνόρων δηλαδή, διαχέονται στο εγχώριο μιντιακό σύστημα μέσω των ίδιων πρακτορείων ειδήσεων. Οπότε τα Μέσα Επικοινωνίας συντονίζονται στη φιλοξενία των ειδήσεων αυτών. Όμως, αν και η τιμή εμφάνισης είναι ίδια, παρακάτω θα παρατηρήσουμε ότι ο τρόπος που παρουσιάζονται τόσο οι ειδήσεις, όσο και οι παράγοντες του εξωτερικού που αναφέρονται στα ελληνικά δρώμενα, διαφέρουν. Επιπλέον, διαφορά υπάρχει και στην εσωτερική διάταξη των εντύπων με την κατηγορία αυτή να έχει μεγαλύτερη βαρύτητα συγκριτικά με άλλες ειδήσεις.

Η ορατότητα των πολιτικών του εξωτερικού έχει ιδιαίτερη χροιά την περίοδο που εξετάζουμε, καθώς είναι μεγάλος ο αντίκτυπος στο εγχώριο πολιτικό πεδίο. Η προσφυγή στο ΔΝΤ ήγειρε συζητήσεις και αντιδράσεις, τόσο πολιτικές όσο και κοινωνικές, αναφορικά με τον ρόλο που παίζουν οι πολιτικοί του εξωτερικού στα πράγματα εντός συνόρων. Αρκετές δημόσιες συζητήσεις είχαν ως περιεχόμενο την παραχώρηση της εθνικής κυριαρχίας, τις παρεμβάσεις των παραγόντων του ΔΝΤ και της ΕΕ, τις «συνταγές

εξυγίανσης» και τις απαιτήσεις της Τρόικας. Οι δηλώσεις ή εκτιμήσεις των πολιτικών του εξωτερικού στα Μέσα Επικοινωνίας για την κατάσταση στην Ελλάδα, επίσης, εντασσόταν συνεχώς στην πολιτική ατζέντα, με Έλληνες πολιτικούς να τις χρησιμοποιούν για να εξυπηρετήσει και να ενισχύσει ο καθένας τη δική του πολιτική πρόταση. Υπενθυμίζεται δε, ότι η παρέμβαση από το εξωτερικό ήταν τόσο αισθητή που έφτασε σε σημείο οι παράγοντες να παίρνουν πολιτική θέση κατεύθυνσης ακόμα και στην προεκλογική περίοδο του 2012. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι σε άλλες περιόδους ήταν σπάνιο σε ελληνικές εφημερίδες να εμφανίζεται τόσο μεγάλος αριθμός ειδήσεων από το εξωτερικό.

2. Παρουσία Κομμάτων

Εξειδικεύοντας τα προηγούμενα στοιχεία (πίνακας 1), θα αναφερθούμε αναλυτικά στην εμφάνιση των κομμάτων στις δύο εφημερίδες, χαρτογραφώντας τον κομματικό χάρτη συγκριτικά όπως παρουσιάστηκε από αυτές. Το ενδιαφέρον μας έγκειται στην αποτύπωση μέρους του πεδίου δημοσιότητας, όπως αναλύθηκε προηγούμενα. Οι διαφορές των δύο εντύπων είναι ενδεικτικές σε αρκετούς τομείς. Έχουμε ήδη αναφέρει την εμφάνιση αναφορών του ΠΑΣΟΚ, ως κυβερνών κόμμα, κι έχουμε παρατηρήσει πως και τα δύο έντυπα έχουν σχεδόν ίδιο αριθμό ειδήσεων στις σελίδες τους. Ωστόσο στη συνολική διάταξη του περιεχομένου των εφημερίδων, οι κυβερνητικές αναφορές καταλαμβάνουν μικρότερο ποσοστό στην *Ελευθεροτυπία*. Στον πίνακα που ακολουθεί (πίνακας 2), θα παρατηρήσουμε ουσιαστικές διαφορές στην αντιμετώπιση των εντύπων απέναντι στα κόμματα της αντιπολίτευσης.

Εμφάνιση Κόμματος-Αντιπολίτευση				
Κόμμα	Ειδήσεις			
	Καθημερινή	%	Ελευθεροτυπία	%
Ν.Δ	13,33	40,40%	17	28,33%
ΚΚΕ	5,20	15,76%	9	15,00%
ΣΥΡΙΖΑ	5,87	17,78%	20	33,33%
ΛΑΟΣ	7,20	21,82%	2	3,33%
Οικολόγοι Πράσινοι	0,20	0,61%	1	1,67%
Μ.Θεοδωράκης	0,20	0,61%	1	1,67%
ΜΛ-ΚΚΕ	0,00	0,00%	3	5,00%
ΚΚΕ-(μ-λ)	0,00	0,00%	2	3,33%
ΑΝΤΑΡΣΥΑ	0,00	0,00%	2	3,33%
ΕΕΚ-Τροτσκιστές	0,00	0,00%	1	1,67%
ΚΟΕ	0,00	0,00%	1	1,67%
ΣΕΚ	0,00	0,00%	1	1,67%
ΔΡΑΣΗ	1,00	3,03%	0	0,00%
ΣΥΝΟΛΟ	33	100,00%	60	100,00%

Πίνακας 2

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση περιεχομένου του πίνακα, σημειώνουμε πως στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* κάθε κόμμα χαίρει ξεχωριστής καταχώρισης. Σε αντίθεση με την *Η Καθημερινή*, στην οποία πολλά κόμματα της αντιπολίτευσης αναφέρονται σε κοινές ειδήσεις, γι' αυτό και στον πίνακα εμφανίζονται δεκαδικά ψηφία. Έτσι, διευκρινίζουμε ότι εμφανίζονται σε 1 είδηση 5 κόμματα (ΚΚΕ, ΣΥΡΙΖΑ, ΛΑΟΣ, Οικολόγοι Πράσινοι και η Κίνηση του Μίκη Θεοδωράκη), σε άλλες 2 εμφανίζονται από

κοινού το ΚΚΕ και ο ΣΥΡΙΖΑ, σε άλλες 2 το ΚΚΕ, ο ΣΥΡΙΖΑ και το ΛΑΟΣ και τέλος, από κοινού σε 1 είδηση ΚΚΕ, ΝΔ και ΛΑΟΣ.

Το πρώτο στοιχείο που αξίζει να αναφέρουμε είναι η φιλοξενία, έστω και μία φορά, πολλών μικρών εξωκοινοβουλευτικών κομμάτων, κυρίως από τον χώρο της Αριστεράς στην *Ελευθεροτυπία*, ένα στοιχείο που ενισχύει την προοδευτική και πλουραλιστική ταυτότητα του Μέσου. Το περιεχόμενο των ειδήσεων αφορά κυρίως σε ανακοινώσεις των κομμάτων για την προσφυγή και τα μέτρα ή σε κάλεσμα για συμμετοχή σε κινητοποιήσεις. Μάλιστα, από τα εξωκοινοβουλευτικά κόμματα εμφανίζεται περισσότερες φορές (3) το Μ-Λ ΚΚΕ.

Στην αντίθετη κατεύθυνση κινείται η εφημερίδα *Η Καθημερινή*, στις σελίδες της οποίας εγγράφεται απουσία εξωκοινοβουλευτικών κομμάτων, συνεπώς και αντιπολιτευτικού λόγου από μη θεσμικά κέντρα. Ακόμα και τα δύο κόμματα που φιλοξενούνται (Οικολόγοι Πράσινοι και Μ. Θεοδωράκης) εμφανίζονται από κοινού σε μία είδηση με άλλα τρία κόμματα. Εμφανέστατη, βέβαια, είναι η πλήρης απουσία Αριστερού λόγου, οπότε απουσιάζει μεταξύ άλλων και το κάλεσμα σε κινητοποιήσεις και η προβολή – παρακίνηση συμμετοχής σε κινηματικές δράσεις, πλην αυτών που προέρχονται από κοινοβουλευτικά κόμματα. Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι η αποσιώπηση ενός γεγονότος από τα Μέσα Επικοινωνίας είναι ένα μέσο έμμεσης χειραγώγησης του κοινού μέσω της μη δημοσιοποίησης, προσδίδοντας την έννοια της ασημαντότητας. Βέβαια, δεν ξεχνάμε ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* απευθύνεται σε ένα πιο συντηρητικό πολιτικά κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, διατηρώντας μία στάση η οποία δε συμμερίζεται ιδιαίτερα τις κινητοποιήσεις ή τον αριστερό, ριζοσπαστικό λόγο.

Ιδιαίτερη εντύπωση, ωστόσο, προκαλεί η εμφάνιση του κόμματος ΔΡΑΣΗ στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*. Το συγκεκριμένο κόμμα, αν και είναι εξωκοινοβουλευτικό χαίρει φιλοξενίας από την εν λόγω εφημερίδα, σε αντίθεση με την *Ελευθεροτυπία* από την οποία απουσιάζει παντελώς. Υπενθυμίζουμε ότι η ΔΡΑΣΗ είναι ένα κόμμα που ιδεολογικά ανήκει στον νεοφιλελεύθερο χώρο και υποστηρίζει τη λήψη μέτρων στο πλαίσιο των διαρθρωτικών αλλαγών.

Σημαντικές είναι οι διαφορές μεταξύ των δύο εντύπων και στην αντιμετώπιση των κοινοβουλευτικών κομμάτων. Στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* παρατηρούμε μεγαλύτερη προβολή των συντηρητικών κομμάτων (ΝΔ, ΛΑΟΣ), με το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, μάλιστα, να καταλαμβάνει πάνω από το 40%. Το ΛΑΟΣ αντίστοιχα βρίσκεται στη δεύτερη θέση με ποσοστό 21,82%. Σημειώνουμε ότι οι αναφορές που αφορούν στην Κυβέρνηση ανέρχονται σε 22 και ακολουθεί η ΝΔ με 13 αναφορές, μία διαφορά που ενισχύει τη θεωρία περί θεσμικής αντιμετώπισης των κομμάτων.

Η διάταξη αυτή φανερώνει επιπλέον και μία πιο σκληρή δομή στην χωρική ταξινόμηση των ειδήσεων. Τους ισχυρισμούς αυτούς ενισχύουν και τα μικρά ποσοστά εμφάνισης των δύο αριστερών κομμάτων ΚΚΕ και ΣΥΡΙΖΑ με 15,76% και 17,78% αντίστοιχα. Εξάιρεση στη θεσμική αντιμετώπιση αποτελεί, όπως αναφέραμε, η συχνή εμφάνιση του ΛΑΟΣ, η οποία είναι αναντίστοιχη της θέσης του κόμματος στο κοινοβούλιο.

Σε εντελώς διαφορετική τροχιά κινείται η *Ελευθεροτυπία*, στην οποία παρατηρούμε ένα πιο χαλαρό ύφος και δομή στην προβολή των κομμάτων. Πρώτο κόμμα σε συχνότητα εμφάνισης είναι ο ΣΥΡΙΖΑ με ποσοστό 33,33%, αν και είναι το τελευταίο κόμμα που εισήλθε στη Βουλή. Μάλιστα, σημειώνονται 20 αναφορές για τον ΣΥΡΙΖΑ, ενώ μόλις 22 για το κόμμα του ΠΑΣΟΚ που βρίσκεται στην Κυβέρνηση και διαθέτει πολύ περισσότερους πόρους θεσμικούς, εργαλειακούς και επικοινωνιακούς. Ακολουθεί η ΝΔ με 28,33% και το ΚΚΕ με 15%, ενώ ελάχιστη είναι η εμφάνιση του ΛΑΟΣ με μόλις 2 αναφορές (3,33%), ένδειξη αποσιώπησης και υποβάθμισης του συντηρητικού, εθνικιστικού λόγου του κόμματος αυτού.

Έχει ήδη διατυπωθεί ο ισχυρισμός πως αναλύουμε μία περίοδο κρίσης, στην οποία ανατρέπεται η ρουτίνα. Σχολιάζοντας τους παραπάνω δείκτες, παρατηρούμε ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* κινείται περισσότερο σε μία κανονικότητα των προηγούμενων ετών, πριμοδοτώντας το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, στο οποίο πρόσκειται ιδεολογικά, ενώ όπως προαναφέρθηκε, πριμοδοτεί και το ΛΑΟΣ. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το ΛΑΟΣ δεν έχει επιρροή στην κοινωνία, παρατηρώντας και τα αποτελέσματα των αμέσως επόμενων εκλογών (6/5 και 17/6/ 2012), με τους ψηφοφόρους να αφήνουν εκτός Βουλής το συγκεκριμένο κόμμα. Ωστόσο, των εκλογών έχει προηγηθεί η συμμετοχή του ΛΑΟΣ στην τρικομματική Κυβέρνηση (Κυβέρνηση Παπαδήμου 2011), γεγονός που απομάκρυνε τους ψηφοφόρους από τον συγκεκριμένο κομματικό φορέα. Βέβαια, αυξήθηκε η δύναμη της Χρυσής Αυγής, καθώς η κρίση και η ανασφάλεια εντείνονταν. Έτσι παρατηρούμε ότι από τον λαϊκό εθνικιστικό και συντηρητικό λόγο του ΛΑΟΣ, μέρος του κοινού στράφηκε στον σκληρό εθνικιστικό και ρατσιστικό λόγο της Χρυσής Αυγής.

Αντίθετα, η *Ελευθεροτυπία* κάνει διαφορετικές επιλογές κινούμενη σε μη θεσμικά πλαίσια ρουτίνας, δείχνοντας πως συμβαδίζει περισσότερο με την άποψη ενός μεγάλου μέρους του κοινού που στρέφεται σε έναν πιο ριζοσταστικό λόγο. Ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ένα κόμμα αρκετά μικρό σε κοινοβουλευτική δύναμη την υπό εξέταση περίοδο, ωστόσο δείχνει δείγματα μεγέθυνσης της κοινωνικής του επιρροής. Η συμμετοχή του πρωταγωνιστώντας σε κινητοποιήσεις από το 2006, η ανάληψη της Προεδρίας του κόμματος από τον Αλέξη Τσίπρα, ο ριζοσπαστικός και αντιμνημονιακός λόγος και το εγχείρημα για την ενότητα της Αριστεράς ανέδειξε τον ΣΥΡΙΖΑ σε ένα αναδυόμενο ισχυρό κόμμα, γεγονός που

επαληθεύτηκε στις εκλογές του 2012 καταλαμβάνοντας τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Παρατηρούμε, δηλαδή, μία εφημερίδα η οποία αγγίζει και αναπαριστά την κινητικότητα της κοινής γνώμης, αλλά και τα αιτήματα του αναγνωστικού της κοινού, αρνούμενη να ακολουθήσει τη συμβατική και συστημική ροή των εκλογικών ποσοστών. Παράλληλα, όμως, παρατηρούμε και την κινητοποίηση πόρων που αναφέραμε προηγούμενα. Τόσο η αβεβαιότητα της κυβερνητικής δράσης, η ακρίβεια, η ανασφάλεια, η ανεργία και τα μέτρα, όσο και η συλλογική δράση και η προγραμματική απάντηση σε πραγματικά προβλήματα της κοινωνίας από έναν κομματικό φορέα, άλλαξαν το πολιτικό σκηνικό, αλλά και τη δράση της *Ελευθεροτυπία*. Η κινητοποίηση πόρων και η τομή στον ντετερμινισμό του δικομματικού καθεστώτος έφεραν και αλλαγή στις σχέσεις εξουσίας στο πεδίο που αναφερόμαστε, ενώ η δυναμική αυτή αποτυπώνεται – αναπαρίσταται, αλλά και ενισχύεται μέσα από τις σελίδες της εν λόγω εφημερίδας.

Όσον αφορά τα δύο κόμματα που εναλλάσσονται στην εξουσία τις τελευταίες δεκαετίες, πέρα από τη συγκυρία στα πλαίσια του Μνημονίου, που ενίσχυσε τις παθογένειές τους, θα τα περιγράψαμε σαν «κόμματα – καρτέλ», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μ. Σπουρδαλάκης, αναλύοντας την απομάκρυνση των κομμάτων εξουσίας από την ιδεολογική τους φόρτιση και την κομματική τους βάση. «Με δεδομένη την ουσιαστική περιθωριοποίηση των μελών των κομμάτων, την απομάκρυνσή τους από την κοινωνία, η εγγύτητα με το κράτος, και συγκεκριμένα η κυβερνητική διαχείριση, αναδεικνύεται σε στόχο ζωτικής σημασίας για την επιβίωση και την αναπαραγωγή τους. Έτσι τα κόμματα γίνονται ουσιαστικά κρατικοδίαιτα. Και επειδή αυτή η τάση χαρακτηρίζει ουσιαστικά όλα τα εν δυνάμει κυβερνητικά κόμματα δε θα ήταν υπερβολή να δεχθούμε την άποψη ότι τα κόμματα αυτά αναπτύσσουν νοοτροπία και πρακτική “καρτέλ”»⁵².

⁵² Μιχάλης Σπουρδαλάκης (2003) *Το κομματικό φαινόμενο: Εξέλιξη και Συγκυρία*, στο Δ.Θ. Τσάτσος – Ξ. Κοντιάδης, *‘Το μέλλον των πολιτικών κομμάτων’*, Αθήνα: Παπαζήσης

3. Τα Είδη του Αναφερόμενου Λόγου

3. 1 Γενικά

Προκειμένου να προσεγγίσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα Μέσα Επικοινωνίας συμβάλλουν στην προώθηση προσώπων, αλλά και πολιτικών θέσεων, δεν αρκεί μόνο να καταγράψουμε και να εξετάσουμε την εμφάνιση τους, αλλά απαιτείται η ενασχόληση και με τον τρόπο με τον οποίο επιλέγουν τα Μέσα να φιλοξενήσουν τους εμπλεκόμενους φορείς. Γι' αυτό και επιλέξαμε να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι εφημερίδες παρουσιάζουν τον λόγο των φορέων, παρατηρώντας ταυτόχρονα την εμπλοκή τους στο πεδίο δημόσιου λόγου και σχέσεων εξουσίας.

Στην ειδησεογραφία πολλές φορές, ο λόγος του άλλου παρουσιάζεται ως γεγονός, άρα συνιστά είδηση. Ωστόσο, είναι σημαντικός ο τρόπος με τον οποίο τίθεται ο αναφερόμενος λόγος μιας πηγής. Από τη στιγμή που τα Μέσα Επικοινωνίας παράγουν μία διαμεσολαβημένη πραγματικότητα που ενέχει την ερμηνεία από την πλευρά των δημοσιογράφων, είναι σημαντικό να αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύουν, αντιμετωπίζουν κι εμπλέκονται οι δημοσιογράφοι στα αποσπάσματα λόγου που χρησιμοποιούν, κάνοντας επίκληση στην αξιοπιστία των λεγομένων τους. «Στον Τύπο ο αναφερόμενος λόγος λέγεται 'απόσπασμα' και είναι λέξη προς λέξη, ή τουλάχιστον ισχυρισμοί ότι το απόσπασμα που χρησιμοποιείται αποδίδεται λέξη προς λέξη».⁵³

Στην παρούσα εργασία ανάλυσης των ειδησεογραφικών πρακτικών απέναντι στο ευρύτερο θέμα του Μνημονίου, όπως το έχουμε ορίσει παραπάνω, έχει σημασία να μελετήσουμε πως χειρίζεται ή αποσιωπά, ο δημοσιογράφος τον λόγο των πολιτικών προσώπων, εξαρτώμενο και από την κομματική του ταυτότητα, των συμμετεχόντων στις κινητοποιήσεις και των παραγόντων του εξωτερικού, όταν ο λόγος τους φιλοξενείται σε ένα ειδησεογραφικό άρθρο.

Για τη μελέτη των ειδών αναφερόμενου λόγου χρησιμοποιήθηκε το μεθοδολογικό μοντέλο που προτείνουν οι Politis & Kakavoulia (2006). Το μοντέλο αυτό περιλαμβάνει:

α. Ευθύ Λόγο (ΕΛ),

β. Ελεύθερο Ευθύ Λόγο (ΕΕΛ),

⁵³ Scollon Ron (1998). *Mediated Discourse as Social Interaction, A Study of News Discourse*, London and New York: Longman, σελ. 216.

γ. Υβριδικές Μορφές Λόγου (ΥΛ),

δ. Πλάγιο Λόγο (ΠΛ) και

ε. Αντωνυμική Τροποποίηση (ΑΤ).

3. 1α Ευθύς Λόγος (ΕΛ)

«Μία σημαντική μεταβλητή ποσότητα στην αναπαράσταση λόγου είναι ο βαθμός στον οποίο διατηρούνται τα όρια ανάμεσα στον αναφέροντα και στον αναφερόμενο λόγο – ανάμεσα στις φωνές του δημοσιογράφου και του ανθρώπου του οποίου ο λόγος αναφέρεται. Ένας τρόπος να διατηρηθούν τα όρια, είναι να παραθέσεις αυτούσια τα λεγόμενα κάποιου»⁵⁴. Σε αυτή την εργασία, στην κατηγορία του Ευθύ Λόγου (ΕΛ) συμπεριλήφθηκαν οι εξής ποικιλίες παράθεσης:

➤ α) Το απόσπασμα σε εισαγωγικά συνοδευμένο από το ρήμα αναφοράς και την προσφώνηση της πηγής.

- Π.Χ.1: «Εκείνος ο οποίος θεμελιώνει δικαίωμα το 2011, το 2012 ή το 2013 μπορεί να περιμένει ένα μήνα για να αποσαφηνιστεί η κατάσταση», δήλωσε χθες ο υφυπουργός Κοινωνικής Ασφάλισης. (Η Καθημερινή 5/5/10)

➤ β) Το απόσπασμα σε εισαγωγικά συνοδευμένο από το ρήμα αναφοράς.

- Π.Χ.2: «Και ως εκ τούτου σε καμία περίπτωση δεν πρέπει τέτοιες ανεύθυνες φήμες να δημιουργούν ψυχολογία πανικού», τόνισε. (Ελευθεροτυπία 29/4/10)

Αν και ο Bell υποστηρίζει πως «το απόσπασμα αποδιδόμενο σε ευθύ λόγο είναι η εξαίρεση κι όχι ο κανόνας στις ειδήσεις»⁵⁵, παρατηρήθηκε η εμφάνιση ενός ιδιαίτερα μεγάλου ποσοστού στα δικά μας στοιχεία. Θεωρείται ένα από τα κυριότερα είδη αναπαριστώμενου λόγου και γι' αυτό πολλοί αναλυτές⁵⁶ έχουν ασχοληθεί με τις λειτουργίες του συγκεκριμένου είδους, όπως ακρίβεια στην αναπαράσταση του λόγου, ζωντάνια, δραματοποίηση, αξιοπιστία και αποστασιοποίηση.

Οι Clark και Gerrig, υποστηρίζουν ότι «στον ευθύ λόγο ο δημοσιογράφος καλείται να επαναλάβει τις ακριβείς λέξεις του αυθεντικού ομιλητή»⁵⁷.

⁵⁴ Fairclough Norman (1995). *Media Discourse*, London : Edward Arnold, σελ.81

⁵⁵ Bell Allan (1991). *The Language of News Media*, Oxford: Blackwell, σελ.209

⁵⁶ Βλ. Thomson, Bell, Coulthard, Politis & Kakavoulia...

⁵⁷ Clark, H.H. & Gerrig (1990). *Quotations as demonstrations*, *Language*, Vol.66, No. 4, 764-805 pages, σελ.769

Σύμφωνα με τον Thomson, ο Ευθύς Λόγος στην πραγματικότητα φαίνεται να έχει δύο λειτουργίες: «η πρώτη είναι να προσδίδει έναν υψηλό βαθμό αξιοπιστίας σε ένα αυθεντικό γλωσσικό γεγονός. Η δεύτερη κύρια λειτουργία είναι να παρουσιάσει το αναφερόμενο γλωσσικό γεγονός με μεγαλύτερη ζωντάνια στον ακροατή προσομοιώνοντας το αυθεντικό γεγονός. (...) Η απόδοση σε άλλους ομιλητές υποστηρίζει ότι τα λεγόμενα ίσως δεν έχουν τροποποιηθεί πραγματικά, αλλά ο αναγνώστης θα αντιμετωπίσει τους γράφοντες ως αξιόπιστους ως προς το πνεύμα των λεγομένων των πηγών».⁵⁸

Τους ισχυρισμούς αυτούς ενισχύουν κι άλλοι θεωρητικοί. Κατά τον Bell⁵⁹, ένα απόσπασμα σε Ευθύ Λόγο έχει αξία σαν ένα ιδιαίτερα μη αμφισβητούμενο γεγονός, επειδή είναι ο λόγος της πηγής. Επιπλέον, η Coulthard επισημαίνει: «ο Ευθύς Λόγος είναι μία κειμενική στρατηγική που δραματοποιεί την αφήγηση, τη νομιμοποιεί ή εκτιμά ότι η ιστορία αξίζει να ειπωθεί»⁶⁰.

Από την άλλη, παρατηρούμε πως η κατά λέξη παράθεση του λόγου της πηγής έχει γλωσσική αξία στη δραματοποίηση της είδησης, μια και ο Bell υποστηρίζει πως μία άλλη λειτουργία των αποσπασμάτων σε Ευθύ Λόγο είναι ότι προσθέτουν στην ιστορία μία γεύση από το γλωσσικό ύφος της πηγής⁶¹.

Τέλος, ο Thomson⁶² εισάγει και μία τρίτη λειτουργία του Ευθύ Λόγου: «Η απόσταση του δημοσιογράφου, για οποιονδήποτε λόγο. (...) Η αποστασιοποίηση, ίσως είναι επιθυμητή για πολλούς λόγους συμπεριλαμβανομένων της απόστασης από την ευθύνη των λεγομένων ('δεν σχετίζομαι με το συγκεκριμένο λόγο'), ταπεινότητα ('δεν θα μπορούσα να το πω καλύτερα') κι ανωτερότητα ('αυτός δεν είναι ο λόγος που θα χρησιμοποιούσα')». Επιπλέον, η απόσταση και η μη ιδιοποίηση του αποσπάσματος αποκλείει τον δημοσιογράφο και την είδηση από την επικύρωση του τι λέει η πηγή. «Η μη ιδιοποίηση ίσως οφείλεται στο νόημα των λεγομένων της πηγής ή επειδή ο λόγος αντιμετωπίζεται σαν στιλιστικά ακατάλληλος, όπως για παράδειγμα η χρήση λέξεων της καθομιλουμένης»⁶³.

⁵⁸ Thomson Geoff (1996). Voices in the Text Discourse Perspectives on language Reports, *Applied Linguistics* 17 – 4: 501 – 530, σελ. 512

⁵⁹ Όπ.π. Bell (1991), σελ.207

⁶⁰ Caldas-Coulthard Carmen Rosa (1994). "On reporting: the representation of speech in factual and fictional narratives", in: Coulthard M. (ed.) *Advances in Written Text Analysis*, 295-308. London & New York: Routledge, σελ.304

⁶¹ Bell (1991) σελ.208

⁶² Thomson (1996) σελ.513

⁶³ Bell (1991) σελ.208

Έτσι, ο Ευθύς Λόγος θεωρείται ως ανεξάρτητος από την υποκειμενική πινελιά του δημοσιογράφου σε σχέση με την πραγματικότητα⁶⁴. Τέλος, η χρήση του Ευθύ Λόγου και η διατήρηση της απόστασης, κατά τους Politis & Kakavoulia, «συνεισφέρει στην πειστική ανάδειξη της επαγγελματικής επάρκειας».

3. 1β Πλάγιος Λόγος (ΠΛ)

Ο δημοσιογραφικός λόγος συμπληρώνεται από τον αναφερόμενο λόγο θέτοντας τα αποσπάσματα σε Πλάγιο Λόγο (ΠΛ) σε πολλές περιπτώσεις. Η μορφή που έχει είναι ίδια σε όλες τις περιπτώσεις με τη συνοδεία ή όχι προσφώνησης της πηγής:

- π.χ.1: Η Ντόρα Μπακογιάννη τους απάντησε *ότι θα έπρεπε να ακολουθήσουν την κομματική πειθαρχία*. (Ελευθεροτυπία 7/5/10)

- π.χ.2: Τέλος, ανέφερε (ο Πρόεδρος του ΛΑΟΣ) *ότι υπάρχουν αντιδράσεις και μάλιστα σοβαρές στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ έναντι των κυβερνητικών επιλογών....* (Η Καθημερινή 27/4/10)

Ένα χαρακτηριστικό του Πλάγιου Λόγου είναι ότι «αν και αναμένεται να είναι ακριβής σχετικά με το προτασιακό περιεχόμενο αυτού που ειπώθηκε, είναι αμφίβολο όσον αφορά τις πραγματικές λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν»⁶⁵. Στα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου σε μορφή Πλάγιου Λόγου, οι λέξεις είτε απλά αναπαράγονται με ακρίβεια, είτε μετατρέπονται στο ύφος λόγου που ταιριάζει στο στυλ ή τη φωνή του δημοσιογράφου. «Υπάρχουν μερικά αποσπάσματα όπου τα λόγια της πηγής επικεντρώνονται καθαρά στην ιστορία της είδησης κι αρκετά λακωνικά χρησιμοποιούνται από τον δημοσιογράφο σαν οδηγός στην προτίμηση της δικής του φόρμας»⁶⁶.

Η βασική ερμηνεία χρήσης του Πλάγιου Λόγου συνίσταται στην εμφανή εμπλοκή του δημοσιογράφου στο περιεχόμενο ή την απόδοση του αποσπάσματος, μια και «ο Πλάγιος Λόγος τονίζει τη ρητή παρέμβαση του δημοσιογράφου»⁶⁷.

⁶⁴ Politis Periklis & Kakavoulia Maria (2006). Direct Discourse in the Greek Press: Between Evidentiality and Subjectivity. Paper presented at the 9th International Pragmatics Conference, Riva del Garda, Italy 10 – 15 July 2005.

⁶⁵ Fairclough (1995) σελ.81

⁶⁶ Bell (1991) σελ.209

⁶⁷ Coulthard (1994), σελ.304

Από την άλλη, ο Fairclough⁶⁸ θέτει μία άλλη λειτουργία του Πλάγιου Λόγου, ο οποίος χρησιμοποιείται σε περίπτωση που ο δημοσιογράφος «αναπαράγει λέξεις από τις οποίες θεωρεί ότι δεν είναι απαραίτητο να πάρει απόσταση». Επίσης, σύμφωνα με τον Short, ο Πλάγιος Λόγος εμφανίζεται να δείχνει συμφωνία του δημοσιογράφου με το περιεχόμενο του αποσπάσματος⁶⁹.

Έτσι, λοιπόν, σε πλήρη αντίθεση με τον Ευθύ Λόγο, ο Πλάγιος Λόγος φανερώνει την εμπλοκή από τη μια, αλλά και την ιδιοποίηση του αναφερόμενου λόγου από τον δημοσιογράφο. Έτσι, ο γράφων «αναλαμβάνει την ευθύνη των λεγομένων»⁷⁰.

3. 1γ Ελεύθερος Ευθύς Λόγος (ΕΕΛ)

Το τρίτο είδος αναφερόμενου λόγου που προτείνεται στην παρούσα έρευνα, είναι αυτό του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου (ΕΕΛ), είδος λόγου που περιλαμβάνει τις εξής κατηγορίες:

➤ α) Αυτόνομη παράθεση αποσπάσματος Ευθύ Λόγου σε εισαγωγικά χωρίς αναφορά πηγής ή ρήματος αναφοράς.

- π.χ.1: *«Τα άλλα κοινοβούλια ψηφίζουν βοήθεια στην Ελλάδα. Τα κοινοβούλια ψηφίζουν φάρμακο, όχι τη δοσολογία του, εσείς ψηφίζετε τη δοσολογία που σκοπεύει να σκοτώσει τον ασθενή».* (Ελευθεροτυπία 7/5/10)

➤ β) Παράθεση αποσπάσματος Ευθύ Λόγου σε εισαγωγικά με τη συνοδεία της προσφώνησης της πηγής.

- π.χ.2: Ολόκληρη η δήλωση του Πρωθυπουργού: *«Χθες ανακοινώθηκαν τα στοιχεία για το πραγματικό μέγεθος του ελλείμματος του 2009. Θύμισαν σε όλους μας τα ακατανόητα λάθη, τις παραλείψεις...»* (Η Καθημερινή 24/4/10)

➤ γ) Παράθεση αποσπάσματος Ευθύ Λόγου χωρίς εισαγωγικά συνοδευμένο είτε από την πηγή, είτε από το ρήμα αναφοράς.

- π.χ.3: *Οι επιχειρήσεις, τόνισε, βρίσκονται πλέον στο μάτι του κυκλώνα, καθώς θα κληθούν να πληρώσουν νέες έκτακτες εισφορές και αυξημένους*

⁶⁸ Fairclough (1995) σελ.81

⁶⁹ Short (1998) σελ.76-77

⁷⁰ Politis & Kakavoulia (2006)

φόρους σε περίοδο ύφεσης, γεγονός που θα μειώσει ακόμη περισσότερο την ανταγωνιστικότητά τους, οδηγώντας τες σε λουκέτο. (Η Καθημερινή 4/5/10)

➤ δ) Παράθεση αποσπάσματος του Ευθύ Λόγου χωρίς εισαγωγικά και χωρίς τη συνοδεία ρήματος αναφοράς ή προσφώνησης πηγής.

- Π.Χ.4: *Ζητά τέλος τη συστράτευση των εργαζομένων για την ανατροπή της αντιλαϊκής πολιτικής.* (Ελευθεροτυπία 24/4/10)

Το συγκεκριμένο είδος λόγου θεωρείται από τον Short⁷¹ η πιο λογική προσέγγιση αναφερόμενου λόγου στη δημοσιογραφία, «κυρίως για τις προτάσεις που αναπαρίσταται μόνο ο αυθεντικός λόγος, χωρίς να συνοδεύεται από αναφορική πρόταση ή σημεία στίξης».

Ωστόσο, η μορφή αυτή αν και φανερώνει μη εμπλοκή και διατηρεί απόσταση μεταξύ δημοσιογράφου και αναφερόμενου λόγου, χρησιμοποιείται κυρίως, ως συνέχεια ενός αποσπάσματος σε ευθύ λόγο, προς χάριν συνοχής του κειμένου.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις από τους αναλυτές σχετικά με τη λειτουργία του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου. Ενώ, ο Short⁷² υποστηρίζει πως το είδος αυτό λόγου πολλές φορές χρησιμοποιείται για τη διατήρηση της απόστασης και συχνά σαν όχημα ειρωνείας, η Redeker⁷³ αντιμετωπίζει τον Ελεύθερο Ευθύ Λόγο στην είδηση σαν ένα είδος λόγου «που επιτρέπει στον δημοσιογράφο να παρουσιάσει την πληροφορία σαν μία αναφορά του τι ειπώθηκε, παίρνοντας την ίδια στιγμή απόσταση από αυτό, προτείνοντας, όμως, μία έμμεση αποδοχή των λεγομένων».

Από την άλλη, στο ίδιο έργο η Redeker υποστηρίζει ότι «ο Ελεύθερος Ευθύς Λόγος συνήθως επιλέγεται για να απασχολήσει μία μέση στάση ανάμεσα στον Ευθύ Λόγο και τον Πλάγιο Λόγο στο βαθμό της επιρροής του δημοσιογράφου έναντι της αντικειμενικότητας. Έτσι, ενέχει την υποκειμενικότητα και του δημοσιογράφου και της πηγής».

Τέλος, οι Politis & Kakanoulia αντιμετωπίζουν τον Ελεύθερο Ευθύ Λόγο ως μία λειτουργία «που προσφέρει ζωντάνια κι απόχρωση ιδιοσυγκρασίας στον αναφερόμενο λόγο, καθώς ο δημοσιογράφος διατηρεί το ύφος του ομιλητή. Ο Ελεύθερος Ευθύς Λόγος με άλλα λόγια είναι ένας τρόπος να

⁷¹ Short (1998) σελ.71

⁷² Όπ.π. σελ.71-72

⁷³ Redeker Gisela (1995). 'Free indirect discourse in newspaper reports', voice in journalistic discourse, *Invited plenary talk at the 4th International Cognitive Linguistics Conference, Albuquerque, NM, July 16 – 21, 1995.*

παρουσιάζει, δραματοποιώντας και ξαναθεσπίζοντας τον προηγούμενο λόγο, υιοθετώντας την άποψη του ομιλητή».

Το συγκεκριμένο είδος λόγου, όπως παρατηρούμε, από πολλούς αναλυτές αντιμετωπίζεται με ποικίλους τρόπους. Μάλιστα, σε πολλές έρευνες εμφανίζεται και με διάφορα ονόματα, όπως Ελεύθερος Ευθύς Λόγος ή Ελεύθερος Πλάγιος Λόγος, ενώ πολλοί αναλυτές έχουν προβεί και σε υποδιαιρέσεις. Στην παρούσα εργασία, προτιμήσαμε να καταγράψουμε σε δύο διαφορετικές κατηγορίες τα αποσπάσματα που χαρακτηρίζονται από τους αναλυτές ως Ελεύθερος Ευθύς Λόγος, θεωρώντας ότι φέρουν διαφορετικά αποτελέσματα ανάλυσης, προσδίδουν διαφορετικό ύφος στον αναφερόμενο λόγο της πηγής και χρήζουν ξεχωριστής ανάλυσης.

Έτσι, κατηγοριοποιήσαμε τις περιπτώσεις αναφερόμενου λόγου (α) και (β) στην κατηγορία ΕΕΛ1 και τις περιπτώσεις (γ) και (δ) στην κατηγορία ΕΕΛ2. Στην πρώτη κατηγορία (ΕΕΛ1) δηλαδή εντάξαμε τα αποσπάσματα τα οποία αναφέρονται μέσα σε εισαγωγικά, ενώ στη δεύτερη (ΕΕΛ2) τα αποσπάσματα στα οποία δεν εμφανίζονται σε εισαγωγικά. Αν και τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε πιο πάνω καλύπτουν και τις δύο κατηγορίες, θεωρούμε σημαντική τη διάκριση, διότι ο βαθμός εμπλοκής του δημοσιογράφου είναι διαφορετικός.

Στην πρώτη περίπτωση, τα αποσπάσματα συνήθως αναφέρονται ως συνέχεια του Ευθύ Λόγου, χωρίς να επαναλαμβάνεται η πηγή, γεγονός που δείχνει την αυτούσια παράθεση των λεγομένων, με μεγαλύτερη βέβαια εμπλοκή του δημοσιογράφου απ' ό,τι στα αποσπάσματα που τίθενται σε Ευθύ Λόγο. Από την άλλη, στη δεύτερη περίπτωση (ΕΕΛ2) η εμπλοκή του γράφοντος είναι εμφανής, διότι δεν γνωρίζουμε αν το απόσπασμα λόγου εκτός εισαγωγικών είναι η αυτούσια παράθεση του λόγου του ομιλούντος ή υπάρχει παραποίηση. Ακόμα και το γεγονός ότι ο αναφερόμενος λόγος αποτελεί μέρος του δημοσιογραφικού λόγου, κειμενικοποιείται, χωρίς να υπάρχει κανένα στοιχείο που τους διακρίνει, φανερώνει την άμεση εμπλοκή του γράφοντος, είτε στο ύφος, είτε ακόμα και στο ίδιο το περιεχόμενο του λόγου. Επιπλέον, η τοποθέτηση εισαγωγικών δημιουργεί στάση απόστασης μεταξύ του δημοσιογράφου και της πηγής, κάτι που δεν μπορούμε να ισχυριστούμε για τα αποσπάσματα χωρίς εισαγωγικά. Επίσης, στα αποσπάσματα χωρίς εισαγωγικά, πολλές φορές υπάρχει η πιθανότητα να γίνεται σύνοψη των λεγομένων της πηγής. Επειδή, λοιπόν, πιστεύουμε ότι στην ανάλυσή μας είναι ενδεικτική αυτή η διάκριση, περιγράφοντας με καλύτερο τρόπο τη χρήση αποσπασμάτων αναφερόμενου λόγου από τον δημοσιογράφο, φέροντας διαφορετικά αποτελέσματα, θα επισημαίνουμε τη χρήση δύο κατηγοριών, χωρίς ωστόσο, να απεμπλοούμε τα χαρακτηριστικά που έχουν τεθεί από τους αναλυτές.

3. 1δ Υβριδικές Μορφές Λόγου (ΥΛ)

Συνεχίζοντας την ανάλυση ειδών λόγου από την απόδοση του αναφερόμενου λόγου σε Ευθύ Λόγο έως την απόδοση σε Πλάγιο Λόγο, συναντάμε το είδος λόγου Υβριδικών Μορφών (ΥΛ). Αυτό περιλαμβάνει:

➤ παράθεση αποσπάσματος σε εισαγωγικά συνοδευμένο από το ρήμα αναφοράς και τη λέξη 'ότι' ή 'πως'. Η προσφώνηση της πηγής δεν εμφανίζεται πάντα.

- π.χ.₁: η γ.γ. του ΚΚΕ συνέχισε εξηγώντας **ότι** «*τους απαντήσαμε αρνητικά και ούτε στείλαμε δελτίο τύπου γιατί δεν θέλουμε να αποπροσανατολίζουμε τον κόσμο*». (Ελευθεροτυπία 27/4/10)

- π.χ.₂: ο εκπρόσωπος του κόμματος κ. Κ. Αϊβαλιώτης σχολίασε **πως** «*οι κομμουνιστές ούτε το 1944 δεν μπόρεσαν να κλείσουν το ξενοδοχείο της Μ. Βρετανίας επί πρωθυπουργίας Γεώργιου Παπανδρέου. Το κατάφεραν τώρα επί πρωθυπουργίας του Γεωργίου Παπανδρέου του νεώτερου*». (Η Καθημερινή 23/4/10)

Σύμφωνα με τον Maingueneau⁷⁴, το φαινόμενο αυτό εμφανίστηκε στον Μεσαίωνα κι επεκτάθηκε στον σημερινό Τύπο, και η ανάπτυξή του σχετίζεται με την εξέλιξη των Μέσων Ενημέρωσης. Με τη χρήση του είδους αυτού ο δημοσιογράφος κινείται συγχρόνως σε δύο ταμπλό. Από τη μία, δημιουργεί μία απόσταση με την πηγή του αναφερόμενου λόγου, αλλά προσπαθώντας να ενσωματώσει το λόγο της στον δικό του. Ο δημοσιογράφος δεν αρκείται στο να σχολιάσει τα γεγονότα ή να περιγράψει την πραγματικότητα, αλλά προσπαθεί να αποδώσει τις αυθεντικές λέξεις της πηγής και την οπτική της γωνία.

Το είδος αυτό φανερώνει την αποφυγή του δημοσιογράφου να αναλάβει την ευθύνη αυτών που λέγονται, διατηρώντας, όμως, τον έλεγχο των λεγομένων από αυτόν, παρουσιάζοντας, το απόσπασμα ως τον αυθεντικό λόγο της πηγής. Η λέξη 'ότι', όμως, οικειοποιεί και κειμενικοποιεί τον αναφερόμενο λόγο σε αυτόν του δημοσιογράφου. Παρουσιάζεται ως η συνέχεια του δημοσιογραφικού λόγου, επιτρέποντας την παραποίηση του περιεχομένου του αποσπάσματος κι ενέχει ένα βαθμό υποκειμενικότητας.

⁷⁴ Maingueneau, Dominique (2000). *Analyser les textes de communication*, Paris : Nathan, σελ.129

3. 1ε Αντωνυμική Τροποποίηση (ΑΤ)

Το τελευταίο είδος που αναλύεται είναι η Αντωνυμική Τροποποίηση (ΑΤ). Σε αυτό περιλαμβάνεται:

➤ Παράθεση αποσπάσματος σε εισαγωγικά ή μη, συνοδευμένο από τις φράσεις ‘σύμφωνα με’ ή ‘όπως’

- π.χ.1: **Σύμφωνα με** τον Αλέξη Τσίπρα *η συντριπτική πλειοψηφία της Ελληνικής κοινωνίας είναι αντίθετη με τις επιλογές της κυβέρνησης*». (Ελευθεροτυπία 26/4/10)

- π.χ.2: **Όπως** επισημαίνει, *οι συνθήκες και οι εξελίξεις στο μέτωπο της οικονομίας προκαλούν έντονο προβληματισμό και συνεπώς, η Κοινοβουλευτική Ομάδα του κόμματος θα πρέπει να συζητήσει, πριν η κυβέρνηση φέρει τη σχετική ρύθμιση στη Βουλή*. (Η Καθημερινή 30/4/10)

Το είδος αυτό δεν περιορίζεται σε λέξεις μέσα σε εισαγωγικά, αλλά καλύπτει το σύνολο των μεθόδων από τις οποίες ο δημοσιογράφος αναπαράγει κατά κάποιο τρόπο τον λόγο του για να σχολιάσει τη διατύπωσή του. Μιλώντας, έτσι, για τον δικό του καθαρό λόγο, ο δημοσιογράφος παράγει ένα είδος δικτύου στη δική του αναφορά⁷⁵

Με τη χρήση του είδους αυτού επιδιώκεται η διατήρηση απόστασης του δημοσιογράφου από την πηγή. Ουσιαστικά, όμως, πρόκειται για τον λόγο του δημοσιογράφου που παρουσιάζεται σαν αναπαριστώμενος λόγος σε σχέση με αυτόν την πηγή.⁷⁶

Με τις φράσεις ‘σύμφωνα με’ και ‘όπως’ τονίζεται περισσότερο η πηγή παρά το μήνυμα. Η εμπλοκή του δημοσιογράφου, όμως, είναι εμφανής, διότι κανένας γραμματικός τύπος δεν απαγορεύει την παραποίηση των λεγομένων στην περίπτωση αυτή. Επίσης, με το συγκεκριμένο είδος λόγου δίνεται μία αίσθηση αμφισβήτησης και ειρωνείας για τα λεγόμενα της πηγής, της οποίας ο ισχυρισμός δεν παρουσιάζεται ως έγκυρος ή νομιμοποιημένος.

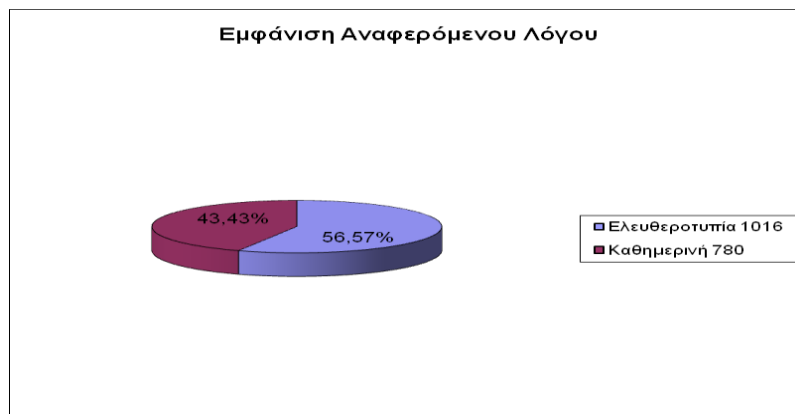
⁷⁵ Maingueneau (1998) σελ.136

⁷⁶ Politis & Kakavoulia, (2006)

3. 2 Εμφάνιση Αναφερόμενου Λόγου

Αφού καταγράφηκαν τα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου στο υλικό που έχουμε επιλέξει για τη συγκεκριμένη μελέτη, κατηγοριοποιήθηκαν με βάση το προαναφερόμενο μοντέλο, ενώ στη συνέχεια αναλύθηκαν ποιοτικά τα δεδομένα, βασιζόμενοι στο θεωρητικό πλαίσιο που έχουν θέσει οι γλωσσολόγοι και κοινωνιογλωσσολόγοι, αναφερόμενοι σε κάθε είδος αναφερόμενου λόγου.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί (διάγραμμα 1) παρατηρούμε το ποσοστό εμφάνισης αναφερόμενου λόγου σε κάθε εφημερίδα κι ακολουθεί ο πίνακας όπου εμφανίζονται αναλυτικά τα είδη αναφερόμενου λόγου που χρησιμοποιούνται στα άρθρα που έχουν επιλεγεί από κάθε έντυπο.

Διάγραμμα 1

Αρχικά παρατηρούμε στο σύνολο των επιλεγμένων άρθρων ότι η εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* χρησιμοποιεί κατά 56,57% (1016) αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου, ενώ στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* εμφανίζονται σε ποσοστό 43,43% (780), γεγονός που φανερώνει τη διαφορετική γλωσσική και υφολογική αντιμετώπιση των ειδήσεων που αφορούν στο Μνημόνιο. Η χρήση μικρότερων ποσοστών αναφερόμενου λόγου στο έντυπο *Η Καθημερινή* φανερώνει την επιλογή της εφημερίδας να χρησιμοποιεί κυρίως περιγραφικό λόγο, αποσιωπώντας τον λόγο των άλλων. Αντίθετα, διαφορετικά γλωσσικά χαρακτηριστικά παρουσιάζει η *Ελευθεροτυπία*, όπου παρατηρείται μεγαλύτερη ζωντάνια στα ειδησεογραφικά κείμενα, ενώ παρατίθενται αρκετά αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου των πηγών.

Παράλληλα, έχει σημασία το είδος αναφερόμενου λόγου που χρησιμοποιείται ως ο λόγος της πηγής, ώστε να αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο ο δημοσιογράφος χειρίζεται τον λόγο της πηγής που φιλοξενεί. Αν δηλαδή τον παραθέτει ως αυθεντικό λόγο, αν τον σχολιάζει, αν εμπλέκεται σε

αυτόν κατευθύνοντας τον αναγνώστη ή αν διατηρεί απόσταση. Επιπλέον, έχει αξία στην ανάλυση ενός πολιτικού - κοινωνικού θέματος, να μελετήσουμε σε ποιους ανθρώπους δίνεται βήμα από τα ειδησεογραφικά έντυπα και με ποιο τρόπο. Τα στοιχεία αυτά αναλύονται παρακάτω στα διαγράμματα που ακολουθούν.

3. 3 Είδος Αναφερόμενου Λόγου

Είδος Αναφερόμενου Λόγου ανά Εφημερίδα				
	Καθημερινή		Ελευθεροτυπία	
ΕΛ	187	23,97%	289	28,44%
ΠΛ	266	34,10%	240	23,62%
ΥΛ	105	13,46%	135	13,29%
ΑΤ	74	9,49%	110	10,83%
ΕΕΛ1	64	8,21%	101	9,94%
ΕΕΛ2	84	10,77%	141	13,88%
ΣΥΝΟΛΟ	780	100,00%	1016	100,00%

Πίνακας 4

Αναφορικά με τα είδη αναφερόμενου λόγου που εμφανίζονται στα αποσπάσματα των άρθρων που επιλέχθηκαν, μπορούμε εξ' αρχής να παρατηρήσουμε στον πίνακα (πίνακας 4) βασικές διαφορές χρήσης και παρουσίας του.

Αρχικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η *Ελευθεροτυπία*, έχει πιο ισορροπημένη διάταξη μεταξύ των ειδών λόγου στο εσωτερικό της σε σχέση με την *Η Καθημερινή* στην οποία οι διαφορές στα ποσοστά είναι μεγαλύτερες. Η βασική και καθοριστική διαφορά, είναι η χρήση του Πλάγιου Λόγου στην *Η Καθημερινή* σε ποσοστό αρκετά μεγάλο σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες που αγγίζει το 34,1%. Σε αντίθεση με την *Ελευθεροτυπία* στην οποία υπερέχει ο Ευθύς Λόγος σε ποσοστό 28,44%, πέρα από τον ισχυρισμό του Bell πως η χρήση του Ευθύ Λόγου αποτελεί εξαίρεση στο σώμα μίας εφημερίδας.

Η επιλογή του Ευθύ Λόγου προσδίδει είτε φερεγγυότητα του δημοσιογράφου για την αλήθεια των λεγομένων της πηγής, είτε απόσταση και μη ιδιοποίηση του περιεχομένου του αναφερόμενου λόγου από τον δημοσιογράφο. Παράλληλα, η επιλογή του Ευθύ Λόγου προσδίδει ζωντάνια και αφηγηματική δραματοποίηση στο ειδησεογραφικό κείμενο, ενώ συμβάλλει και στην έλξη της προσοχής του αναγνώστη. Από τη μία, η επιλογή αυτή εξασφαλίζει στον δημοσιογράφο την προβαλλόμενη απόσταση από τα λεγόμενα των πηγών, μια και αυτά μεταφέρονται αυτούσια, από την άλλη, όμως, ο Ευθύς Λόγος είναι ένας εύχρηστος τρόπος χειραγώγησης του κοινού,

μια και το αυτούσιο απόσπασμα δεν δέχεται αμφισβήτηση από τον αναγνώστη. Ο Fairclough⁷⁷ στη συζήτησή του για τις ιδεολογικές αναπαραστάσεις που δημιουργούν τα Μέσα και την επιρροή τους στην κοινωνική πραγματικότητα, υποστηρίζει πως ένας από τους πολλούς μηχανισμούς των δημοσιογράφων για να δημιουργήσουν πρότυπα κι αναπαραστάσεις ή να μετατρέψουν τις ήδη υπάρχουσες, είναι η αυτούσια παράθεση του αυθεντικού λόγου μελών με κοινωνική ισχύ, ως μη αμφισβητούμενος.

Όπως θα δούμε και παρακάτω, οι πηγές του αναφερόμενου λόγου είναι πολιτικοί και συμμετέχοντες σε κινητοποιήσεις. Από τη μία, η εμφάνιση πολιτικών προσώπων τόσο για τους δημοσιογράφους, όσο και για το κοινό επειδή είναι συχνή παρουσιάζει μία οικειότητα, χωρίς να αντιμετωπίζονται με αυστηρούς όρους και ύφος. Η οικειότητα με τα πρόσωπα αυτά δικαιολογεί και τη χρήση Ευθύ Λόγου, ώστε να ζωντανέψει η εικόνα εκφερόμενου λόγου και να δοθεί δραματοποίηση στην περιγραφή. Ομοίως και ο λόγος των συμμετεχόντων σε κινητοποιήσεις δραματοποιείται πολλές φορές, ώστε να δοθεί μία πιο γλαφυρή και ζωντανή εικόνα από τις κινητοποιήσεις.

Η χρήση του Ευθύ Λόγου στην *Η Καθημερινή* βρίσκεται στη δεύτερη θέση με 10 μονάδες περίπου διαφορά από τη χρήση του Πλάγιου Λόγου σε ποσοστό (23,97%). Η διαφορά που αντιμετωπίζουμε μεταξύ των εφημερίδων είναι συχνή, καθώς η εφημερίδα *Η Καθημερινή* χρησιμοποιεί πιο επίσημο και πιο σφιχτό ύφος στον λόγο της, αλλά και πιο περιγραφικό, σε αντίθεση με την *Ελευθεροτυπία*, η οποία έχει πιο χαλαρό, δραματοποιημένο και ζωντανό γλωσσικό ύφος.

Αντίστοιχα, όπως είπαμε, προτιμάται η παράθεση αποσπασμάτων σε Πλάγιο Λόγο, με την *Η Καθημερινή* να υπερτερεί σε ποσοστό της *Ελευθεροτυπία* (23,62%). Ο Πλάγιος Λόγος βρίσκεται στον αντίποδα του Ευθύ Λόγου κατά τη διαβάθμιση της εμπλοκής του δημοσιογράφου επί του αναφερόμενου λόγου της πηγής. Η επιλογή αυτή από τη μία εκφράζει μία πιο επίσημη γλωσσική επιλογή ύφους, με την επιλογή του δημοσιογράφου να ενσωματώνει τον αναφερόμενο λόγο στον δικό του συνιστώντας ένα κείμενο πιο συγκροτημένο και συνεκτικό, άρα περισσότερο επίσημο, αναλαμβάνοντας την ευθύνη του περιεχομένου της είδησης. Από την άλλη, το είδος αυτό λόγου επιτρέπει την εμπλοκή του δημοσιογράφου στον αναφερόμενο λόγο της πηγής, χωρίς αυτό βέβαια να είναι απαραίτητο, από τη στιγμή που ιδιοποιείται τον αναφερόμενο λόγο κι έχει τη δυνατότητα να παρέμβει, είτε στο λεξιλόγιο,

⁷⁷ Βλ. Fairclough Norman (1995) *Media Discourse*. London: Arnold και Caldas-Couthard Carmen Rosa (1993). *From Discourse Analysis To Critical Discourse Analysis : The Differential Re – Presentation Of Women and Men Speaking in Written News*

είτε στο γλωσσικό ύφος του αποσπάσματος που παραθέτει. Επιπλέον, με την επιλογή αυτή έχει τη δυνατότητα ελέγχου του αποσπάσματος.

Συμφωνία των εντύπων παρατηρείται στη χρήση της επόμενης κατηγορίας αναφερόμενου λόγου, Υβριδικές Μορφές Λόγου, όπου το απόσπασμα σε εισαγωγικά εισάγεται με τα γλωσσικά σημεία “ότι” ή “πώς”. Η ιδιαίτερη αυτή στρατηγική παράθεσης αναφερόμενου λόγου παραπέμπει από τη μία στην φαινομενική απόδοση του αυθεντικού αποσπάσματος σε Ευθύ Λόγο, από την άλλη, όμως, η λέξη ‘ότι’ ή ‘πώς’ επιτρέπει την παραποίηση των λεγομένων και την εμπλοκή του γράφοντος, μια και δεν αναπαριστώνται οι ακριβείς λέξεις της πηγής, αλλά αντίθετα, ο αναφερόμενος λόγος οικειοποιείται από αυτόν του δημοσιογράφου. Επιπλέον, ελαχιστοποιεί την απόσταση μεταξύ του δημοσιογράφου και της πηγής, μια και ο δημοσιογράφος ενσωματώνει το απόσπασμα σε Ευθύ Λόγο στον δικό του ως συνέχεια των λεγομένων του. Να σημειώσουμε ότι εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στην *Η Καθημερινή* το συγκεκριμένο είδος εμφανίζεται σε μεγάλο ποσοστό σχετικά με τα άλλα, καθώς αντιτίθεται στο πιο αυστηρό και επίσημο γλωσσικό ύφος της εφημερίδας. Ωστόσο, μπορεί αυτό να εξηγηθεί γνωρίζοντας ότι στην εν λόγω έρευνα οι πηγές είναι κυρίως πολιτικά πρόσωπα τα οποία από τα έντυπα αντιμετωπίζονται με περισσότερη οικειότητα. Εντύπωση βέβαια, δε μας προκαλεί για την *Ελευθεροτυπία*, η οποία επιλέγει γλωσσικά χαρακτηριστικά που προσδίδουν γλαφυρότητα και ζωντάνια στην αφήγηση, ενώ προτιμά την απόδοση της είδησης σε πιο άμεσο και λαϊκό ύφος απευθυνόμενη σε ένα ευρύ κοινό λιγότερο συντηρητικό από το καθιερωμένο και πιστό αναγνωστικό κοινό της εφημερίδας *Η Καθημερινή*.

Συνεχίζοντας την ανάλυση, παρατηρούμε ότι συμφωνία στη διάταξη υπάρχει και στην επόμενη κατηγορία Αντωνυμική Τροποποίηση, η οποία βρίσκεται και στα δύο έντυπα στην πέμπτη θέση, με την *Ελευθεροτυπία* να υπερτερεί της *Η Καθημερινή* με ποσοστό 10,83% έναντι 9,49%.

Με τη χρήση της Αντωνυμικής Τροποποίησης τα λεγόμενα της πηγής παρουσιάζονται ως αμφισβητούμενα σε περιεχόμενο, μη έγκυρα και μη νομιμοποιημένα. Ο αναφερόμενος λόγος παρουσιάζεται ως αναπαριστώμενος, διατηρώντας απόσταση του δημοσιογράφου από την πηγή. Ωστόσο, αν και φαίνεται ο λόγος να αναπαράγεται, υπάρχει περιθώριο παραποίησης, μια και δεν το απαγορεύει κανένας γραμματικός τύπος, ενώ η έμφαση που δίνεται στην πηγή εκφοράς λόγου με το γλωσσικό σημείο “όπως” ή “σύμφωνα με” επιτρέπει τον σχολιασμό της διατύπωσης και η εμπλοκή του δημοσιογράφου στο περιεχόμενο του αποσπάσματος είναι εμφανής. Πολλές φορές προσδίδει και ειρωνεία του δημοσιογράφου προς το πρόσωπο ή το περιεχόμενο του αναφερόμενου λόγου. Παράλληλα, η χρήση του είδους της Αντωνυμικής Τροποποίησης παράγει ένα είδος δικτύου της εφημερίδας ως δημοσιογραφικού οργανισμού, στο επίπεδο της αναφοράς του

δημοσιογράφου, γι' αυτό και τονίζεται ιδιαίτερα το ποιος μιλάει κι όχι τι λέει, εργαλείο που χρησιμοποιούν και τα δύο έντυπα.

Τέλος, μεγάλα είναι τα ποσοστά εμφάνισης αποσπασμάτων σε Ελεύθερο Ευθύ Λόγο, ένα είδος που συναντάται κατά κύριο λόγο στην δημοσιογραφική γραφή. Με μία μικρή ποσοστιαία διαφορά προηγείται η εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* με συνολικό ποσοστό 23,82%, ενώ η εφημερίδα *Η Καθημερινή* ακολουθεί με 18,98%.

Η συγκεκριμένη γλωσσική επιλογή συνήθως χρησιμοποιείται είτε προς χάριν συνοχής του κειμένου, είτε ως παράθεση αυτούσιας δήλωσης της πηγής σε ξεχωριστή υποενότητα μέσα στο άρθρο. Η επιλογή αυτή πέρα από την ένδειξη αυθεντικότητας του λόγου που παρατίθεται, προσδίδει ζωντάνια και δραματοποίηση στην αφήγηση του γεγονότος, ενώ επιτρέπει να διατηρηθεί το γλωσσικό ύφος και η αφηγηματική ένταση του ομιλητή. Από την άλλη, η απόδοση αποσπάσματος σε Ελεύθερο Ευθύ Λόγο επιτρέπει την παραποίηση των λεγομένων της πηγής, όταν το απόσπασμα δε συνοδεύεται από εισαγωγικά, ενέχοντας υποκειμενικότητα και προς το περιεχόμενο του λόγου και προς την πηγή. Φανερώνει, επίσης, ιδιοποίηση του λόγου της πηγής κι έμμεση αποδοχή του περιεχομένου από τον δημοσιογράφο.

Ωστόσο, όταν το απόσπασμα προβάλλεται μέσα σε εισαγωγικά χωρίς τη συνοδεία εισαγωγικού ρήματος, φανερώνει μη εμπλοκή του δημοσιογράφου, και διατήρηση απόστασης από τους ισχυρισμούς της πηγής. Αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο είδος λόγου χρησιμοποιείται αρκετές φορές από τους δημοσιογράφους για να εκφράσει ειρωνεία προς τα λεγόμενα της πηγής.

Εξειδικεύοντας στην περιγραφή της συγκεκριμένης κατηγορίας, βλέπουμε ότι το ποσοστό των αποσπασμάτων που παρατίθενται μέσα σε εισαγωγικά είναι αρκετά μικρό σε σχέση με την ελεύθερη απόδοση. Η κατηγορία αυτή μάλιστα (ΕΕΛ2) έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς είναι εμφανέστατη η εμπλοκή του δημοσιογράφου και η ιδιοποίηση ίσως και παραποίηση του αναφερόμενου λόγου. Είναι μάλιστα και πάγια πρακτική των δημοσιογράφων η χρήση αυτής της μεθόδου όπου τίθεται με αξιολογική κρίση ο λόγος της πηγής.

4. Είδος Αναφερόμενου Λόγου – Θεματικές Κατηγορίες

Στον πίνακα που ακολουθεί (πίνακας 5) θα μελετήσουμε τα είδη αναφερόμενου λόγου που χρησιμοποιούνται ανάλογα με τη θεματική κατηγορία. Η σύγκριση αυτή ουσιαστικά μας δείχνει πώς παρουσιάζονται οι ειδήσεις, μέσω των αναφορών, ανάλογα με το θέμα και τη στάση των εφημερίδων απέναντι σε αυτά. Έτσι, παρατηρούμε ότι στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* οι μεγαλύτερες τιμές στις κατηγορίες Προσφυγή, Μέτρα και Εξωτερικό, είναι η παράθεση των αποσπασμάτων αναφερόμενου λόγου σε Πλάγιο Λόγο, ενώ στις κατηγορίες Κυβέρνηση, Αντιπολίτευση και Κινητοποιήσεις, τίθενται σε Ευθύ Λόγο. Αλλά και στην *Ελευθεροτυπία* παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο, αν και στις κατηγορίες Αντιπολίτευση και Κινητοποιήσεις χρησιμοποιείται σε μεγαλύτερα ποσοστά ο Ευθύς Λόγος, ενώ στην κατηγορία Κυβέρνηση υπερισχύει ο Πλάγιος Λόγος.

Αναλύοντας πιο εξονυχιστικά τις κατηγορίες, παρατηρούμε ότι στην κατηγορία Προσφυγή η εφημερίδα *Η Καθημερινή* εμφανίζει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό στον Πλάγιο Λόγο (58,62%). Στη συγκεκριμένη κατηγορία φιλοξενείται ο λόγος κυρίως κυβερνητικών προσώπων που αναφέρονται στην προσφυγή της χώρας στο Μνημόνιο. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι ο λόγος της πηγής προσαρμόζεται στον λόγο του δημοσιογράφου, γεγονός που φανερώνει την αποδοχή του περιεχομένου, την ιδιοποίηση του λόγου και την εμπλοκή του, καθώς δεν παίρνει απόσταση από την πηγή. Το παράλληλο, πολύ μικρό ποσοστό του Ευθύ Λόγου, μόνο 3 αναφορές, ενισχύει την εμπλοκή του δημοσιογράφου στο περιεχόμενο του αποσπάσματος, χωρίς να διατηρεί μία ισόρροπη αντιμετώπιση. Υψηλό, επίσης, εμφανίζεται και το ποσοστό των αποσπασμάτων που παρατίθενται σε Ελεύθερο Ευθύ Λόγο που δηλώνει έμμεση επιρροή, ιδιοποίηση του αναφερόμενου λόγου και εμπλοκή του δημοσιογράφου.

Παράλληλα, στην *Ελευθεροτυπία* βλέπουμε και πάλι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό τίθεται σε Πλάγιο Λόγο (33,33%), ωστόσο ακολουθεί η παράθεση σε Ευθύ Λόγο (27,78%) χωρίς να έχει τόσο μεγάλη διαφορά όσο παρουσιάζεται στην *Η Καθημερινή*. Η διάταξη αυτή δικαιολογεί μία πιο ισορροπημένη παρουσίαση του λόγου των παραγόντων που ανακοινώνουν την προσφυγή στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Ωστόσο, και σε αυτή την εφημερίδα παρατηρούμε ότι και τα αποσπάσματα του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου συνολικά (19,45%) βρίσκονται σε μεγάλο ποσοστό, υποστηρίζοντας την οικειοποίηση του αναφερόμενου λόγου από τον δημοσιογράφο, μη διατηρώντας απόσταση.

Στην επόμενη κατηγορία που αφορά στη συζήτηση για τη λήψη μέτρων κυρίως από κυβερνητικούς παράγοντες, παρατηρούμε ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* χρησιμοποιεί τον Πλάγιο Λόγο σε ποσοστό 50% του συνόλου των

αποσπασμάτων. Η παράθεση σε Ευθύ Λόγο από την άλλη, χαίρει πολύ μικρού συγκριτικά ποσοστού που αγγίζει το 10,61%. Τα στοιχεία αυτά φανερώνουν την εμπλοκή του γράφοντος στα λεγόμενα της πηγής, αλλά εν μέρει και τη συμφωνία του εντύπου με το περιεχόμενο των αποσπασμάτων. Ήδη έχουμε αναφέρει ότι η εν λόγω εφημερίδα στοχεύει σε ένα συντηρητικό κοινό, και η λήψη μέτρων για τη διαρθρωτική ανασυγκρότηση συνάδει με τον ιδεολογικό χώρο που εκπροσωπεί.

Εντύπωση, επιπλέον, προκαλεί και το υψηλό ποσοστό της παράθεσης σε Αντωνυμική Τροποποίηση. Με τη χρήση του «σύμφωνα με» ή «όπως είπε» τονίζεται περισσότερο η πηγή αναφερόμενου λόγου, μεταφέροντας την ευθύνη του λόγου στην πηγή. Επιπλέον, είναι ένα στοιχείο που δείχνει απόσταση και ειρωνεία στο περιεχόμενο του λόγου. Παρατηρούμε, επίσης, ότι και στις δύο εφημερίδες η Αντωνυμική Τροποποίηση λαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό στην κατηγορία Μέτρα. Είναι, άλλωστε ένα θέμα το οποίο από τη μία έχει τεχνοκρατικά στοιχεία, τα οποία αυτούσια παρατίθενται από τους αρμόδιους υπουργούς συνήθως, αλλά και οι εφημερίδες κρατάνε μία απόσταση από το περιεχόμενο, χωρίς να παίρνουν θέση.

Στην *Ελευθεροτυπία* αντίστοιχα παρατηρούμε σχεδόν την ίδια διάταξη. Οι διαφορές παρουσιάζονται στα μικρότερα ποσοστά και του Πλάγιου Λόγου (37,50%), αλλά και του Ευθύ Λόγου, 7,81% ένα εξαιρετικά μικρό ποσοστό. Επιπλέον, στην *Ελευθεροτυπία* είναι υψηλό το ποσοστό της χρήσης Ελεύθερου Ευθύ Λόγου, ιδίως στη δεύτερη μορφή του (17,19%), που φανερώνει για άλλη μία φορά την παραποίηση, ιδιοποίηση, υποκειμενικότητα και εμπλοκή του δημοσιογράφου.

Η κατηγορία Κυβέρνηση, είναι η τρίτη κατηγορία στην οποία η πλειονότητα των πηγών αφορούν σε κυβερνητικούς παράγοντες, όπως και οι δύο προηγούμενες. Σε αυτή την κατηγορία φιλοξενείται ο λόγος των κυβερνητικών παραγόντων, όχι μόνο μέσα στη Βουλή, αλλά και σε εσωκομματικά πλαίσια. Εδώ, η στάση των εφημερίδων διαφοροποιείται, καθώς στην *Η Καθημερινή* οι υψηλές τιμές συγκεντρώνονται στον Ευθύ Λόγο, τον Πλάγιο Λόγο και τις Υβριδικές Μορφές Λόγου, με την παράθεση σε Ευθύ Λόγο να έχει τη μεγαλύτερη τιμή (30, 05%). Αντίθετα, η *Ελευθεροτυπία* παρουσιάζει μεγαλύτερη τιμή στην παράθεση αποσπασμάτων σε Πλάγιο Λόγο (27,82%), ακολουθεί ο Ευθύς Λόγος με μικρή διαφορά (26,69%), ενώ μεγάλη είναι και η τιμή του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου συνολικά (26,31%).

Τα συμπεράσματα που μπορούμε να εξάγουμε από την εικόνα αυτή είναι η διακύμανση απόστασης που παίρνουν οι εφημερίδες από το κυβερνών κόμμα. Η εφημερίδα *Η Καθημερινή* παρουσιάζει τον λόγο των πολιτικών του ΠΑΣΟΚ σε Ευθύ Λόγο δηλώνοντας ότι δεν υιοθετεί το περιεχόμενο των τοποθετήσεων του συγκεκριμένου χώρου. Τα αποσπάσματα παρατίθενται

αυτούσια, μη αμφισβητούμενα, ενώ δηλώνεται και η αξιοπιστία του λόγου της πηγής. Η χαμηλή τιμή του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου ενισχύει τη στάση του έντυπου να μην εμπλακεί στον κυβερνητικό λόγο, ωστόσο, δεν απεμπτολεί τη χρήση της καθαρά δημοσιογραφικής πρακτικής κειμενοποίησης του αναφερόμενου λόγου μέσω της χρήσης των Υβριδικών Μορφών Λόγου προτάσσοντας του αποσπάσματος τους δείκτες «ότι» ή «πως». Αναλογιζόμενοι πως η *Η Καθημερινή* κινείται περισσότερο στον συντηρητικό χώρο με εμφανή υποστήριξη του κόμματος της ΝΔ, αλλά διατηρώντας τη θεσμικότητα στην παρουσίαση του λόγου, δεν ξαφνιάζει η στάση αυτή.

Από την άλλη, η *Ελευθεροτυπία* είναι ένα έντυπο που δε διατηρεί αρνητική στάση απέναντι στον χώρο του ΠΑΣΟΚ εκείνη την περίοδο, άσχετα αν βρίσκεται στην Κυβέρνηση. Όπως έχουμε πει επιλέγει κυρίως τον πλουραλισμό στη φιλοξενία απόψεων ως δείκτη αντικειμενικότητας κι όχι τόσο γλωσσικούς δείκτες. Έτσι, στον πίνακα που αναλύουμε στην κατηγορία Κυβέρνηση παρατηρούμε ότι είναι υψηλοί οι δείκτες που δηλώνουν εμπλοκή του δημοσιογράφου στο περιεχόμενο του λόγου των πηγών. Αν και ο Πλάγιος και ο Ευθύς Λόγος δεν έχουν μεγάλη απόσταση, ενδεικτικό παραποίησης, μη απόστασης και κειμενοποίησης είναι το ποσοστό 18,42% που εμφανίζεται στον Ελεύθερο Ευθύ Λόγο με παράθεση αποσπασμάτων χωρίς εισαγωγικά, αλλά και το υψηλό συγκριτικά ποσοστό των Υβριδικών Μορφών Λόγου.

Διαφορετική χρήση της δημοσιογραφικής γλωσσικής πρακτικής παρατηρούμε στην κατηγορία που αφορά στην παράθεση του λόγου των αντιπολιτευόμενων κομμάτων. Διευκρινίζεται εξ' αρχής ότι το περιεχόμενο της κατηγορίας αυτής διαφέρει στις δύο εφημερίδες, στοιχείο με το οποίο θα ασχοληθούμε παρακάτω στην έρευνά μας. Στην *Η Καθημερινή* εντάσσονται κυρίως αποσπάσματα από τον χώρο της ΝΔ, σε αντίθεση με την *Ελευθεροτυπία* που καλύπτει τον λόγο πλήθος κομμάτων και κυρίως του αριστερού χώρου. Έτσι, παρατηρούμε ότι και οι δύο εφημερίδες εμφανίζουν υψηλό ποσοστό παράθεσης αποσπασμάτων σε Ευθύ Λόγο, ωστόσο, δεν αντιστοιχεί ποιοτικά στους ίδιους φορείς λόγου. Στην *Ελευθεροτυπία*, επιπλέον παρατηρούμε ότι τόσο η Αντωνυμική Τροποποίηση (12,60%), όσο και η πρώτη μορφή Ελεύθερου Ευθύ Λόγου (15,22%) που αφορούν συνήθως ανακοινώσεις κομμάτων και τη συνέχεια των αποσπασμάτων σε παράθεση σε εισαγωγικά, αλλά και το μικρό ποσοστό της δεύτερης μορφής Ελεύθερου Ευθύ Λόγου (9,97%), δηλώνουν την απόσταση που παίρνει η εφημερίδα από τον λόγο της αντιπολίτευσης, την ένδειξη αυτούσιας παράθεσης και ζωντάνιας στην παρουσίαση του λόγου, αλλά και μη εμπλοκής. Παράλληλα, η χρήση Αντωνυμικής Τροποποίησης ενισχύει περισσότερο την εμφάνιση της πηγής και όχι τόσο του περιεχομένου του αποσπάσματος. Αντίθετα, στην *Η Καθημερινή* το ποσοστό αυτό είναι εξαιρετικά χαμηλό (5,84%). Επίσης, στην αντίθετη κατεύθυνση κινείται η εφημερίδα και στη χρήση Πλάγιου Λόγου και

Ελεύθερου Ευθύ Λόγου 2. Η διαφορά Πλάγιου και Ευθύ Λόγου δεν ξεπερνά τη μία μονάδα, ενώ οι δείκτες αυτοί μας φανερώνουν τη συμμετοχή του δημοσιογράφου στην παρουσίαση του λόγου, μη διατηρώντας απόσταση, ενώ δεν τονίζεται η πηγή εκφοράς λόγου. Τέλος, σημειώνουμε ότι και στις δύο εφημερίδες η τιμή των Υβριδικών Μορφών Λόγου κινείται στα ίδια, σχετικά υψηλά, επίπεδα τιμών με την *Η Καθημερινή* να προηγείται. Είναι ένα είδος που δε χρησιμοποιείται κατά κόρον φανερώνοντας ένα πιο λαϊκό ύφος, ωστόσο όταν ο αναφερόμενος λόγος αφορά σε πολιτικά πρόσωπα, παρατηρούμε ότι αυξάνεται η χρήση, καθώς θεωρούμε ότι υπάρχει οικειότητα στα πρόσωπα και από την πλευρά του δημοσιογραφικού κόσμου, αλλά και του αναγνωστικού κοινού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επόμενη κατηγορία που αφορά σε κάλυψη δηλώσεων, πολιτικών κυρίως, προσώπων του Εξωτερικού τα οποία αναφέρονται στην ελληνική κρίση και κυρίως σε μέτρα που επρόκειτο να ληφθούν. Η πρώτη παρατήρηση στα στοιχεία της εφημερίδας *Η Καθημερινή* μας δείχνουν ότι αντιμετωπίζει τις πηγές του εξωτερικού, όπως περίπου και τις πηγές που αναφέρονται εσωτερικά σε μέτρα. Έτσι, εμφανίζονται τα αποσπάσματα σε Πλάγιο Λόγο σε ποσοστό 41,32%, ενώ τα υπόλοιπα είδη ακολουθούν με μεγάλη διαφορά. Ο Ευθύς Λόγος εμφανίζεται σε ποσοστό 19,01%, ενώ υψηλή είναι και η τιμή των Υβριδικών Μορφών Λόγου. Σε παρόμοιες έρευνες συνηθίζεται ο λόγος των «αξιωματούχων» ή των προσώπων που δεν είναι γνωστά ή οικεία στο κοινό να παρουσιάζεται σε Ευθύ Λόγο ή σε Αντωνυμική Τροποποίηση. Ωστόσο, βλέπουμε ότι από τον δημοσιογραφικό τουλάχιστον κόσμο όσον αφορά τις παρεμβάσεις για το Μνημόνιο, οι παράγοντες του εξωτερικού συμμετέχουν στον δημόσιο διάλογο ισότιμα με τους παράγοντες του εγχώριου πολιτικού συστήματος. Μάλιστα, από την *Η Καθημερινή* η συχνή χρήση Πλάγιου Λόγου δηλώνει μεν υφολογική επισήμότητα, ωστόσο φανερώνει την εμπλοκή του δημοσιογράφου και την υιοθέτηση του περιεχομένου του αναφερόμενου λόγου. Στη δημιουργία εντύπωσης οικειότητας τόσο προς τα πρόσωπα, όσο και ως προς τον λόγο συνεπικουρεί και η χρήση του είδους Υβριδικές Μορφές Λόγου. Βέβαια, είναι περιορισμένη η χρήση του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου 2, δείχνοντας τη στάση απόστασης. Είναι μία αναμενόμενη λειτουργία, διότι η *Η Καθημερινή* διατηρεί μία επιστημότητα προς τις συγκεκριμένες πηγές.

Στον αντίποδα βρίσκεται η *Ελευθεροτυπία*, η οποία εμφανίζει υψηλές τιμές στο είδος αυτό. Συνολικότερα βλέπουμε να χρησιμοποιείται ο Πλάγιος Λόγος (25,88%) και ακολουθεί ο Ευθύς Λόγος (23,53%) παρουσιάζοντας πιο ισορροπημένη παρουσίαση του λόγου. Ωστόσο, μεγαλύτερα επίπεδα εμπλοκής αλλά και λαϊκού, οικείου γλωσσικού ύφους παρουσιάζει η εν λόγω εφημερίδα σε σχέση με την *Η Καθημερινή*, καθώς είναι συχνή η χρήση των ειδών Υβριδικές Μορφές Λόγου και Ελεύθερος Ευθύς Λόγος 2. Παράλληλα,

μικρές τιμές εμφανίζονται και εδώ στο είδος Αντωνυμική Τροποποίηση, φανερώνοντας την πρόθεση του εντύπου να μη δώσει έμφαση στην πηγή, αλλά στο περιεχόμενο. Συνεπάγεται ότι το κοινό είναι εξοικειωμένο με τις πηγές του εξωτερικού πλέον και έτσι οι πηγές δεν εμφανίζονται σε απόσταση ή περίοπτη θέση.

Εντελώς διαφορετικές τεχνικές χρησιμοποιούν οι εφημερίδες και μεταξύ τους, αλλά και σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες, στην κατηγορία που αφορά στις κινητοποιήσεις. Εδώ ο λόγος δίνεται κυρίως σε πρόσωπα που συμμετέχουν σε κινητοποιήσεις ενάντια στο Μνημόνιο και στη λήψη μέτρων. Η Ελευθεροτυπία σημειώνει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό στη χρήση Ευθύ Λόγου (52,53%), φανερώνοντας ότι ο λόγος των διαδηλωτών τίθεται αυτούσιος, ενώ στην περίπτωση αυτή προσδίδει μία ζωντάνια, μία δυναμική και μία δραματοποίηση στην εκφορά αιτημάτων και στην περιγραφή του γεγονότος της κινητοποίησης από τους ίδιους τους διαδηλωτές. Επίσης, οι δημοσιογράφοι παίρνουν απόσταση από το περιεχόμενο των δηλώσεων των συμμετεχόντων. Οι δείκτες εμπλοκής ή οικειοποίησης του λόγου είναι χαμηλοί, όπως τα είδη του Πλάγιου Λόγου, των Υβριδικών Μορφών Λόγου και του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου. Επιπλέον, ιδιαίτερα χαμηλό είναι και το ποσοστό του είδους Αντωνυμική Τροποποίηση, όπου η εφημερίδα δε δίνει έμφαση στην πηγή. Οι πρακτικές που χρησιμοποιεί η Ελευθεροτυπία, είναι συνήθεις όταν οι δημοσιογράφοι χειρίζονται τον λόγο πολιτών ή συμμετεχόντων.

Πιο ισορροπημένη είναι η παρουσίαση από την Η Καθημερινή, χωρίς να υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση ποσοστού σε ένα είδος. Υπερισχύει ο Ευθύς Λόγος και σε αυτή την εφημερίδα, και αν προσθέσουμε και τα αποσπάσματα του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου 1 τα οποία είναι παραθέσεις σε εισαγωγικά και χρησιμοποιούνται ως συνέχεια των αποσπασμάτων που έχουν τεθεί σε Ευθύ Λόγο, βλέπουμε ότι ενισχύεται αυτό το είδος. Το ποσοστό του Πλάγιου Λόγου παρουσιάζει διπλάσια τιμή από αυτή της Ελευθεροτυπία, δείχνοντας να μην επίσημο ύφος, αλλά και εμπλοκή και πιθανή παραποίηση του περιεχομένου. Εντύπωση επίσης, προκαλεί η υψηλή τιμή του είδους Αντωνυμική Τροποποίηση (17,95%), δίνοντας έμφαση στο ποιόν της πηγής και διατηρώντας απόσταση παράλληλα.

Είδος Αναφερόμενου Λόγου ανά Κατηγορία												
Η Καθημερινή												
Είδος Λόγου	Κατηγορία											
	Προσφυγή	%	Μέτρα	%	Κυβέρνηση	%	Αντιπολίτευση	%	Εξωτερικό	%	Κινητοποιήσεις	%
ΕΛ	3	5,17%	7	10,61%	55	30,05%	81	29,56%	23	19,01%	18	23,08%
ΠΛ	34	58,62%	33	50,00%	53	28,96%	79	28,83%	50	41,32%	17	21,79%
ΥΛ	4	6,90%	5	7,58%	30	16,39%	42	15,33%	19	15,70%	5	6,41%
ΑΤ	6	10,34%	14	21,21%	15	8,20%	16	5,84%	9	7,44%	14	17,95%
ΕΕΛ1	2	3,45%	3	4,55%	13	7,10%	18	6,57%	11	9,09%	17	21,79%
ΕΕΛ2	9	15,52%	4	6,06%	17	9,29%	38	13,87%	9	7,44%	7	8,97%
ΣΥΝΟΛΟ	58	100,00%	66	100,00%	183	100,00%	274	100,00%	121	100,00%	78	100,00%

Είδος Αναφερόμενου Λόγου ανά Κατηγορία												
Ελευθεροτυπία												
Είδος Λόγου	Κατηγορία											
	Προσφυγή	%	Μέτρα	%	Κυβέρνηση	%	Αντιπολίτευση	%	Εξωτερικό	%	Κινητοποιήσεις	%
ΕΛ	10	27,78%	5	7,81%	71	26,69%	111	29,13%	40	23,53%	52	52,53%
ΠΛ	12	33,33%	24	37,50%	74	27,82%	75	19,69%	44	25,88%	11	11,11%
ΥΛ	2	5,56%	5	7,81%	33	12,41%	51	13,39%	35	20,59%	9	9,09%
ΑΤ	5	13,89%	14	21,88%	18	6,77%	48	12,60%	19	11,18%	6	6,06%
ΕΕΛ1	1	2,78%	5	7,81%	21	7,89%	58	15,22%	5	2,94%	11	11,11%
ΕΕΛ2	6	16,67%	11	17,19%	49	18,42%	38	9,97%	27	15,88%	10	10,10%
ΣΥΝΟΛΟ	36	100,00%	64	100,00%	266	100,00%	381	100,00%	170	100,00%	99	100,00%

Πίνακας 5

5. Εμφάνιση Αναφερόμενου Λόγου ανά Κόμμα

Εμφάνιση Αναφερόμενου Λόγου ανά κόμμα				
	Καθημερινή	%	Ελευθεροτυπία	%
ΠΑΣΟΚ	243	44,83%	313	42,64%
ΝΔ	133	24,54%	175	23,84%
ΚΚΕ	51	9,41%	61	8,31%
ΛΑΟΣ	46	8,49%	8	1,09%
ΣΥΡΙΖΑ	54	9,96%	144	19,62%
ΚΚΕ (μ-λ)	0	0,00%	8	1,09%
Μ-Λ ΚΚΕ	0	0,00%	8	1,09%
ΕΕΚ	0	0,00%	2	0,27%
Μ.Θεοδωράκης	0	0,00%	2	0,27%
ΑΝΤΑΡΣΥΑ	0	0,00%	5	0,68%
Οικολόγοι	1	0,18%	3	0,41%
ΚΟΕ	2	0,37%	3	0,41%
ΣΕΚ	0	0,00%	2	0,27%
ΔΡΑΣΗ	12	2,21%	0	0,00%
ΣΥΝΟΛΟ	542	100,00%	734	100,00%

Πίνακας 6

Ακολουθώντας τον πίνακα 6 που παρατίθεται παραπάνω, αλλά και τον πίνακα 7 που ακολουθεί, θα επικεντρωθούμε στα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου των κομμάτων. Αρχικά, θα δούμε τον αριθμό των αποσπασμάτων λόγου ανά κόμμα, καταγράφοντας ουσιαστικά σε ποιον βαθμό δίνεται βήμα στον εκφερόμενο λόγο των κομμάτων από τις εφημερίδες, κι έπειτα θα εξειδικεύσουμε στο είδος λόγου που χρησιμοποιείται σχετικά με τον κομματικό φορέα λόγου.

Παρατηρούμε ότι και στη φιλοξενία αποσπασμάτων λόγου από εκπροσώπους των κομμάτων, ακολουθείται η ίδια διάταξη που ακολουθήθηκε και στον πίνακα 2 (Εμφάνιση κόμματος). Καταγράφεται, ωστόσο, μία διαφορά στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*. Αν και στον πίνακα 2 το ΛΑΟΣ ακολουθεί τη ΝΔ και προηγείται των ΚΚΕ και ΣΥΡΙΖΑ, στον πίνακα 6 βρίσκεται να ακολουθεί όλα αυτά τα κόμματα. Αυτό μας δείχνει ότι το ΛΑΟΣ ναι μεν προτιμάται από την εν λόγω εφημερίδα να παρουσιάζεται στις σελίδες της, ωστόσο δε φιλοξενείται ο κομματικός λόγος σε αντίστοιχα ποσοστά. Παρ' όλα αυτά, συγκριτικά με την *Ελευθεροτυπία* (1,09%) χαίρει υψηλού ποσοστού στην *Η Καθημερινή* (8,46%).

Όσον αφορά το κυβερνητικό κόμμα ΠΑΣΟΚ παρατηρούμε ότι και στις δύο εφημερίδες συγκεντρώνει ποσοστό πάνω από το 40%, με την *Η Καθημερινή* να προηγείται. Τα υψηλά ποσοστά δικαιολογούνται και λόγω των θεματικών ειδήσεων που έχουμε επιλέξει και αφορούν στο Μνημόνιο, με το κυβερνητικό κόμμα να κάνει αναφορές σε ποικίλες όψεις του θέματος, ενώ ο ρόλος και ο λόγος της αντιπολίτευσης είναι πιο περιορισμένος. Όπως έχουμε σχολιάσει

και προηγούμενα, το περιεχόμενο του λόγου της Κυβέρνησης καλύπτεται σε μεγάλο βαθμό από τα Μέσα Επικοινωνίας, κυρίως γιατί αφορά στο ευρύ κοινό, αγγίζοντας την καθημερινότητα και τη ζωή του. Πολλές φορές ο λόγος αυτός έχει και επιτελεστικό ρόλο σε περιπτώσεις αναγγελίας νέων μέτρων για παράδειγμα. Τέλος, τα υψηλά ποσοστά αφορούν και τη θεσμικότητα που ακολουθούν οι εφημερίδες στην κάλυψη των πολιτικών κομμάτων.

Στα κόμματα της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης παρατηρούμε μία σύμπλευση των δύο εφημερίδων στην κάλυψη της ΝΔ και του ΚΚΕ, ωστόσο, είναι πολύ μεγάλη η διαφορά στο ΛΑΟΣ, όπως αναφέραμε, και στον ΣΥΡΙΖΑ. Την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου κόμματος κυρίως από την *Ελευθεροτυπία* την έχουμε σχολιάσει ήδη και ο δείκτης αυτού του πίνακα (19,62%) μπορεί να ενισχύσει τους ισχυρισμούς μας πως η *Ελευθεροτυπία* δίνει προβάδισμα στην εκφορά και παρουσίαση του λόγου του ΣΥΡΙΖΑ, χωρίς να μένει μόνο στην περιγραφή των γεγονότων ή των κινήσεων του κόμματος.

Παρατηρώντας τέλος τα εξωκοινοβουλευτικά κόμματα στην *Η Καθημερινή* βλέπουμε ότι ο λόγος δίνεται μόνο στους Οικολόγους Πράσινους και 2 φορές στην ΚΟΕ, ενώ αντίστροφα έχουμε καταγράψει 12 αναφορές (2,21%) του κόμματος ΔΡΑΣΗ, το οποίο απουσιάζει από τις στήλες της *Ελευθεροτυπία*. Το υψηλό συγκριτικά ποσοστό φανερώνει την απεύθυνση σε συντηρητικό κοινό, πιθανότατα και ψηφοφόρους του κόμματος, ενώ ταυτόχρονα είναι επιλογή της εφημερίδας να εισάγει την άποψη της ΔΡΑΣΗ στο δημόσιο πολιτικό πεδίο λόγου. Το συγκεκριμένο κόμμα απουσιάζει παντελώς από την *Ελευθεροτυπία*, που απευθύνεται σε πιο προοδευτικό κοινό, αναδεικνύοντας, ταυτόχρονα τον λόγο άλλων 8 αριστερών κομμάτων ή συλλογικοτήτων και μάλιστα με πολλαπλά αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου, το είδος των οποίων θα αναλύσουμε στον πίνακα που ακολουθεί (πίνακας 7).

Είδος Λόγου ανά κόμμα (κοινοβουλευτικά)										
Καθημερινή										
	ΠΑΣΟΚ	%	ΝΔ	%	ΚΚΕ	%	ΣΥΡΙΖΑ	%	ΛΑΟΣ	%
ΕΛ	53	21,81%	29	21,80%	14	27,45%	23	42,59%	17	36,96%
ΠΛ	90	37,04%	39	29,32%	17	33,33%	17	31,48%	9	19,57%
ΥΛ	32	13,17%	26	19,55%	7	13,73%	2	3,70%	9	19,57%
ΑΤ	26	10,70%	8	6,02%	2	3,92%	5	9,26%	2	4,35%
ΕΕΛ1	16	6,58%	15	11,28%	3	5,88%	0	0,00%	5	10,87%
ΕΕΛ2	26	10,70%	16	12,03%	8	15,69%	7	12,96%	4	8,70%
ΣΥΝΟΛΟ	243	100,00%	133	100,00%	51	100,00%	54	100,00%	46	100,00%

Είδος Λόγου ανά κόμμα (κοινοβουλευτικά)										
Ελευθεροτυπία										
	ΠΑΣΟΚ	%	ΝΔ	%	ΚΚΕ	%	ΣΥΡΙΖΑ	%	ΛΑΟΣ	%
ΕΛ	75	23,96%	58	33,14%	17	27,87%	32	22,22%	3	37,50%
ΠΛ	105	33,55%	41	23,43%	8	13,11%	27	18,75%	1	12,50%
ΥΛ	29	9,27%	20	11,43%	18	29,51%	21	14,58%	1	12,50%
ΑΤ	26	8,31%	7	4,00%	9	14,75%	28	19,44%	0	0,00%
ΕΕΛ1	19	6,07%	36	20,57%	4	6,56%	17	11,81%	1	12,50%
ΕΕΛ2	59	18,85%	13	7,43%	5	8,20%	19	13,19%	2	25,00%
ΣΥΝΟΛΟ	313	100,00%	175	100,00%	61	100,00%	144	100,00%	8	100,00%

Πίνακας 7

Εξετάζοντας τις δημοσιογραφικές πρακτικές χρήσης και παρουσίασης του αναφερόμενου λόγου, θα επαναλάβουμε την πεποίθησή μας πως στο πεδίο δημοσιότητας του λόγου δεν αρκεί μόνο η εμφάνιση λόγου, αλλά και το πλαίσιο ή ο τρόπος με τον οποίο παρατίθεται. Στα πλαίσια ικανοποίησης των όρων αντικειμενικότητας ή πλουραλισμού των Μέσων Επικοινωνίας εμφανίζονται όλα, τα κοινοβουλευτικά τουλάχιστον, κόμματα, όντας δεοντολογικά ορθό, ωστόσο η δημοσιογραφική τεχνική έρχεται να προσδώσει ερμηνεία στο περιεχόμενο του πολιτικού αναφερόμενου λόγου.

Ήδη έχουμε παρατηρήσει ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο εφημερίδων που εξετάζουμε, οι οποίες συνεχίζουν να εμφανίζονται και στη διαχείριση του αναφερόμενου λόγου των κομμάτων. Η εφημερίδα *Η Καθημερινή* παραθέτει τον λόγο των πολιτικών του ΠΑΣΟΚ, της ΝΔ και του ΚΚΕ σε Πλάγιο Λόγο κυρίως, ενώ χρησιμοποιεί τον Ευθύ Λόγο για το ΛΑΟΣ και τον ΣΥΡΙΖΑ. Αναλυτικότερα, όσον αφορά το ΠΑΣΟΚ ο Πλάγιος Λόγος εμφανίζεται σε ποσοστό 37,04%, ενώ ακολουθεί με αρκετά μικρότερο ποσοστό (21,81%) η χρήση του Ευθύ Λόγου, που μας δείχνει ότι η εφημερίδα δεν διατηρεί ευκρινώς όρια απόστασης από τον αναφερόμενο λόγο της πηγής. Αντίθετα, φανερώνει εμπλοκή και οικειοποίηση του δημοσιογράφου με την πηγή. Η ιδιοποίηση του λόγου και η κειμενοποίηση στο δημοσιογραφικό φανερώνεται και από το αμέσως υψηλότερο ποσοστό του είδους Υβριδικές Μορφές Λόγου (13,17%). Χρησιμοποιώντας αυτό το είδος, βέβαια, ο εκάστοτε δημοσιογράφος, δείχνει ότι δεν αναλαμβάνει ευθύνη για το περιεχόμενο του λόγου της πηγής. Αντίστοιχα, στην *Ελευθεροτυπία*, χρησιμοποιείται υψηλό ποσοστό Πλάγιου Λόγου (33,55%) και ακολουθεί η χρήση Ευθύ Λόγου (23,96%), ωστόσο, αυτό που προκαλεί εντύπωση είναι το υψηλό ποσοστό του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου 2 (18,85%) που δηλώνει τη μεγάλη εμπλοκή του γράφοντος στο περιεχόμενο και το ύφος της πηγής. Ο δημοσιογράφος υιοθετεί τον αναφερόμενο λόγο, χωρίς να είναι ευδιάκριτα τα όρια αν το περιεχόμενο που παρατίθεται ανήκει στον δημοσιογράφο ή στην πηγή.

Όσον αφορά το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης η εφημερίδα *Η Καθημερινή* αντιμετωπίζει τον λόγο του κόμματος με παρόμοιο τρόπο με αυτόν που αντιμετωπίζει το ΠΑΣΟΚ, με τη διαφορά ότι οι δείκτες εμπλοκής είναι πολύ πιο αυξημένοι. Προηγείται ο Πλάγιος Λόγος (29,32%) και ακολουθεί ο Ευθύς (21,80%), ο οποίος παρουσιάζει ακριβώς το ίδιο ποσοστό με αυτό του ΠΑΣΟΚ. Παράλληλα, όμως σε αρκετά μεγάλο ποσοστό βρίσκονται τα αποσπάσματα σε Υβριδικές μορφές Λόγου και Ελεύθερο Ευθύ Λόγο 2, που φανερώνουν περισσότερη οικειότητα και σύγκλιση της εφημερίδας με τον εν λόγω χώρο. Από την άλλη, η *Ελευθεροτυπία* κρατά μεγάλες και ξεκάθαρες αποστάσεις από το κόμμα της ΝΔ. Η χρήση του Ευθύ Λόγου καταγράφεται σε μεγάλο ποσοστό (33,14%) και αν συνυπολογίσουμε τα αποσπάσματα που τίθενται σε Ελεύθερο Ευθύ Λόγο 1, αυτούσια σε εισαγωγικά, αντιλαμβανόμαστε ότι ο δημοσιογράφος δεν εμπλέκεται και δεν υιοθετεί το περιεχόμενο λόγου που εκφέρει η ΝΔ.

Ο λόγος του ΚΚΕ τίθεται κι αυτός κυρίως σε Πλάγιο Λόγο στις σελίδες της *Η Καθημερινή* (33,33%) ποσοστό που προκαλεί εντύπωση, δεδομένου ότι ιδεολογικά δεν πλησιάζει στον χώρο αυτού του κόμματος. Παρουσιάζεται όμως σε πιο επίσημο ύφος, χωρίς να παίρνει η εφημερίδα ευκρινή απόσταση από τον λόγο του ΚΚΕ. Το στοιχείο που προκαλεί εντύπωση είναι το ποσοστό (15,69%) που εμφανίζεται στο είδος Ελεύθερος Ευθύς Λόγος 2. Πολλές φορές έχει παρατηρηθεί ότι το είδος αυτό ενέχει και ειρωνεία ή και υποβάθμιση του περιεχομένου, μια και δεν τονίζεται ιδιαίτερα ως αναφερόμενος λόγος. Στον αντίποδα, η *Ελευθεροτυπία* εμφανίζει την υψηλότερη τιμή στο είδος Υβριδικές Μορφές Λόγου (29,51%) με παράθεση του αυτούσιου αποσπάσματος το οποίο κειμενικοποιείται από τον δημοσιογράφο δείχνοντας μεν φαινομενική απόσταση του δημοσιογράφου, αλλά και ιδιοποίηση του περιεχομένου αφού εντάσσει τον λόγο της πηγής στον δικό του. Ακολουθεί ο Ευθύς Λόγος σε ποσοστό 27,87%.

Ο ΣΥΡΙΖΑ αντιμετωπίζεται με πολύ διαφορετικό τρόπο από τις δύο εφημερίδες. Η χρήση του Ευθύ Λόγου κυριαρχεί στην *Η Καθημερινή* σε ποσοστό 42,59%, πρακτική που κάνει εμφανή και διακριτή την απόσταση που παίρνει η εφημερίδα τόσο από το περιεχόμενο, όσο και από το ύφος του ΣΥΡΙΖΑ. Ακολουθεί ο Πλάγιος Λόγος με 31,48%, ενώ τρίτο τη τάξει είδος είναι ο Ελεύθερος Ευθύς Λόγος 2, όπως και στο ΚΚΕ. Στην *Ελευθεροτυπία* από την άλλη παρατηρούμε μεγαλύτερη ποικιλία χρήσης στα είδη λόγου αναφορικά με τον ΣΥΡΙΖΑ, όντας το κόμμα που δεν εμφανίζει μεγάλες διαφορές μεταξύ των ειδών. Υπερισχύει, βέβαια, ο Ευθύς Λόγος με 22,22%. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι με τον τρόπο αυτό η εφημερίδα δε θέλει να έχει ξεκάθαρη στάση απέναντι στον ΣΥΡΙΖΑ και ταυτόχρονα του επιτρέπει μέσα από τις σελίδες της να απευθυνθεί με διάφορους τρόπους στο ευρύ αναγνωστικό κοινό.

Διαφορετική διάταξη στα είδη λόγου παρατηρούμε στον αναφερόμενο λόγο του ΛΑΟΣ. Η εφημερίδα *Η Καθημερινή* χρησιμοποιεί κατά κύριο λόγο τον Ευθύ Λόγο (36,96%), όπως και η *Ελευθεροτυπία* (37,50%). Ίσα ποσοστά χρησιμοποιεί η *Η Καθημερινή* στον Πλάγιο Λόγο και στις Υβριδικές Μορφές Λόγου, ενώ συγκριτικά με άλλα κόμματα καταγράφεται το μικρότερο ποσοστό στον Ελεύθερο Ευθύ Λόγο 2. Η διάταξη αυτή μας δείχνει ότι ο δημοσιογράφος διατηρεί απόσταση από το περιεχόμενο του λόγου διατηρώντας το ύφος της πηγής και προσδίδοντας ζωντάνια στο κείμενό του, από την άλλη, όμως, διατηρεί και μία ισορροπία στους δείκτες υποκειμενικότητας και έμμεσης εμπλοκής. Η *Ελευθεροτυπία* παίρνει κι αυτή αποστάσεις από τον λόγο του ΛΑΟΣ, ωστόσο το 25% που καταγράφεται στο είδος Ελεύθερος Ευθύς Λόγος 2 δηλώνει εμπλοκή του δημοσιογράφου που σχολιάζει τον λόγο της πηγής ή και ειρωνεία.

Τέλος, ξεχωριστά θα αναφέρουμε τα ποσοστά που καταγράφονται στο είδος Αντωνυμική Τροποποίηση, κυρίως για να επισημάνουμε την διακριτή απόσταση και ποια κόμματα σαν πηγές προτιμούν με αυτό το εργαλείο να τονίσουν οι δημοσιογράφοι. Έτσι, στην *Η Καθημερινή* υψηλά ποσοστά καταγράφονται στο ΠΑΣΟΚ και στον ΣΥΡΙΖΑ, ενώ πολύ χαμηλά είναι στο ΚΚΕ και τον ΛΑΟΣ. Αντίθετα, στην *Ελευθεροτυπία* είναι ιδιαιτέρως υψηλά τα ποσοστά στο ΚΚΕ και τον ΣΥΡΙΖΑ, ενώ μικρή είναι η τιμή στη ΝΔ και μηδενική στον ΛΑΟΣ.

Πολύ πιο ευδιάκριτα είναι τα πράγματα όσον αφορά τα εξωκοινοβουλευτικά κόμματα της Αντιπολίτευσης, όπου φαίνεται να ακολουθούνται πάγιες πρακτικές από τις εφημερίδες (πίνακας 8). Στην *Η Καθημερινή* ο λόγος των δύο κομμάτων που πρόσκεινται στον προοδευτικό χώρο (Οικολόγοι Πράσινοι και ΚΟΕ) τίθεται σε Ελεύθερο Ευθύ Λόγο, ενώ ο λόγος του κόμματος ΔΡΑΣΗ τίθεται σε όλα τα είδη εκτός από τον Ευθύ Λόγο. Υπερισχύει κι εδώ ο Ελεύθερος Ευθύς Λόγος σε συνολικό ποσοστό 58,33%, ενώ ακολουθεί η Αντωνυμική Τροποποίηση εργαλείο με το οποίο τονίζεται ιδιαίτερα η πηγή αναφερόμενου λόγου. Συνολικά, παρατηρούμε ότι η εν λόγω εφημερίδα κειμενικοποιεί και εμπλέκεται στον λόγο των εξωκοινοβουλευτικών κομμάτων που φιλοξενεί, αν και ο αριθμός είναι πολύ μικρός για να μπορούμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα. Στον αντίποδα βρίσκεται η *Ελευθεροτυπία* η οποία χρησιμοποιεί κατά κόρον τον Ευθύ Λόγο ή τον Ελεύθερο Ευθύ Λόγο, παραθέτοντας αυτούσιο τον αναφερόμενο λόγο. Βέβαια, το περιεχόμενο του εκφερόμενου λόγου αφορά κυρίως σε ανακοινώσεις για τις κινητοποιήσεις και δεν είναι μονοπρόσωπες δηλώσεις.

Είδος Λόγου ανά κόμμα (εξωκοινοβουλευτικά)															
Καθημερινή															
	ΚΚΕ(μ-λ)	%	Μ-Λ ΚΚΕ	%	ΕΕΚ	%	Μ.Θεοδωράκης	%	ΑΝΤΑΡΣΥΑ	%	Οικολόγοι	%	ΚΟΕ	%	ΣΕΚ
ΕΛ	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
ΠΛ	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
ΥΛ	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
ΑΤ	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
ΕΕΛ1	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
ΕΕΛ2	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	2	100,00%	6
ΣΥΝΟΛΟ	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	2	100,00%	12

Είδος Λόγου ανά κόμμα (εξωκοινοβουλευτικά)															
Ελευθεροτυπία															
	ΚΚΕ(μ-λ)	%	Μ-Λ ΚΚΕ	%	ΕΕΚ	%	Μ.Θεοδωράκης	%	ΑΝΤΑΡΣΥΑ	%	Οικολόγοι	%	ΚΟΕ	%	ΣΕΚ
ΕΛ	3	37,50%	3	37,50%	1	50,00%	0	0,00%	3	60,00%	2	66,67%	1	33,33%	1
ΠΛ	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
ΥΛ	2	25,00%	1	12,50%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	0
ΑΤ	0	0,00%	2	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	20,00%	0	0,00%	1	33,33%	0
ΕΕΛ1	3	37,50%	1	12,50%	0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
ΕΕΛ2	0	0,00%	1	12,50%	1	50,00%	0	0,00%	1	20,00%	1	33,33%	0	0,00%	1
ΣΥΝΟΛΟ	8	100,00%	8	100,00%	2	100,00%	2	100,00%	5	100,00%	3	100,00%	3	100,00%	2

Πίνακας 8

6. Συμμετοχή των Πηγών στις Ειδήσεις

6.1 Γενικά

«Ο λόγος είναι είδηση μόνο αν ο σωστός άνθρωπος μιλάει»⁷⁸. Ένα καίριο ζήτημα που αναδύεται είναι το ποιος φιλοξενείται στις εφημερίδες και πώς αντιμετωπίζεται, αλλά και η σχέση που δημιουργείται μεταξύ πηγής και δημοσιογράφου.

Στην είδηση, ο δημοσιογράφος αναλαμβάνει δύο ρόλους, σύμφωνα με τον Scollon, αυτόν της παραγωγής του κειμένου κι αυτόν της υπευθυνότητας για τα λεγόμενα των πηγών, στις οποίες σπάνια ανατίθεται το δικαίωμα της αρχής. Από την άλλη, οι δημοσιογράφοι εξουσιοδοτούν την ευθύνη των λεγομένων στις πηγές⁷⁹. Έτσι, το απόσπασμα χρησιμοποιείται από τους δημοσιογράφους για να αναθέσουν την ευθύνη για την ιστορία, ενώ διατηρούν τη δύναμη να προσαρμόζουν τον λόγο.

Ο λόγος των πηγών, από την άλλη, κατασκευάζεται για να αποτελέσει παροχή τροφής στην κατασκευή ειδήσεων από τους δημοσιογράφους. «Το δικαίωμα εισαγωγής θέματος είναι ένας αγώνας από τις πηγές, οι οποίες υποκύπτουν στους δημοσιογράφους που διατηρούν, όχι μόνο τον έλεγχο επί της αρχής και τη δύναμη ανάθεσης της ευθύνης, αλλά διατηρούν και τον έλεγχο επί του λόγου»⁸⁰. Μια και οι περισσότερες ειδήσεις σχετίζονται με δημόσια θέματα, είναι δεδομένο ότι φωνή δίνεται σε άτομα – αντιπροσώπους. «Τυπικά, η εκμετάλλευση ενός θέματος περιλαμβάνει τις απόψεις και τα επιχειρήματα ενός προνομιούχου σώματος δυνατών μελών της κοινωνίας»⁸¹.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στην παρούσα μελέτη που ασχολείται με το Μνημόνιο, ένα θέμα που λαμβάνει δημόσιο χαρακτήρα επηρεάζοντας πολλές κοινωνικές ομάδες, ενώ αφορά και στο πολιτικό πεδίο, παρατηρούμε ότι ο λόγος δίνεται κυρίως σε αντιπροσώπους, είτε στους επικεφαλής των κομμάτων, είτε σε εκπροσώπους συνδικαλιστικών φορέων σε ειδήσεις που σχετίζονται με κινητοποιήσεις. Παρά την ιδιαιτερότητα του θέματος, παρατηρούμε ότι ακόμα κι όταν ο δημοσιογράφος επιλέγει να φιλοξενήσει τη φωνή των διαδηλωτών, επιλέγει συνήθως τους εκπροσώπους των κοινωνικών κι επαγγελματικών ομάδων που διαμαρτύρονται, κυρίως διότι ο

⁷⁸ Bell (1991) σελ.191

⁷⁹ Scollon (1998) σελ.217

⁸⁰ Ο.π, σελ.217-218

⁸¹ Coulthard (1993) σελ.203

λόγος τους είναι περισσότερο νομιμοποιημένος, ενώ ενδέχεται να εκφράζει και το αποτέλεσμα συλλογικών διαδικασιών. Αντίστοιχα και στα κόμματα, ο λόγος δίνεται σπάνια σε βουλευτές, κυρίως όταν αφορά σε εσωκομματικές διαδικασίες.

Όπως υποστηρίζει ο Fowler, η πρόσβαση είναι μία αμοιβαία σχέση ανάμεσα στους δυνατούς και τα Μέσα Επικοινωνίας. «Η επίδραση ανάμεσα σε αυτούς που έχουν πρόσβαση και σε αυτούς που δεν έχουν προκαλεί μια ανισορροπία ανάμεσα στην αναπαράσταση των ήδη προνομιούχων, από την άλλη, με την όψη του επίσημου, του δυνατού ή του πλούσιου να καλείται να νομιμοποιεί ένα status quo»⁸².

Η επιλογή του σε ποιον δίνεται φωνή, λοιπόν, εξαρτάται από τη σημασία που δίνεται σε κάποιον παρά σε άλλους. «Οπότε» σύμφωνα με την Coulthard, «η επιλογή των ομιλητών αντανakλά συστήματα αξιών και δομές δύναμης»⁸³, ενώ σκιαγραφεί κι ένα σύστημα εξουσιαστικών σχέσεων, θα προσθέταμε. Η ιδανική πηγή είναι κάποιος του οποίου ο λόγος δημιουργεί είδηση, όπως προαναφέρθηκε. Γι' αυτόν τον λόγο οι πολιτικοί είναι τόσο προνομιούχοι στις ειδήσεις. Σε αυτούς η προσοχή δίνεται κυρίως στην εκτελεστική λειτουργία του λόγου τους.

Επιπλέον, μην ξεχνάμε πως ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της παραγωγής ειδήσεων, είναι η σύνδεση των δημοσιογράφων με επίσημες και νομιμοποιημένες πηγές, σχέσεις που στήνονται συστηματικά μέσα από ένα δίκτυο επαφών σαν πηγές γεγονότων. Τα δίκτυα αυτά περικλείουν την κυβέρνηση, άλλες κομματικές πηγές, επιστήμονες, κοινωνικούς φορείς, επαγγελματίες κλπ. Άτομα ή οργανισμοί που είναι αποδεκτοί ως μη νομιμοποιημένοι αποκλείονται ή σπάνια αναφέρονται. Αναφορικά με τους απλούς ανθρώπους, όπως ο Scanell δείχνει, αποδίδονται συνήθως οι εμπειρίες τους κι όχι η άποψή τους⁸⁴. Αλλά και οι γυναίκες παρατηρείται πως αποτελούν μία ομάδα μη προσβάσιμης φωνής⁸⁵. Επιπλέον, «πηγές εναλλακτικής θέσης τείνουν να αγνοούνται. Μη κυβερνητικά κόμματα, ενώσεις, μειονότητες, περιθωριακές ομάδες»⁸⁶.

Στην παρούσα έρευνα, λόγω της ιδιαιτερότητας του θέματος, συγκεντρώσαμε τα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου των Πολιτικών, των παραγόντων του Εξωτερικού και των Συμμετεχόντων σε κινητοποιήσεις,

⁸² Coulthard (1994) σελ.202

⁸³ Ο.π, σελ.203

⁸⁴ Fairclough (1995) σελ.49

⁸⁵ Coulthard (1993) σελ.205

⁸⁶ Bell (1991) σελ.192

προκειμένου να συγκρίνουμε τις πρακτικές με τις οποίες αντιμετωπίζεται ο λόγος των πηγών σε σχέση με την κοινωνική τους θέση – ρόλο, αλλά και για να συγκρίνουμε την παρουσία των πηγών σε κάθε εφημερίδα. Σημειώνουμε ότι στην κατηγορία Διαδηλωτές έχουν συμπεριληφθεί και οι επαγγελματίες ως συμμετέχοντες στις κινητοποιήσεις, οι οποίοι αναλαμβάνουν τον ρόλο εκπροσώπησης, συνήθως συνδικαλιστικής, της επαγγελματικής τους ομάδας.

6. 2 Κοινωνική Θέση Φωνών

Σε αυτό το στάδιο της ανάλυσής μας πρωταγωνιστούν οι πηγές –φωνές - αναφερόμενου λόγου, οι άνθρωποι δηλαδή που παρουσιάζονται σε ένα άρθρο να εκφέρουν λόγο, τον οποίο φιλοξενεί ο δημοσιογράφος στην περιγραφή της είδησης. Αρχικά, στο διάγραμμα που ακολουθεί αναφέρεται το ποσοστό συμμετοχής των πηγών σε κάθε εφημερίδα, ανάλογα με την κοινωνική τους θέση. Ακολουθεί η μελέτη της σχέσης που εμφανίζεται ανάμεσα στο είδος αναφερόμενου λόγου και της κοινωνικής θέσης της πηγής.

Όπως προαναφέρθηκε, έχει μεγάλη σημασία σε ποιους ανθρώπους δίνεται βήμα έκφρασης μέσα από τα φύλλα μίας εφημερίδας, αλλά και ο τρόπος που ο λόγος τους αντιμετωπίζεται από τους δημοσιογράφους. Έτσι, μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα για το ύψος μίας εφημερίδας, το δίκτυο σχέσεων που έχει αναπτύξει, τη χειραγωγή ή μη του αναγνωστικού κοινού, τη συμβολή του σε κοινωνική συμμετοχή, αλλά και την πολιτική θέση που προβάλλει.

Εμφάνιση Πηγών				
	Καθημερινή	%	Ελευθεροτυπία	%
Πολιτικοί	510	72,86%	698	72,63%
Διαδηλωτές	47	6,71%	89	9,26%
Εξωτερικό	143	20,43%	174	18,11%
Σύνολο	700	100,00%	961	100,00%

Πίνακας 9

Στον Πίνακα που προηγείται (πίνακας 9) δεν καταγράφονται όλες οι πηγές που συναντήσαμε στις ειδήσεις που αποτελούν το υλικό της έρευνάς μας. Συμπεριλάβαμε τα πολιτικά πρόσωπα, τους παράγοντες του εξωτερικού και τους διαδηλωτές, επειδή αυτά είναι τα κυριότερα πρόσωπα που εκφέρουν

λόγο στη συγκεκριμένη θεματική κι έχει σημασία να συγκρίνουμε την παρουσίασή τους από τους δημοσιογράφους.

Έτσι, παρατηρούμε ότι και η *Ελευθεροτυπία* και η εφημερίδα *Η Καθημερινή* καταγράφουν το ίδιο σχεδόν ποσοστό εμφάνισης των πολιτικών προσώπων (73%), φανερώνοντας ένα ύφος πιο αυστηρό. Ωστόσο, η *Ελευθεροτυπία* στις στήλες της δίνει μεγαλύτερο βήμα στους διαδηλωτές καταλαμβάνοντας το 9,26% σε σχέση με την *Η Καθημερινή* όπου καταλαμβάνει μόλις το 6,71%. Ήδη έχουμε παρατηρήσει ότι η *Ελευθεροτυπία* προβάλλει μέσα από τα φύλλα της τις κοινωνικές κινητοποιήσεις κι όχι μόνο περιγραφικά, αλλά φιλοξενώντας τον λόγο των ίδιων των διαδηλωτών, γεγονός που προσιδιάζει σε ένα πιο λαϊκό και προσιτό ύφος. Μάλιστα, έχουμε παρατηρήσει ότι δίνεται βήμα και σε απλούς πολίτες, χωρίς να είναι αιρετοί συνδικαλιστές ή εκπρόσωποι, στοιχείο το οποίο υπερτερεί στην *Η Καθημερινή*. Τέλος, οι παράγοντες του Εξωτερικού χαίρουν μεγαλύτερης εκτίμησης από την *Η Καθημερινή*, χωρίς ωστόσο να υποστηρίζουμε ότι και στην *Ελευθεροτυπία* το ποσοστό συμμετοχής τους είναι μικρό. Έχουμε επισημάνει ότι την περίοδο που εξετάζουμε υπάρχει έντονη παρουσία και παρέμβαση στον δημόσιο λόγο, αλλά και στην πολιτική ζωή η παρουσία των παραγόντων από το Εξωτερικό μέσω της Τρόικας.

6. 3 Είδος Λόγου σε Σχέση με την Κοινωνική Θέση Φωνών

Πέρα από το ποιοι άνθρωποι φιλοξενούνται σε ένα Μέσο Επικοινωνίας, έχει ιδιαίτερη σημασία να μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται ο λόγος τους, διότι αν και στην ειδησεογραφία δίνεται φωνή σε άλλους ανθρώπους, δε σημαίνει ότι ο λόγος τους αναπαρίσταται πάντα ως αυτούσιος ή με αντικειμενική διάθεση.

Είδος Λόγου-Πηγές						
Καθημερινή						
	Πολιτικοί	%	Διαδηλωτές	%	Εξωτερικό	%
ΕΛ	133	26,08%	13	27,66%	22	15,38%
ΠΛ	173	33,92%	15	31,91%	70	48,95%
ΥΛ	69	13,53%	4	8,51%	21	14,69%
ΑΤ	41	8,04%	6	12,77%	9	6,29%
ΕΕΛ1	39	7,65%	6	12,77%	10	6,99%
ΕΕΛ2	55	10,78%	3	6,38%	11	7,69%
ΣΥΝΟΛΟ	510	100,00%	47	100,00%	143	100,00%

Είδος Λόγου-Πηγές						
Ελευθεροτυπία						
	Πολιτικοί	%	Διαδηλωτές	%	Εξωτερικό	%
ΕΛ	179	25,64%	51	57,30%	40	22,99%
ΠΛ	179	25,64%	9	10,11%	47	27,01%
ΥΛ	89	12,75%	6	6,74%	36	20,69%
ΑΤ	80	11,46%	4	4,49%	16	9,20%
ΕΕΛ1	76	10,89%	9	10,11%	6	3,45%
ΕΕΛ2	95	13,61%	10	11,24%	29	16,67%
ΣΥΝΟΛΟ	698	100,00%	89	100,00%	174	100,00%

Πίνακας 10

Παρατηρούμε, ότι στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*, ο λόγος των πολιτικών παρατίθεται σε Πλάγιο Λόγο (33,92%) γεγονός που ενέχει ιδιαίτερη εμπλοκή του δημοσιογράφου στον αναφερόμενο λόγο της πηγής. Οι μικρότερες τιμές σημειώνονται για τους πολιτικούς στο είδος της Αντωνυμικής Τροποποίησης. Όπως ειπώθηκε, είναι η μορφή που τονίζει την πηγή κι όχι το περιεχόμενο του λόγου. Ωστόσο, για τις εφημερίδες ο λόγος των πολιτικών είναι ένα συχνό και καθημερινό φαινόμενο και δεν απαιτείται να τονιστεί η φιλοξενία του προσώπου ως ιδιαίτερο γεγονός. Φυσικά, ο λόγος των πολιτικών τίθεται και σε Ευθύ Λόγο σε ποσοστό 26,08%, δίνοντας ζωντάνια στο ύφος της είδησης και ταυτόχρονα εμφανίζοντας την απόσταση μεταξύ του δημοσιογράφου και της πηγής. Στην κατηγορία των πολιτικών, άλλωστε συμπεριλαμβάνονται πολιτικοί από κόμματα που δεν πλησιάζουν στη θέση του κόμματος, κι από την άλλη, η αναγγελία μέτρων ή η περιγραφή στοιχείων για την κατάσταση της χώρας απαιτεί την αυτούσια παράθεση του λόγου ως μη αμφισβητούμενου περιεχομένου.

Στην *Ελευθεροτυπία* αντίστοιχα, παρατηρούμε ότι η χρήση του Πλάγιου και του Ευθύ Λόγου στους πολιτικούς καταλαμβάνει το ίδιο ποσοστό (25,64%) παρουσιάζοντας μία τάση ισόρροπης παρουσίας του λόγου των πολιτικών. Επιπλέον, ισορροπία εμφανίζει και στη χρήση των υπόλοιπων ειδών λόγου σε αντίθεση με την *Η Καθημερινή* που παρουσιάζει μεγαλύτερες διακυμάνσεις. Βέβαια, η δεύτερη μεγαλύτερη τιμή εμφανίζεται στον Ελεύθερο Ευθύ Λόγο και κυρίως στην περίπτωση παράθεσης αποσπάσματος εκτός εισαγωγικών, όπου φανερώνεται η εμπλοκή του δημοσιογράφου στον πολιτικό λόγο.

Η κατηγορία των διαδηλωτών εμφανίζει ίσως το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, παρουσιάζοντας μεγάλες διαφορές χρήσης των ειδών λόγου μεταξύ των εφημερίδων. Στην *Η καθημερινή* ο λόγος τους τίθεται σε Πλάγιο Λόγο σε ποσοστό (31,91%), πρακτική η οποία σπανίζει στον δημοσιογραφικό χώρο για τους συμμετέχοντες. Όπως σπάνιο είναι να χρησιμοποιείται και το είδος της Αντωνυμικής Τροποποίησης, καθώς για τους συμμετέχοντες σημασία έχει

το περιεχόμενο του λόγου τους. Εδώ, όμως, βλέπουμε ότι το ποσοστό αγγίζει το 12,77%, το οποίο μπορούμε να το δικαιολογήσουμε επειδή στην κατηγορία αυτή έχουν συμπεριληφθεί και οι εκπρόσωποι συνδικάτων ή επαγγελματικών ομάδων, πρόσωπα που ο λόγος τους έχει μεγαλύτερη βαρύτητα και παρουσιάζουν και ένα δίκτυο σχέσεων της εφημερίδας, στα πλαίσια του ανταγωνισμού. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι εκτός από τον Πλάγιο Λόγο, που προσδίδει και μία αυστηρότητα και επισημότητα στο ύφος, πέρα από την προσπάθεια ελέγχου του περιεχομένου, οι δείκτες εμπλοκής ή κειμενοποίησης είναι σε χαμηλά ποσοστά.

Αντίθετα, και στην *Ελευθεροτυπία*, για τους διαδηλωτές χρησιμοποιείται κυρίως Ευθύς Λόγος σε συντριπτικό ποσοστό 57,3%%. Η επιλογή αυτή, όπως και του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου δίνει ζωντάνια και δραματικότητα στην αφήγηση, προσδίδει γλαφυρότητα και δραματοποίηση, διατηρώντας το ιδιαίτερο και αυθεντικό ύφος του ομιλητή. Έτσι, διατηρείται και το λαϊκό και χαλαρό γλωσσικό ύφος της εφημερίδας, καθώς και η εναλλακτική ματιά που προσπαθεί να εκφράσει. Ο Πλάγιος Λόγος βρίσκεται σε μικρό ποσοστό, όπως και το είδος Αντωνυμικής Τροποποίησης.

Τέλος, στην κατηγορία των προσώπων του Εξωτερικού και πάλι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* χρησιμοποιεί σε πολύ μεγάλο ποσοστό (48,95%) τον Πλάγιο Λόγο, αν και θα αναμέναμε ο λόγος τους να μην παρουσιάζεται τόσο οικείος στο κοινό. Παράλληλα, μικρή είναι η τιμή στον Ελεύθερο Ευθύ Λόγο που μας φανερώνει ότι διατηρεί ο δημοσιογράφος απόσταση, ωστόσο η χρήση του είδους Υβριδικές Μορφές Λόγου μας δείχνουν μία προσπάθεια οικειότητας και ιδιοποίησης του λόγου. Επιπλέον, ούτε και στους παράγοντες από το Εξωτερικό είναι υψηλά τα ποσοστά της Αντωνυμικής Τροποποίησης, γεγονός που για άλλη μία φορά μας αποδεικνύει πως συμμετέχουν ισότιμα στον δημόσιο διάλογο, χωρίς να θεωρείται πως παρεμβαίνουν στα εσωτερικά της χώρας. Στην *Ελευθεροτυπία* παρατηρούμε αντίστοιχα ότι υπερισχύει η χρήση Πλάγιου Λόγου, όχι όμως σε τόσο μεγάλο ποσοστό (27,01%) κι ακολουθεί η χρήση του Ευθύ Λόγου (22,99%). Η διαφορά που εντοπίζουμε συγκριτικά με την *Η Καθημερινή* είναι το ποσοστό του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου 2 το οποίο δε δείχνει να διατηρεί απόσταση ο δημοσιογράφος από την πηγή.

7. Αρχηγοί Πολιτικών Κομμάτων

Στην ελληνική πολιτική σκηνή, αλλά και στο πεδίο πολιτικής δημοσιότητας, ιδιαίτερο και σημαντικό ρόλο παίζουν οι αρχηγοί των κομμάτων, μια και αυτά στην πλειονότητά τους έχουν μετατραπεί τις τελευταίες δεκαετίες σε προσωποπαγή κόμματα. Παρατηρείται ότι υπάρχει μία προσκόλληση στα πολιτικά πρόσωπα. Οι ηγετικές φυσιογνωμίες και ειδικότερα οι αρχηγοί των κομμάτων παραδοσιακά διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην εκλογική επιρροή, αλλά και στην εξέλιξη των κομμάτων. «Στην πρόσφατη πολιτική ιστορία, από τη μεταπολίτευση έως σήμερα, παρατηρούμε ότι οι ηγέτες, όχι μόνο εξέφρασαν τις προτάσεις των κομμάτων προς την κοινωνία, αλλά σε μεγάλο βαθμό λειτουργήσαν και ως «προσωποποίηση» του κόμματος στο οποίο ηγούνταν».⁸⁷ Παράλληλα, οι σημαντικές μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν στις παγκόσμιες πολιτικές ισορροπίες και η επικράτηση της σύγχρονης πολιτικής επικοινωνίας, συνέβαλλαν στην περαιτέρω προσωποποίηση της εξουσίας⁸⁸.

Προκειμένου τα κόμματα, κυρίως αυτά που διεκδικούν τη διακυβέρνηση, να απευθυνθούν και να εκφράσουν όλο και περισσότερους ψηφοφόρους, συγκλίνουν ιδεολογικά και προγραμματικά. Ωστόσο, απαιτείται ένα στοιχείο διαφοροποίησης κι αυτό είναι ο αρχηγός του κόμματος. Αναπόφευκτα, λοιπόν, βασικός παράγοντας κατασκευής της διαφοροποίησης είναι το πρόσωπο που ηγείται. Ο κομματικός αρχηγός – ηγέτης έπαψε να είναι απλά ο άνθρωπος που προσωποποιεί τον κομματικό χαρακτήρα κι έγινε μία από τις δυνάμεις που διαμορφώνουν τον κομματικό χαρακτήρα. Έτσι, δημιουργείται η αίσθηση πως έχουμε να κάνουμε με κόμματα που είναι προσωποπαγή και επιδιώκουν να προβάλλουν τον αρχηγό ή μία ηγετική ομάδα ως εκφραστή τους.

Ο αρχηγός στα πλαίσια της σύγχρονης πολιτικής επικοινωνίας, προκειμένου να επιβιώσει ή να ηγεμονεύσει στην πολιτική και επικοινωνιακή αρένα, υπηρετεί τις επικοινωνιακές στρατηγικές, πολλές φορές περισσότερο από τις πολιτικές, με αποτέλεσμα να καθίσταται ένα «προϊόν» για τα Μέσα Επικοινωνίας. Η παρουσία και ο λόγος του είναι βαρύνουσας σημασίας στον δημόσιο λόγο, όπως και για τα Μέσα Επικοινωνίας, εκφράζοντας το ίδιο το κόμμα αναμφισβήτητα. Ταυτόχρονα, όμως, η ένταξη στα πλαίσια της επικοινωνιακής στρατηγικής μεταμορφώνει όντως τον αρχηγό στο κεντρικό κομματικό πρόσωπο.

⁸⁷ Papathanassopoulos, (2007) *Political Communication and Professionalisation in Greece*, in Negrine, R. Mancini, P., Holtz-Bacha, C. and S. Papathanassopoulos, "The Professionalisation of Communication. Changing Media, Changing Europe", Vol. 3 Bristol, Chicago: Intellect.

⁸⁸ Blumler, J., Gurevich M. (1995) *The Crisis of Public Communication*, London: Routledge

Τα Μέσα Επικοινωνίας, λοιπόν, επιδιώκουν και προτιμούν να φιλοξενούν τον λόγο των αρχηγών των κομμάτων όταν θέλουν να φιλοξενήσουν τη θέση του κόμματος. Η πρακτική αυτή υπηρετεί τη θεσμικότητα την οποία ακολουθούν τα Μέσα, είναι φερέγγυος και αξιόπιστος λόγος, αλλά και πηγή, ενώ δίνει μεγαλύτερο κύρος και επισημότητα στην είδηση και στο ίδιο το Μέσο. Γι' αυτούς τους λόγους συναντάμε αρκετά συχνά τους αρχηγούς των κομμάτων σε ειδήσεις.

Στο τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας θα ασχοληθούμε με τον τρόπο που παρουσιάζονται από τους δημοσιογράφους οι πολιτικοί αρχηγοί των πέντε κοινοβουλευτικών κομμάτων. Αρχικά θα δούμε σε τι είδος λόγου παρατίθενται τα αποσπάσματα λόγου τους, ενώ στη συνέχεια θα παρατηρήσουμε με ποιο τρόπο προσφωνούνται οι ίδιοι οι αρχηγοί, δείκτης που παρουσιάζει ένα ενδιαφέρον. Το μικρό όνομα ή το επίθετο φανερώνουν οικειότητα, η παράθεση δηλώνει απόσταση κι επισημότητα, ενώ «ο τίτλος (κύριος, κυρία) ενσωματώνει έναν ισχυρισμό για την αξία της είδησης»⁸⁹. Για την ανάλυση της προσφώνησης της πηγής χρησιμοποιήσαμε το μοντέλο του Jucker (1996):

Κατηγορία	Παράδειγμα
Όνομα	Γιώργος
Επώνυμο	Παπανδρέου
Ονοματεπώνυμο	Γιώργος Παπανδρέου
τίτλος+ επώνυμο	κ. Παπανδρέου
τίτλος+ ονοματεπώνυμο	κ. Γιώργος Παπανδρέου
Παράθεση	κ. Γιώργος Παπανδρέου, Πρωθυπουργός της Ελλάδας
Ιδιότητα	Πρωθυπουργός

⁸⁹ Bell (1991) σελ 196

Είδος Λόγου-Αρχηγοί Κομμάτων										
Καθημερινή										
	Παπανδρέου	%	Σαμαράς	%	Παπαρήγα	%	Τσίπρας	%	Καρατζαφέρης	%
ΕΛ	16	22,54%	8	14,29%	8	23,53%	15	48,39%	15	39,47%
ΠΛ	24	33,80%	17	30,36%	15	44,12%	9	29,03%	8	21,05%
ΥΛ	15	21,13%	13	23,21%	6	17,65%	1	3,23%	5	13,16%
ΑΤ	7	9,86%	3	5,36%	2	5,88%	2	6,45%	2	5,26%
ΕΕΛ1	5	7,04%	6	10,71%	0	0,00%	0	0,00%	5	13,16%
ΕΕΛ2	4	5,63%	9	16,07%	3	8,82%	4	12,90%	3	7,89%
ΣΥΝΟΛΟ	71	100,00%	56	100,00%	34	100,00%	31	100,00%	38	100,00%

Είδος Λόγου-Αρχηγοί Κομμάτων										
Ελευθεροτυπία										
	Παπανδρέου	%	Σαμαράς	%	Παπαρήγα	%	Τσίπρας	%	Καρατζαφέρης	%
ΕΛ	43	37,72%	27	39,13%	10	24,39%	12	19,67%	3	33,33%
ΠΛ	28	24,56%	7	10,14%	9	21,95%	9	14,75%	1	11,11%
ΥΛ	9	7,89%	8	11,59%	12	29,27%	12	19,67%	0	0,00%
ΑΤ	4	3,51%	2	2,90%	4	9,76%	9	14,75%	0	0,00%
ΕΕΛ1	13	11,40%	18	26,09%	4	9,76%	10	16,39%	2	22,22%
ΕΕΛ2	17	14,91%	7	10,14%	2	4,88%	9	14,75%	3	33,33%
ΣΥΝΟΛΟ	114	100,00%	69	100,00%	41	100,00%	61	100,00%	9	100,00%

Πίνακας 11

Παρατηρώντας τον Πίνακα 11, αρχικά διαπιστώνουμε ότι στα μικρά κόμματα ΚΚΕ, ΛΑΟΣ, ΣΥΡΙΖΑ, φιλοξενείται κυρίως ο λόγος των αρχηγών. Με εξαίρεση την παρουσία του ΣΥΡΙΖΑ στην *Ελευθεροτυπία* που η διαφορά των συνολικών αποσπασμάτων του κόμματος είναι μεγάλη σε σχέση με τα αποσπάσματα που εκφέρονται από τον αρχηγό του κόμματος. Όσον αφορά τα δύο μεγάλα κόμματα, αν και η παρουσία των αρχηγών είναι σημαντική, στις σελίδες των εφημερίδων παρουσιάζεται και ο λόγος άλλων στελεχών, τα οποία θα αναφέρουμε στη συνέχεια.

Όσον αφορά τον λόγο των αρχηγών παρατηρούμε ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* χρησιμοποιεί επί τω πλείστον Πλάγιο Λόγο στα αποσπάσματα που εκφέρουν οι Παπανδρέου, Σαμαράς και Παπαρήγα. Αντίθετα, σε Ευθύ Λόγο παρατίθενται κυρίως τα αποσπάσματα των Τσίπρα και Καρατζαφέρη, φανερώνοντας έκδηλη αποστασιοποίηση από αυτούς. Γενικότερα, η *Η Καθημερινή* χρησιμοποιεί τον Πλάγιο Λόγο και ακολουθεί έναν πιο συστημικό λόγο. Αντίθετα, η *Ελευθεροτυπία* χρησιμοποιεί κυρίως τον Ευθύ Λόγο στα αποσπάσματα αναφερόμενου λόγου των αρχηγών με εξαίρεση την Παπαρήγα.

Αναλυτικότερα, ο Παπανδρέου από την *Καθημερινή* αντιμετωπίζεται με μία επισημότητα, παρ' όλα αυτά δεν εκλείπουν οι δείκτες εμπλοκής και οικειοποίησης του λόγου του με τα υψηλά ποσοστά εμφάνισης σε Πλάγιο

Λόγο (33,8%) και των Υβριδικών Μορφών Λόγου σε ποσοστό 21, 13%. Ωστόσο, παρουσιάζεται το μικρότερο ποσοστό σε Ελεύθερο Ευθύ Λόγο 2 δείκτης που δε φανερώνει μεγάλο βαθμό εμπλοκής και ιδιοποίησης του λόγου. Επιπλέον, είναι ο μόνος αρχηγός που ο λόγος του τίθεται σε Αντωνυμική Τροποποίηση, στοιχείο που φανερώνει ότι δίνεται έμφαση στο πρόσωπο που μιλάει, όντας Πρωθυπουργός, κι όχι τόσο στο περιεχόμενο του λόγου.

Ομοίως και στην παρουσίαση του Σαμαρά βλέπουμε ότι υπερισχύει ο Πλάγιος Λόγος, ωστόσο εντύπωση προκαλεί το υψηλό ποσοστό Υβριδικών Μορφών Λόγου (23,21%) και του Ελεύθερου Ευθύ λόγου 2. Τα ποσοστά αυτά φανερώνουν την οικειότητα και αποδοχή του λόγου από το Μέσο. Η χρήση του Ευθύ Λόγου δε, είναι σε μικρό συγκριτικά ποσοστό, ένας ακόμη δείκτης ότι η εφημερίδα δεν επιδιώκει να κρατήσει απόσταση από τον συγκεκριμένο πολιτικό χώρο. Η αρχηγός του ΚΚΕ αντιμετωπίζεται κι αυτή με υψηλό ποσοστό Πλάγιου Λόγου (44,12%), γεγονός που φανερώνει ότι αντιμετωπίζεται με επισημότητα, ωστόσο ενυπάρχει η εμπλοκή του δημοσιογράφου στον λόγο της. Ο αρχηγός του έτερου αριστερού κόμματος, ο Τσίπρας αντιμετωπίζεται με εντελώς διαφορετικό τρόπο, καθώς παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό Ευθύ Λόγου (48,39%), δηλώνοντας σαφή απόσταση της εφημερίδας από τον λόγο του αρχηγού. Αν και οι τιμές στα υπόλοιπα είδη είναι χαμηλές, ο συντάκτης επιλέγει τον λόγο του Τσίπρα να τον παρουσιάσει σε Ελεύθερο Ευθύ Λόγο 2 (12,9%) εμπλέκοντας τον αναφερόμενο λόγο με τον δικό του. Όπως έχουμε σημειώσει αρκετές φορές το είδος αυτό χρησιμοποιείται και για να προσδώσει ειρωνεία ή να υποβιβάσει το περιεχόμενο, αφού λεκτικά δεν τονίζεται. Τέλος, και ο Καρατζαφέρης παρουσιάζεται μιλώντας σε Ευθύ λόγο, διατηρώντας η εφημερίδα τις ανάλογες αποστάσεις. Η απόσταση αυτή είναι εμφανής και από το χαμηλό ποσοστό μη εμπλοκής του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου 2 (7,89%), ενώ δεν υπάρχει πρόθεση να δοθεί έμφαση στην πηγή καθώς το ποσοστό της Αντωνυμικής Τροποποίησης είναι το μικρότερο συγκριτικά με τους υπόλοιπους αρχηγούς (5,26%).

Στην *Ελευθεροτυπία* οι αρχηγοί των κομμάτων αντιμετωπίζονται αρκετά διαφορετικά. Ο λόγος του Παπανδρέου τίθεται σε Ευθύ Λόγο κυρίως, ενώ παρουσιάζει μικρό ποσοστό και στο είδος της Αντωνυμικής Τροποποίησης. Γενικά, είναι ένα είδος που δε χρησιμοποιεί η εν λόγω εφημερίδα στον λόγο των πολιτικών αρχηγών, γεγονός που φανερώνει πως δεν αφήνει αιχμές ειρωνείας από τη μία, ενώ από την άλλη, τα πρόσωπα αυτά θεωρούνται οικεία προς το κοινό. Ο Σαμαράς, επίσης, χαίρει της ίδιας σχεδόν αντιμετώπισης με τον αρχηγό του ΠΑΣΟΚ, μόνο που σε αυτόν παρατηρείται μεγαλύτερη απόσταση και μη ιδιοποίηση του λόγου του, καθώς τα ποσοστά του Πλάγιου Λόγου είναι τα χαμηλότερα συγκριτικά.

Όσον αφορά την παράθεση λόγου της Παπαρήγα εμφανίζεται το ιδιότυπο φαινόμενο να κυριαρχεί σε ποσοστό το είδος των Υβριδικών Μορφών Λόγου (29,27%). Ο δείκτης μας φανερώνει την πρόθεση του συντάκτη να παραθέσει αυτούσιο το αποτέλεσμα, αλλά κειμενικοποιημένο, άρα ιδιοποιημένο από τον δημοσιογράφο. Επιπλέον, και ο λόγος του Τσίπρα παρουσιάζεται σε υψηλά ποσοστά χρήσης των Υβριδικών Μορφών Λόγου, ισάριθμα όμως και με τον Ευθύ Λόγο. Αν προσθέσουμε και τα ποσοστά του Ελεύθερου Ευθύ Λόγου που παρατίθενται εντός εισαγωγικών, καταλήγουμε ότι ο λόγος του Τσίπρα κυρίως παρουσιάζεται ως αυτούσιος. Βέβαια, υψηλά είναι και τα ποσοστά της δεύτερης μορφής Ελεύθερου Ευθύ Λόγου που φανερώνουν εμπλοκή και οικειοποίηση. Τέλος, είναι ο μόνος αρχηγός κόμματος στην *Ελευθεροτυπία* που εμφανίζει τόσο υψηλό ποσοστό χρήσης της Αντωνυμικής Τροποποίησης, που φανερώνει ότι η πρόθεση της εφημερίδας είναι να τονίσει την πηγή του αναφερόμενου λόγου, να προσδώσει κύρος ή ειρωνεία και αμφισβήτηση παράλληλα. Τέλος, ο λόγος του Καρατζαφέρη παρουσιάζει μία ιδιότυπη διάταξη παράθεσης λόγου. Ισάξιο υψηλό ποσοστό εμφανίζει τόσο στη χρήση του Ευθύ Λόγου όσο και στον Ελεύθερο Ευθύ 2. Η χρήση του Πλάγιου Λόγου είναι μικρή, όμως αν στην παράθεση αυτούσιων αποσπασμάτων συνυπολογίσουμε και τα αποσπάσματα σε εισαγωγικά του Ελεύθερου Ευθύ, κλίνουμε στην άποψη ότι η εφημερίδα διατηρεί αποστάσεις από τον λόγο του Καρατζαφέρη.

Τέλος, όσον αφορά την παρουσία των υπόλοιπων πολιτικών προσώπων, παρατηρούμε και στις δύο εφημερίδες ότι ο λόγος δίνεται κυρίως στους υπουργούς της Κυβέρνησης ή σε πρωτοκλασάτα στελέχη, ενώ οι υπόλοιποι βουλευτές αναφέρονται μία φορά σε ειδήσεις όπου περιγράφεται η άποψή τους για την προσφυγή στο ΔΝΤ ή τη λήψη μέτρων.

Αναλυτικότερα, αναφορικά με τους Βουλευτές του ΠΑΣΟΚ στην *Η Καθημερινή* εμφανίζονται κυρίως οι Λοβέρδος – Υπ. Εργασίας (9 φορές), Παπακωνσταντίνου – Υπ. Οικονομικών (18), Βενιζέλος – Υπ. Εθνικής Άμυνας (4), Πάγκαλος – Αντιπρόεδρος Κυβέρνησης (5), Ξενογιαννακοπούλου – Υπ. Υγείας (2), Κουτρουμάνης – Υφ. Κοινωνικής Ασφάλισης (3), Χρυσοχοϊδης – Υπ. Δημόσιας Τάξης (2), Κουκουλόπουλος (4), Ρέππας (2) και Πεταλωτής – Κυβερνητικός Εκπρόσωπος (2). Άλλοι 34 Βουλευτές εμφανίζονται από μία φορά, ενώ οι διαγραφέντες βουλευτές, λόγω καταψήφισης του Μνημονίου, εμφανίζονται 1 φορά ο Δημαράς, 3 η Σακοράφα και 4 ο Οικονόμου.

Αντίστοιχη αντιμετώπιση εμφανίζει και η *Ελευθεροτυπία*. Οι Υπουργοί έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση στην εφημερίδα απ' ότι οι υπόλοιποι βουλευτές. Έτσι εμφανίζονται οι Λοβέρδος (11), Παπακωνσταντίνου (13), Βενιζέλος (3), Χρυσοχοϊδης (1), Πάγκαλος (2), Πεταλωτής (4), Κουτρουμάνης (1), Διαμαντοπούλου – Υπ. Παιδείας (1), Κατσέλη – Υπ. Οικονομίας (1), Ραγκούσης – Υπ. Εσωτερικών (1), Κουκουλόπουλος (2), Κακλαμάνης (2). Οι

υπόλοιποι βουλευτές που εμφανίζονται μία φορά είναι 24, ενώ οι διαγραφέντες δεν χαίρουν ιδιαίτερης προσοχής από την εφημερίδα καθώς οι Δημαράς και Οικονόμου εμφανίζονται 1 φορά ενώ η Σακοράφα 4. Στην παρουσίαση του λόγου των βουλευτών δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές, καθώς χρησιμοποιούνται όλα τα είδη του λόγου.

Οι Βουλευτές της ΝΔ βλέπουμε επίσης ότι έχουν παρουσία στις εφημερίδες με την Μπακογιάννη να είναι το πρώτο μετά τον αρχηγό του κόμματος προβεβλημένο στέλεχος. Βέβαια, έλαβε χώρα και η διαγραφή της από το κόμμα επειδή συμφώνησε με το Μνημόνιο, ενώ η θέση της ΝΔ τότε ήταν αρνητική. Έτσι, στην *Η Καθημερινή* εμφανίζεται 9 φορές και στην *Ελευθεροτυπία* 13. Ο Παυλίδης, ο οποίος επίσης διαγράφηκε, αλλά για εσωκομματικά ζητήματα έχει μικρότερη εμφάνιση, 3 φορές στην *Η Καθημερινή* και 6 στην *Ελευθεροτυπία*.

Από 3 φορές εμφανίζεται ο Εκπρόσωπος Τύπου Παναγιωτόπουλος, ενώ στην *Η Καθημερινή* παρουσιάζονται άλλοι 12 Βουλευτές και στην *Ελευθεροτυπία* 19. Σημειώνεται ότι ο λόγος δίνεται και στον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη από την *Ελευθεροτυπία*.

Στα υπόλοιπα κόμματα, παρατηρούμε μικρή εμφάνιση των στελεχών, μια και το βάρος πέφτει στον λόγο του αρχηγού. Εξαίρεση αποτελεί ο ΣΥΡΙΖΑ, κόμμα που έχει μία ιδιαίτερη δομή με τη συμμετοχή συνιστωσών και αρκετές δημόσια εκπεφρασμένες διαφωνίες στο εσωτερικό του. Ωστόσο, τα στελέχη που φιλοξενούνται από τις εφημερίδες είναι στελέχη του ΣΥΝ κυρίως. Αναλυτικότερα, στην *Ελευθεροτυπία* συναντούμε τους: Σκουρλέτης – Εκπρόσωπος Τύπου (6), Κουβέλης (5), Λαφαζάνης (5), Αλαβάνος (9) και Κωνσταντόπουλος (1). Στην *Η Καθημερινή* αντίστοιχα συναντούμε λιγότερες φορές βέβαια, τους: Σκουρλέτης (4), Κουβέλης (3), Λαφαζάνης (3), Αλαβάνος (2), Γλέζος (1) και Νταβανέλος (1).

Όσον αφορά το ΚΚΕ και το ΛΑΟΣ η *Ελευθεροτυπία* δεν προτιμά να φιλοξενήσει το λόγο πολλών στελεχών και συναντάμε τον Ροντούλη μόνο από το ΛΑΟΣ και τους Μαΐλης – Εκπρόσωπος Τύπου και Παφίλης από το ΚΚΕ. Ενώ στην *Η Καθημερινή* παρατηρούμε από το ΚΚΕ τους Παφίλης (2), Καραθανασόπουλος (2) και Μεντρέκας (1) και τέσσερις Βουλευτές από το ΛΑΟΣ Βελόπουλος, Ροντούλης, Αϊβαλιώτης – Εκπρόσωπος Τύπου και Βορίδης. Γενικότερα, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* παρουσιάζει μεγαλύτερο πλουραλισμό σε πρόσωπα από ότι η *Ελευθεροτυπία*, η οποία όμως παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά φιλοξενίας αναφερόμενου λόγου.

8. Προσφώνηση Πηγής

Στον παρακάτω πίνακα παρατηρούμε έναν δείκτη πλαισίωσης του αναφερόμενου λόγου, τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η πηγή και στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι αρχηγοί των κοινοβουλευτικών κομμάτων. Διαπιστώνουμε ότι καμία από τις δύο εφημερίδες δεν παρουσιάζουν τους αρχηγούς με το όνομα ή το επώνυμό τους, με μία εξαίρεση. Η εφημερίδα *Η Καθημερινή* έχει μία και μόνο αναφορά του Σαμαρά με το επώνυμό του, που μας φανερώνει την οικειότητα του δημοσιογράφου, αλλά και του κοινού με το συγκεκριμένο πρόσωπο. Επιπλέον, η κίνηση αυτή φανερώνει πως ο Σαμαράς αντιμετωπίζεται με επιείκεια και συμπάθεια, ενώ δίνεται ένα πιο χαλαρό ύφος στην είδηση.

Στη συνέχεια, παρατηρούμε ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* δε χρησιμοποιεί καθόλου την παρουσίαση των πηγών με το ονοματεπώνυμό τους, πρακτική την οποία ακολουθεί κατά κόρον η *Ελευθεροτυπία*. Άλλωστε, το επίσημο γλωσσικό ύφος που υπηρετεί η *Η Καθημερινή* δεν της επιτρέπει τη χρήση αυτής της μορφής γι' αυτό και χρησιμοποιεί πιο επίσημες φόρμες, με κυρίαρχες την ιδιότητα και την προσφώνηση με τη μορφή τίτλος + επώνυμο.

Όσον αφορά την *Ελευθεροτυπία*, η προσφώνηση των πηγών τίθεται κυρίως με τις μορφές ονοματεπώνυμο και ιδιότητα. Βέβαια, δεν παρουσιάζονται όλοι οι αρχηγοί με τον ίδιο τρόπο. Στους Σαμαρά, Παπαρήγα και Τσίπρα, κυριαρχεί το ονοματεπώνυμο, μορφή που έρχεται δεύτερη για τον Παπανδρέου, σε υψηλό ωστόσο ποσοστό. Η επιλογή αυτή μας φανερώνει ότι τα πρόσωπα είναι γνωστά και οικεία στο κοινό, όπως και στον δημοσιογράφο, και η εμφάνισή τους στα Μέσα Επικοινωνίας είναι συχνή. Επιπλέον, δε δίνεται αίσθηση επιστημότητας ή απόστασης ούτε προς το ύφος, ούτε και προς την πηγή.

Ο Παπανδρέου από την άλλη, παρουσιάζεται κατά κύριο λόγο με την ιδιότητά του στις στήλες της *Ελευθεροτυπία*. Η φιλοξενία του Πρωθυπουργού, προσδίδει κύρος κι επιστημότητα στην εφημερίδα, αλλά δίνει και βαρύτητα στο περιεχόμενο του λόγου. Επίσης, στην παρουσίαση του Καρατζαφέρη χρησιμοποιείται με το ίδιο ποσοστό τόσο η ιδιότητά του όσο και η παράθεση, δείκτης που φανερώνει επιστημότητα, μη οικειότητα με το πρόσωπο και απόσταση. Στους υπόλοιπους τρεις αρχηγούς, σε δεύτερο επίπεδο, αλλά σε υψηλά ποσοστά χρησιμοποιείται η ιδιότητα. Έχουμε ήδη αναφέρει ότι η φιλοξενία του αρχηγού του κόμματος έχει άλλη βαρύτητα και σημασία, τόσο για το κύρος της εφημερίδας, όσο και για την εγκυρότητα του περιεχομένου του αποσπάσματος λόγου.

Παρόμοιο φαινόμενο στην παρουσίαση παρατηρούμε και στην *Η Καθημερινή*, η οποία παρουσιάζει με την ιδιότητά του τον Παπανδρέου, αλλά και τον Καρατζαφέρη, ενώ η Παπαρήγα μοιράζεται το ίδιο ποσοστό προσφώνησης με την ιδιότητα και τη μορφή τίτλος + επώνυμο. Στη συγκεκριμένη εφημερίδα η μορφή αυτή προτιμάται ιδιαίτερα, με τον Σαμαρά να παρουσιάζεται με τον τίτλο «κύριος» σε ποσοστό 64,29 %, όπως και ο Τσίπρας σε ποσοστό 39,13%. Η μορφή αυτή, όπως και η τίτλος + ονοματεπώνυμο που επίσης χρησιμοποιείται για όλους τους αρχηγούς, είναι οι μορφές που δηλώνουν επισημότητα και τη χρήση υψηλού γλωσσικού ύφους. Φανερώνουν επιπλέον, ότι η εφημερίδα δεν απευθύνεται σε λαϊκό κοινό, ενώ διατηρεί και απόσταση από τις πηγές.

Στον αντίποδα βρίσκεται η *Ελευθεροτυπία*, όπου δεν χρησιμοποιείται καθόλου η προσφώνηση με τίτλο + ονοματεπώνυμο, ενώ δεν προτιμάται ιδιαίτερα, σε σχέση και με άλλες μορφές, αυτή του τίτλου + επώνυμου. Έχουμε ήδη αναφέρει ότι η εφημερίδα αυτή χρησιμοποιεί πιο λαϊκό, χαλαρό και προσιτό ύφος, ενώ χαρακτηρίζεται ως λαϊκή εφημερίδα που απευθύνεται σε πιο ευρύ κοινό απ' ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή*. Είναι χαρακτηριστικό, όμως ότι ο Παπανδρέου παρουσιάζεται σε ποσοστό 25,53% με τη μορφή τίτλος + επώνυμο, που προσδίδει μία επισημότητα στην αντιμετώπισή του, ενώ στους Σαμαρά, Παπαρήγα, Καρατζαφέρη χρησιμοποιείται μόνο μία φορά. Εντυπωσιακό, ωστόσο, είναι ότι στην *Ελευθεροτυπία* ο Τσίπρας δεν προσφωνείται ποτέ ως «κύριος». Αυτό μπορεί να δηλώνει από τη μία οικειότητα, από την άλλη, όμως δηλώνει και μία προσπάθεια της εφημερίδας να δημιουργήσει μία εικόνα προσιτού προσώπου προς το κοινό. Βέβαια, είναι και ο αρχηγός που χαρακτηρίζεται από το νεαρό της ηλικίας του, αλλά και της ενασχόλησής του με την πολιτική. Η νεαρή ηλικία του είναι και ένα στοιχείο της ταυτότητάς του που και ο πολιτικός του χώρος και τα Μέσα προβάλλουν.

Τέλος, και στις δύο εφημερίδες παρατηρούμε ότι η προσφώνηση με τη μορφή της παράθεσης δεν προτιμάται ιδιαίτερα. Η συγκεκριμένη μορφή είναι ο μεγαλύτερος δείκτης επισημότητας, υψηλού ύφους και χρησιμοποιείται σε πηγές που είναι άγνωστες στο κοινό ή ιδιαίτερης σημασίας. Η μορφή αυτή παρατηρείται για παράδειγμα στην προσφώνηση των παραγόντων του Εξωτερικού, εκτός από τη Μέρκελ και τον Στρος Καν, τα οποία στην *Ελευθεροτυπία* εμφανίζονται και με τη μορφή τίτλος + επώνυμο ή μόνο με το επώνυμο, επειδή προφανώς είναι πιο οικεία πρόσωπα στο ελληνικό κοινό. Πάντως, η μορφή της παράθεσης δε χρησιμοποιείται συχνά στην προσφώνηση πολιτικών προσώπων, ακριβώς γιατί το αναγνωστικό κοινό είναι εξοικειωμένο με την παρουσία τους στο δημόσιο πεδίο.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι δύο εφημερίδες χρησιμοποιούν διαφορετικό ύφος με την *Η Καθημερινή* να κάνει χρήση πιο αυστηρής γλώσσας και υψηλού, επίσημου ύφους, ενώ η *Ελευθεροτυπία* πιο

οικείου και λαϊκού. Και στις δύο εφημερίδες, ο Παπανδρέου αντιμετωπίζεται με διαφορετικό τρόπο από τους άλλους αρχηγούς, τονίζοντας οι εφημερίδες πως φιλοξενούν τον λόγο του Πρωθυπουργού. Επιπλέον, ο Καρατζαφέρης και από τις δύο εφημερίδες αντιμετωπίζεται σε απόσταση και όχι με οικειότητα, ενώ οι άλλοι τρεις αρχηγοί προσφωνούνται στην *Η Καθημερινή* με τίτλο + επώνυμο, ενώ στην Ελευθεροτυπία με το ονοματεπώνυμό τους.

Τέλος, η παρουσία μίας γυναίκας αρχηγού μας δίνει την αφορμή να σχολιάσουμε ότι τόσο ως προς την προσφώνηση, όσο και στην παρουσίαση του λόγου της δεν παρατηρούμε κραυγαλέες διαφορές και διακρίσεις από τους άντρες πολιτικούς. Το συμπέρασμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με αυτά της Coulthard⁹⁰, η οποία υποστηρίζει πως οι γυναίκες αντιμετωπίζονται από τις εφημερίδες ως μία μειονότητα που περιθωριοποιείται αρνούμενη τον ρόλο του ομιλητή. «Οι γλωσσικές διαφορές στον τρόπο που παρουσιάζονται οι γυναίκες είναι μία αντανάκλαση της έλλειψης πρόσβασης των γυναικών στην εξουσία, μια και η γλώσσα τοποθετείται σε μία δομή δύναμης η οποία αντανακλάται στην γλωσσική παραγωγή».

➤ ⁹⁰ Coulthard Carmen Rosa (1993). *From Discourse Analysis To Critical Discourse Analysis* : 'The Differential Re – Presentation Of Women and Men Speaking in Written News', in Sinclair, J., Hoey, M. and Fox, G. *Techniques of Description - Spoken and Written Discourse* , London : Routledge, 196/208, 213 pages.

Προσφώνηση Πηγής (Αρχηγοί κομμάτων)										
Καθημερινή										
	Παπανδρέου	%	Σαμαράς	%	Παπαρήγα	%	Τσίπρας	%	Καρατζαφέρης	%
Όνομα	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Επώνυμο	0	0,00%	1	3,57%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ονοματεπώνυμο	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Τίτλος+Επώνυμο	16	36,36%	18	64,29%	5	29,41%	9	39,13%	7	29,17%
Τίτλος+Ονοματεπώνυμο	6	13,64%	1	3,57%	4	23,53%	4	17,39%	6	25,00%
Παράθεση	2	4,55%	3	10,71%	3	17,65%	4	17,39%	2	8,33%
Ιδιότητα	20	45,45%	5	17,86%	5	29,41%	6	26,09%	9	37,50%
ΣΥΝΟΛΟ	44	100,00%	28	100,00%	17	100,00%	23	100,00%	24	100,00%

Προσφώνηση Πηγής (Αρχηγοί κομμάτων)										
Ελευθεροτυπία										
	Παπανδρέου	%	Σαμαράς	%	Παπαρήγα	%	Τσίπρας	%	Καρατζαφέρης	%
Όνομα	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Επώνυμο	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ονοματεπώνυμο	14	29,79%	11	44,00%	10	52,63%	13	48,15%	1	16,67%
Τίτλος+Επώνυμο	12	25,53%	1	4,00%	1	5,26%	0	0,00%	1	16,67%
Τίτλος+Ονοματεπώνυμο	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Παράθεση	3	6,38%	5	20,00%	1	5,26%	3	11,11%	2	33,33%
Ιδιότητα	18	38,30%	8	32,00%	7	36,84%	11	40,74%	2	33,33%
ΣΥΝΟΛΟ	47	100,00%	25	100,00%	19	100,00%	27	100,00%	6	100,00%

Πίνακας 12

Επίλογος

Ο ρόλος των Μέσων Επικοινωνίας ως ιδεολογικοί μηχανισμοί που συμβάλουν στην αναπαραγωγή σχέσεων εξουσίας, έχει απασχολήσει και απασχολεί ποικίλους επιστημονικούς κλάδους κι έρευνες. Τόσο ως οικονομικές δομές, όσο και ως παράγοντες άσκησης πολιτικής εξουσίας και ελέγχου, αλλά και ως διαμορφωτές γνώμης, τα Μέσα Επικοινωνίας συμβάλουν ενεργά στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας, ένα πεδίο όπου αντιμάχονται ή συμβαδίζουν σχέσεις εξουσίας και ηγεμονίας.

Στην παρούσα εργασία μας απασχόλησε η συμβολή των Μέσων Επικοινωνίας στην παρουσίαση των ειδήσεων, των κομμάτων και των πολιτικών προσώπων την περίοδο ένταξης της Ελλάδας στο ΔΝΤ μέχρι την ψήφιση του πρώτου Μνημονίου. Είναι μία περίοδος κατά την οποία η χώρα χαρακτηρίζεται από κρίση τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό – κοινωνικό επίπεδο, με εντάσεις στο πεδίο του δημόσιου λόγου, αλλά και ευρύτερα του δημόσιου χώρου. Η πίεση του κυβερνόντος κόμματος του ΠΑΣΟΚ να υπερασπιστεί την απόφαση η χώρα να ενταχθεί στο ΔΝΤ και στον Μηχανισμό Στήριξης προκειμένου να ελέγξει το κρατικό χρέος, αλλά να προβεί και σε διαρθρωτικές αλλαγές, δημιούργησε ποικίλες εντάσεις.

Αρχικά, δημιουργήθηκε εσωκομματική κρίση με πολλούς Βουλευτές να διαφωνούν με τις πολιτικές αποφάσεις της Κυβέρνησης. Παράλληλα, κρίση δημιουργήθηκε στο σύνολο του κομματικού και πολιτικού συστήματος με τα κόμματα της αντιπολίτευσης να ασκούν σκληρή κριτική στην Κυβέρνηση, ενώ ταυτόχρονα άλλαζε και η δυναμική και η επιρροή των κομμάτων στην κοινωνία, γεγονός που αποδείχθηκε στις επερχόμενες εκλογές του Μαΐου του 2012, όταν άλλαξε άρδην το κομματικό σκηνικό εντός του κοινοβουλίου. Συνάμα, σε κρίση και ένταση βρισκόταν και οι κοινωνικοί φορείς και πολίτες, με την εκδήλωση πολυάριθμων κοινωνικών κινητοποιήσεων ενάντια στη λήψη μέτρων που επέβαλε η Κυβέρνηση. Τέλος, ένα άλλο σημαίνον στοιχείο ήταν η έντονη παρέμβαση ξένων παραγόντων στην πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας, γεγονός που εμφανίστηκε στα πλαίσια της δημοσιονομικής κρίσης της Ελλάδας, δηλώνοντας μία μετατόπιση των πολιτικών κέντρων και αποφάσεων εκτός συνόρων πολλές φορές.

Οι πολιτικές και οι κοινωνικές διαμάχες αυτής της περιόδου εμφανίζουν μία έντονη παρουσία στον δημόσιο λόγο, υπερβαίνοντας πολλές φορές τη ρουτίνα και τις μεθόδους προηγούμενων περιόδων. Σε αυτό το σημείο ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος που διαδραμάτισαν τα Μέσα Επικοινωνίας, καθώς συνιστούν δημόσια φόρα πολιτικής και κοινωνικής διαμάχης. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι είναι αμέτοχα

στη διαδικασία αναπαραγωγής σχέσεων εξουσίας και επιρροής του πολιτικού και κοινωνικού πεδίου.

Αντιλαμβανόμαστε τα Μέσα Επικοινωνίας ως ιδεολογικά φορτισμένους μηχανισμούς, που εμπλέκονται στο πεδίο πολιτικής δημοσιότητας, όχι μόνο αναπαριστώντας αποστασιοποιημένα την πραγματικότητα, αλλά συμβάλλοντας στην αναπαραγωγή και διαμόρφωσή της. Βασικό στοιχείο της δημοσιογραφικής πρακτικής είναι ο δημοσιογραφικός λόγος, ο οποίος παρουσιάζεται ως διαμεσολαβημένος. Η διαμεσολάβηση καθιστά τα Μέσα Επικοινωνίας σε μηχανισμούς κοινωνικοποίησης, καθώς διαμεσολαβούν μεταξύ του ατόμου, του κοινωνικού συνόλου, αλλά και του πολιτικού συστήματος.

Σύμφωνα με την Κριτική Ανάλυση Λόγου, τη συλλογιστική και εν πολλοίς τη μεθοδολογία της οποίας υιοθετούμε στην παρούσα ανάλυση, ο λόγος δε συνιστά απλά μία καταγραφή της πραγματικότητας. Αντίθετα, αποτελεί συστατικό στοιχείο του εκάστοτε κοινωνικού σχηματισμού στον οποίο δημιουργείται, χρησιμοποιείται και διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες που υπηρετεί. Έτσι, συμβάλλει στη συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η έννοια της εξουσίας παράλληλα, είναι βασικό συστατικό των κοινωνικών σχηματισμών, οι οποίοι απορρέουν από τη διαμάχη διαφορετικών κοινωνικών ομάδων για τη διεκδίκηση ή διατήρησή της. Σε αυτή τη διαμάχη συμβάλλει και ο λόγος, ο οποίος δεν αποτελεί μόνο μέσο άσκησης εξουσίας, αλλά και διακύβευμά της. Βέβαια, οι μηχανισμοί με τους οποίους ο λόγος εμπλέκεται στην κοινωνική διαμάχη δεν είναι πάντα εμφανείς στους αποδέκτες.

Στην παρούσα έρευνα, επιχειρήσαμε να μελετήσουμε αυτούς τους μηχανισμούς και συγκεκριμένα τους μηχανισμούς της δημοσιογραφικής πρακτικής και γλώσσας, ώστε να διερευνήσουμε τη σχέση λόγου και εξουσίας και τη συμβολή στην αναπαραγωγή ιδεολογιών και πολιτικο – κοινωνικών ανισοτήτων.

Αναλυτικότερα, μέσα από την ανάλυση των ειδησεογραφικών κειμένων και των δημοσιογραφικών μηχανισμών που χρησιμοποιούνται, επιχειρήσαμε να δούμε τον τρόπο με τον οποίο αναπαράγεται ή γλώσσα των πολιτικών προσώπων, των κομματικών και κοινωνικών φορέων σε μία περίοδο κρίσης. Η συγκριτική ανάλυση του λόγου μεταξύ δύο εφημερίδων διαφορετικής ιδεολογικοπολιτικής ταυτότητας μας φανέρωσε και διαφορετικές πρακτικές και στοχεύσεις των εντύπων, αλλά και διαφορετικές αναπαραστάσεις του πολιτικού πεδίου. Σημειώνουμε ότι οι δύο εφημερίδες που επιλέχθηκαν απευθύνονται σε διαφορετικό κοινό, αντιπροσωπεύουν διαφορετικούς ιδεολογικούς και πολιτικούς χώρους, ενώ χρησιμοποιούν διαφορετικές

γλωσσικές πρακτικές στην παρουσίαση των θεμάτων και των προσώπων, τον λόγο των οποίων φιλοξενούν.

Η εφημερίδα *Η Καθημερινή* είναι μία εφημερίδα η οποία πρόσκειται στον συντηρητικό πολιτικά χώρο, έχοντας ιδιαίτερες σχέσεις με το κόμμα της ΝΔ, ενώ το γλωσσικό ύφος που χρησιμοποιεί είναι υψηλό, επίσημο, αυστηρό με συνοχή. Αντίστοιχα, απευθύνεται και σε ένα συντηρητικό κοινό κι αυτό επηρεάζει τις επιλογές της, όσον αφορά στο ύφος, αλλά και στις ειδήσεις που επιλέγει να αναδείξει. Από την άλλη, η *Ελευθεροτυπία*, είναι μία εφημερίδα, η οποία χαρακτηρίζεται από πλουραλισμό απόψεων, ενώ πρόσκειται στον προοδευτικό χώρο, διατηρώντας εκείνη την περίοδο σχέσεις με τον χώρο του ΠΑΣΟΚ. Το ύφος της είναι περισσότερο λαϊκό, οικείο, ζωντανό και δραματοποιημένο, ενώ απευθύνεται σε ένα ευρύτερο κοινό του προοδευτικού χώρου, καλύπτοντας πολιτικούς χώρους με οικειότητα από την εξωκοινοβουλευτική Αριστερά έως το κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ.

Συνολικά, παρατηρήσαμε ότι η εφημερίδα *Η Καθημερινή* κινείται περισσότερο στα όρια της θεσμικότητας, παρουσιάζοντας δυσκολία να προσαρμοστεί στις υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες και απαιτήσεις. Μέσα από τα φύλλα της αναπαράγεται το υπάρχον σύστημα εξουσίας, χωρίς να επηρεάζεται από την κοινωνική κινητικότητα. Αντίθετα, η *Ελευθεροτυπία* σπάει τα δεσμά της ρουτίνας. Μέσα από τις σελίδες της παρατηρούμε να πριμοδοτούνται κόμματα και πρόσωπα, τα οποία έχουν μικρή πολιτική ή κοινοβουλευτική δύναμη. Επιπλέον, καταγράφονται σε μεγάλα ποσοστά οι κοινωνικές κινητοποιήσεις, οι οποίες λαμβάνουν χώρα εκείνη την περίοδο σε μεγάλη έκταση και ένταση, γεγονός που δε συμβαίνει σε μεγάλη έκταση στην *Η Καθημερινή*.

Αρχικά, προσεγγίσαμε τις πτυχές του θέματος «Μνημόνιο», κατηγοριοποιώντας αυτές σε θεματικές, παρατηρώντας ότι και οι δύο εφημερίδες διατηρούν την ίδια διάταξη ενδιαφέροντος για τα θέματα που αναδεικνύουν, ωστόσο εμφανίζονται διαφορές στην εσωτερική διάταξη των εφημερίδων. Χαρακτηριστική είναι η επιμονή της *Ελευθεροτυπία* στην κάλυψη των κινήσεων της αντιπολίτευσης και των κοινωνικών κινητοποιήσεων, ενώ η *Η Καθημερινή* συγκριτικά δίνει βαρύτητα στις παρεμβάσεις από το εξωτερικό, στις κυβερνητικές δράσεις και τη λήψη μέτρων.

Όπως προαναφέρθηκε, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η φιλοξενία των κομμάτων στις δύο εφημερίδες. Η εφημερίδα *Η Καθημερινή* εμφανίζει μεγάλα ποσοστά στην κάλυψη της ΝΔ και του ΛΑΟΣ, ενώ η *Ελευθεροτυπία* εμφανίζει μεγάλο ποσοστό, αναντίστοιχο με την κοινοβουλευτική του θέση, του ΣΥΡΙΖΑ. Το γεγονός αυτό μας φανερώνει ότι η *Ελευθεροτυπία* κινείται εκτός θεσμικών πλαισίων ή ρουτίνας, καθώς έχει συλλάβει και αναπαράγει την κοινωνική επιρροή και τον ρόλο του ΣΥΡΙΖΑ. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι στην εν λόγω

εφημερίδα παρουσιάζονται πάρα πολλά εξωκοινοβουλευτικά κόμματα, κυρίως του αριστερού χώρου, γεγονός που ενισχύει τον πλουραλιστικό χαρακτήρα της. Πολύ μικρή δε, είναι η συμμετοχή του ΛΑΟΣ, ενώ απουσιάζει παντελώς το κόμμα ΔΡΑΣΗ, το οποίο χαίρει εκτίμησης από την εφημερίδα *Η Καθημερινή*. Η πολιτική – ιδεολογική προσέγγιση των δύο εφημερίδων είναι εμφανώς διαφορετική, μια και η εφημερίδα *Η Καθημερινή* πριμοδοτεί από τα φύλλα της τα συντηρητικά, νεοφιλελεύθερα κυρίως κόμματα σε αντίθεση με την *Ελευθεροτυπία*. Επιπλέον, σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να μιλήσουμε για πλουραλισμό, καθώς απουσιάζουν συγκριτικά πλήθος κομματικών φορέων από τις σελίδες της. Αντιλαμβανόμαστε, έτσι ότι αναπαράγει το σύστημα της υπάρχουσας εξουσιαστικής δομής, απεμπολώντας τη δυνατότητα από τους αναγνώστες της να έχουν πρόσβαση σε διαφορετικό λόγο.

Προχωρώντας σε αναλύσεις που αφορούν σε γλωσσικές πρακτικές και κυρίως στην ανάλυση του αναφερόμενου λόγου, παρατηρήσαμε ότι η *Ελευθεροτυπία* προσφέρει περισσότερο χώρο στους φιλοξενούμενους της για να εκφέρουν λόγο. Αντίθετα η *Η Καθημερινή* περιορίζει τη χρήση αποσπασμάτων λόγου, χρησιμοποιώντας πιο περιγραφική γλώσσα για τα γεγονότα. Εξιστορεί ουσιαστικά, υπό το δικό της φίλτρο, την πραγματικότητα. Όπως μας φανερώνουν και οι δείκτες των ειδών λόγου που χρησιμοποιούνται, η εν λόγω εφημερίδα κάνει μεγαλύτερη χρήση του Πλάγιου Λόγου, ένα είδος που ναι μεν προσιδιάζει στο υψηλό και επίσημο ύφος της, ωστόσο, επιτρέπει την εμπλοκή του δημοσιογράφου στον αναφερόμενο λόγο και την ιδιοποίηση του ύφους και του περιεχομένου του. Η *Ελευθεροτυπία* από την άλλη, χρησιμοποιεί κυρίως τον Ευθύ Λόγο, προσδίδοντας περισσότερη ζωντάνια και χαλαρότητα στο κείμενο, ενώ παραθέτει αυτούσια τα αποσπάσματα λόγου, διατηρώντας απόσταση από το περιεχόμενο και την πηγή.

Όσον αφορά τον λόγο των κομμάτων, κι εκεί οι διαφορές είναι εμφανείς. Υπάρχει συμφωνία στα δύο μεγάλα κόμματα ΠΑΣΟΚ και ΝΔ, τα οποία, όμως, εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά παρουσίας στην *Η Καθημερινή*, ωστόσο υπάρχει μεγάλη διαφορά στη φιλοξενία του λόγου του ΣΥΡΙΖΑ και του ΛΑΟΣ. Στη μεν *Ελευθεροτυπία* ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται τρίτος στη σειρά με μεγάλο ποσοστό, ενώ το ΛΑΟΣ δε χαίρει ιδιαίτερης προτίμησης. Στην *Η Καθημερινή* από την άλλη, παρατηρούμε μία προνομιακή θέση του ΛΑΟΣ, αλλά και του κόμματος ΔΡΑΣΗ.

Σχετικά με τη συμμετοχή των προσώπων – πηγών στις εφημερίδες, η κυριαρχία του λόγου των πολιτικών είναι εμφανής. Βέβαια, δεν παρουσιάζεται με τον ίδιο τρόπο από τις εφημερίδες, καθώς η *Η Καθημερινή* παραθέτει τον λόγο τους κυρίως σε Πλάγιο Λόγο, δηλώνοντας εμπλοκή, αλλά και επισημότητα. Από την άλλη, η *Ελευθεροτυπία* παρουσιάζει μεγαλύτερο

πλουραλισμό στην παράθεση του λόγου με μεγαλύτερη χρήση συγκριτικά της παράθεσης των αυτούσιων αποσπασμάτων. Ωστόσο, κι αυτή η εφημερίδα οικειοποιείται τον λόγο τους και εμπλέκεται σε αυτόν. Τα πολιτικά πρόσωπα εμφανίζονται συχνά και καθημερινά στις σελίδες των εφημερίδων έχοντας δημιουργήσει και οικεία σχέση με το αναγνωστικό κοινό, γεγονός που επιτρέπει στους δημοσιογράφους να χειρίζονται τον λόγο τους εντάσσοντάς τον στον δικό τους, περιγράφοντας ή σχολιάζοντάς τον.

Μεγάλη διαφορά παρουσιάζεται στον λόγο τόσο των διαδηλωτών, όσο και των προσώπων του εξωτερικού. Η *Ελευθεροτυπία* παραθέτει αυτούσιο των λόγο των διαδηλωτών. Είναι μία συνήθης πρακτική που ακολουθούν οι εφημερίδες καθώς, προσδίδει ζωντάνια και δραματοποίηση στο κείμενο. Άλλωστε, λαμβάνει και τις αποστάσεις του ο δημοσιογράφος, ενώ τονίζει το περιεχόμενο του λόγου, μια και συνήθως από τους πολίτες ζητείται η περιγραφή ενός γεγονότος συνήθως, κι όχι η άποψή τους. Αντίθετα, ο λόγος των διαδηλωτών εμφανίζεται από την *Η Καθημερινή* με εμπλοκή του δημοσιογράφου. Αποδεικνύεται ότι η εν λόγω εφημερίδα δεν προβάλλει ιδιαίτερα τις κινητοποιήσεις ή τον λόγο τους, καθώς και η έκταση που δίνεται είναι μικρότερη συγκριτικά. Άλλωστε δε συνάδει και με τον ιδεολογικό χώρο στον οποίο κινείται τόσο η εφημερίδα, όσο και το αναγνωστικό της κοινό.

Τέλος, τα πρόσωπα του εξωτερικού που παρεμβαίνουν και μιλούν για την εγχώρια κατάσταση παρουσιάζονται ως ισότιμοι συνομιλητές με τους πολιτικούς του ελληνικού κομματικού συστήματος. Προκαλεί εντύπωση ότι ο λόγος τους παρουσιάζεται ως οικείος και ιδιοποιημένος από τα Μέσα Επικοινωνίας, χωρίς να διατηρούν αποστάσεις. Η συχνή εμφάνισή τους και η παρέμβασή τους οδηγεί τις εφημερίδες να τους αντιμετωπίζουν με οικειότητα. Οι πρακτικές αυτές, επίσης, συμβάλλουν και στη δημιουργία θετικού κλίματος και αποδοχής της παρέμβασής τους από το κοινό κατασκευάζοντας ένα πλαίσιο συναίνεσης.

Ιδιαίτερη σημασία δίνουν οι εφημερίδες στη φιλοξενία του λόγου των πολιτικών αρχηγών. Έχουμε υποστηρίξει ότι ο αρχηγός ενός πολιτικού κόμματος τείνει να εκφράζει την επίσημη άποψη του κόμματος, καθώς αυτά από την πλευρά τους προσδίδουν στον αρχηγό αυξημένες αρμοδιότητες και προάγουν τον πολιτικό και επικοινωνιακό του ρόλο. Έτσι, η εμφάνισή τους είναι συχνή και μάλιστα προτιμάται από τα Μέσα Επικοινωνίας, ενώ παρατηρήσαμε ότι όσον αφορά τον λόγο του ΚΚΕ και του ΛΑΟΣ, φιλοξενείται σε μεγάλο βαθμό ο λόγος κυρίως του αρχηγού. Επιπλέον, σημειώνουμε ότι ο λόγος δίνεται και στους υπουργούς της Κυβέρνησης ή σε πρωτοκλασάτα στελέχη, διατηρώντας την ιεραρχική δομή των κομμάτων. Εντύπωση, επιπλέον, προκάλεσε ότι οι διαγραφέντες από τα κόμμά τους, λόγω διαφωνίας με το μνημόνιο, δεν παρουσίασαν αυξημένη απουσία στα Μέσα Επικοινωνίας, με εξαίρεση την Μπακογιάννη, η οποία όμως ήταν το δεύτερο

σε τάξη στέλεχος μέσα στη ΝΔ, σε αντίθεση με τους Σακοράφα, Δημαρά, οικονόμου του ΠΑΣΟΚ.

Ο αναφερόμενος λόγος των αρχηγών χαίρει ποικιλότροπης παρουσίασης από τους δημοσιογράφους. Στην *Η Καθημερινή* τίθεται κυρίως σε Πλάγιο Λόγο, εκτός από τον λόγο του Καρατζαφέρη και του Τσίπρα, από τον λόγο τον οποίων οι δημοσιογράφοι παίρνουν σαφείς αποστάσεις. Ανάλογα, η *Ελευθεροτυπία* χρησιμοποιεί κυρίως τον Ευθύ Λόγο με εξαίρεση αυτόν της Παπαρήγα. Ενώ και η προσφώνησή τους ως πηγή διαφέρει, με την *Ελευθεροτυπία* να χρησιμοποιεί πιο οικείες μορφές προσφώνησης, σε αντίθεση με την *Η Καθημερινή* που ακόμα και σε αυτούς τους γλωσσικούς δείκτες διατηρεί το επίσημο και υψηλό ύφος της.

Παρατηρώντας τον τρόπο που εκτίθενται οι ειδήσεις και τα πρόσωπα στα φύλλα των εφημερίδων, μπορούμε να σχηματίσουμε και μία εικόνα για τις κοινωνικές διεργασίες που συντελούνται εκείνη την περίοδο, αλλά και τη διαμάχη των σχέσεων εξουσίας στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας. Παράλληλα, μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι λαμβάνουμε την εικόνα διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, αλλά και τάξεων, ανάλογα με την ιδεολογική τους ταυτότητα, αν θεωρήσουμε ότι τα Μέσα Επικοινωνίας αναπαράγουν κοινωνικές εικόνες και ταυτόχρονα συμβάλλουν στην αναπαραγωγή κοινωνικών σχέσεων. Από τη μία, υπάρχει ένα κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, το οποίο αντιλαμβάνεται τον πολιτικό χώρο ως προκαθορισμένο από τις δυνάμεις που τον αποτελούν, με ισχυροποίηση του συντηρητικού ιδεολογήματος, κι από την άλλη, υπάρχει ένα άλλο κομμάτι το οποίο αντιλαμβάνεται τη διαμάχη εξουσίας όχι μεταξύ των δύο μεγάλων τότε κομμάτων που διεκδικούν της εξουσία, αλλά ως μία δυναμική διεκδίκησης της εξουσίας από άλλους κομματικούς χώρους, και ταυτόχρονα τη διαπάλη μεταξύ κοινωνίας και πολιτικού συστήματος εξουσίας. Αντίστοιχα, μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι και οι πρακτικές των δύο εφημερίδων οι οποίες είναι διαφορετικές, συνάδουν στην έκφραση, αλλά και αναπαραγωγή αυτών των δύο προσλήψεων από την ελληνική κοινωνία.

Παράλληλα, στην παρούσα έρευνα παρατηρούμε ότι και οι δύο εφημερίδες υιοθετούν αλλαγή στάσης και πρακτικής σε σχέση με αποτελέσματα που εξάγαμε από αντίστοιχες έρευνες του παρελθόντος, σε κανονικές περιόδους ηρεμίας. Όπως έχουμε υποστηρίξει η κρίση οδηγεί στην κινητοποίηση πόρων στο πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, γεγονός που επιτάσσει τις εφημερίδες να ακολουθήσουν ή και να προκαλέσουν αυτή την κινητοποίηση.

Η περίοδος των Μνημονίων, η οποία ακόμα και την περίοδο που γράφονται αυτές οι γραμμές δεν έχει λάβει τέλος, έχει σηματοδέψει την ελληνική πραγματικότητα σε όλα τα επίπεδα. Τα Μέσα Επικοινωνίας δε θα μπορούσαν να μείνουν ανεπηρέαστα από την κρίση, η οποία ακουμπά κάθε πτυχή της

κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής, με τις διαπάλες και την αναπαραγωγή ανισοτήτων να γίνονται όλο και εντονότερες. Αν και επιχειρήσαμε στην παρούσα εργασία να περιγράψουμε κάποιες πτυχές του Μνημονίου, του κομματικού συστήματος και της κοινωνικής δράσης όπως παρουσιάστηκαν από τις εφημερίδες, είναι απαραίτητες περαιτέρω έρευνες, ώστε να σχηματίσουμε συνολική εικόνα και να προχωρήσουμε σε πιο εξειδικευμένες έρευνες με συγκριτικά αποτελέσματα. Η ανάλυση των τίτλων, και του πρωτοσέλιδου, η διερεύνηση του περιεχομένου του αναφερόμενου λόγου, αλλά και η πρόσληψη των ειδήσεων από το κοινό θα ήταν ενδεικτικά ερωτήματα που θα μπορούσαν να ερευνηθούν από τους αναλυτές και να συμβάλλουν στην έρευνα του συγκεκριμένου πεδίου. Η περίοδος αυτή είναι πρωτόγνωρη και ιδιαίτερη για τα ελληνικά δεδομένα δημιουργώντας εύφορο έδαφος για ποικίλες έρευνες και αναλύσεις.

Βιβλιογραφία

- Althusser Louis (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*, London: New Left Books.
- Bell Allan (1991). *The Language of News Media*, Oxford: Blackwell.
- Blumler Jay, Gurevich Mikhail (1995). *The Crisis of Public Communication*, London: Routledge.
- Bourdieu Pierre (2000). *Propos sur le champ politique*, Paris : Presses Universitaires de Lyon.
- Caldas-Coulthard Carmen Rosa (1993). *From Discourse Analysis To Critical Discourse Analysis : 'The Differential Re – Presentation Of Women and Men Speaking in Written News'*, in Sinclair, J., Hoey, M. and Fox, G. *Techniques of Description - Spoken and Written Discourse* , London : Routledge, 196/208, 213 pages.
- Caldas-Coulthard Carmen Rosa (1994). “On reporting: the representation of speech in factual and factional narratives”, in: Coulthard M. (ed.) *Advances in Written Text Analysis*, 295-308. London & New York: Routledge.
- Castoriadis Cornilios (1994). *En mal de culture*, Paris: Esprit.
- Clark, H.H. & Gerrig (1990). *Quotations as demonstrations*, Language, Vol.66, No. 4, 764-805 pages.
- Fairclough Norman (1992). *Discourse and Social Change*, Oxford: Polity Press
- Fairclough Norman (1995). *Media Discourse*, London : Edward Arnold.
- Fairclough Norman (1995β). *Media Discourse*, London: Edward Arnold.
- Fairclough Norman & Wodak Ruth (1997). Critical discourse Analysis. In *Discourse as Social Interaction*. van Dijk T. A. (ed.), 258-284. London: Sage Publications.
- Fairclough Norman (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, London: Routledge.
- Floyd Allan (2000). The reporting Verbs and Bias in the Press, *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 13 : 43-52.
- Fowler Roger (1991). *language in the news*, London :Routledge.
- Gramsci Antonio (1971). *Selections from the Prison Notebooks*, London: Lawrence and Wishart.
- Habermas, Jürgen. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action*, Cambridge: Polity Press.
- Hall Stuart (1977). Culture, the media and the ‘ideological effect’. In *Mass Communication and Society*. Curran J., Gurevitch M. & Woollacott J. (eds.), 315-348, London: Edward Arnold.
- Hall S., Critcher C., Jefferson T., Clarke J. & Roberts B. (1978) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, Hampshire: Palgrave.
- Jucker Andreas (1996). News actor labeling in British newspapers, *Text* 16- 3: 373-390.
- Kakavoulia Maria (2006). *Direct Discourse in the Greek Press: Between Evidentiality and Subjectivity*, Italy: Riva del Garda.

- Kakavoulia Maria & Politis Periklis. (υπό έκδοση) Indirect Discourse in Greek News Articles: Voices and Reporting Verbs, *Proceedings of the 7th International Conference Linguistics*, 2005
- Kumar Krishan (1977). Holding the middle ground: the BBC, the public and the professional broadcaster. In *Mass Communication and Society*. Curran J., Gurevitch M. & Woollacott J. (ed.), 231-248. London: Edward Arnold.
- Maingueneau, Dominique (2000). *Analyser les textes de communication*, Paris : Nathan.
- McQuail Denis (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction*, London: Sage Publications.
- Meyer Michael (2001). Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. In *Methods of Critical Discourse Analysis*. Wodak R. & Meyer M. (eds.), 14-31. London: Sage Publications.
- Monville Monique – Burston & Waugh Linda (1998). *Lexicon, genre and local discourse organization: French speech act verbs and journalistic texts*, University of Melbourne and Cornell University.
- Papathanassopoulos Stylianos (2007). *Political Communication and Professionalisation in Greece*, in Negrine, R. Mancini, P., Holtz-Bacha, C. and S. Papathanassopoulos, «The Professionalisation of Communication. Changing Media, Changing Europe», Chicago: Intellect.
- Politis Periklis & Kakavoulia Maria (2006). Direct Discourse in the Greek Press: Between Evidentiality and Subjectivity. Paper presented at the *9th International Pragmatics Conference*, Riva del Garda, Italy 10 – 15 July 2005.
- Redeker Gisela (1995). 'Free indirect discourse in newspaper reports', voice in journalistic discourse, *Invited plenary talk at the 4th International Cognitive Linguistics Conference, Albuquerque, NM, July 16 – 21, 1995*.
- Rifkin Jeremy (2001). *Η νέα εποχή της πρόσβασης*, Αθήνα : Λιβάνη.
- Scannell Paddy (1991). *Broadcast Talk*, London: Sage Publications.
- Scannell Paddy (1992). Public service broadcasting and modern public life. In *Culture and Power: A Media, Culture and Society Reader*. Scannell P., Schlesinger P. & Sparks C. (eds.), 317-348, London: Sage Publications.
- Scollon Ron (1998). *Mediated Discourse as Social Interaction, A Study of News Discourse*, London and New York: Longman.
- Shapiro Michael (1984). *Language and Politics*, Oxford: Blackwell.
- Short Michael (1998). Speech presentation, the novel and the Press, in W. van Peer, ed., *The taming of the text: Explorations in language, literature, and culture*, London: Routledge.
- Thomson Geoff (1996). Voices in the Text Discourse Perspectives on language Reports, *Applied Linguistics* 17 – 4: 501 – 530.
- Tolson Andrew (1991). Televised chat and the synthetic personality. In *Broadcast Talk*. Scannell Paddy (ed.), 178-200. London: Sage Publications.
- Tolson Andrew (1996). *Mediations. Text and Discourse in Media Studies*, G. Britain : Arnold.
- Turow Joseph (1984). *The Media Industries: The Proportion of News and Entertainment*.

- Van Dijk Teun (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society* 4(2).
- Van Dijk Teun (1997). *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2*. London, Thousand Oaks, New Delhi : SAGE Publications.
- Van Dijk Teun (2001β). Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. In *Methods of Critical Discourse Analysis*. Wodak R. & Meyer M. (eds.), 95-120, London: Sage Publications.
- Van Leeuwen Theo (1996). *The representation of social actors*, 'The Representation of Social Actors' in C. Rosa Caldas-Coulthard and M. Coulthard (eds), *Texts and Practices - Readings in Critical Discourse Analysis*, Routledge, London.
- Voloshinov Valentin (1973). *Marxism and The Philosophy of Language*, New York & London: Seminar Press.
- Wolton Dominique (1997). *Σκέψεις για την επικοινωνία*, Αθήνα : Σαββάλας.

- Ανδρουτσόπουλος Γιάννης (2001). Γλωσσολογικές προσεγγίσεις στο δημοσιογραφικό λόγο: Είδη, ποικιλότητα και ιδεολογία στο *Δημοσιογραφία και Γλώσσα*. Πρακτικά Συνεδρίου (15-16 Απριλίου 2000), 167-183, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.
- Γκάρναμ Νίκολας (2003). *Χειραφέτηση και Νεωτερικότητα, Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτη
- Δεμερτζής Νίκος (2002). *Η πολιτική επικοινωνία στην Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ζέρη Περσεφόνη (1996). *Θεσμοί εποπτείας στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Ζέρη Περσεφόνη (2001). Ραδιοτηλεόραση και πολιτικά κόμματα. Μία άποψη της παθολογίας του ελληνικού πολιτικού συστήματος, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 104- 105 Α' - Β'.
- Featherstone Kevin (2007). *Πολιτική στην Ελλάδα. Η πρόκληση του εκσυγχρονισμού*, Αθήνα: Οκτώ.
- Κακαβούλια Μαρία (2003). *Μελέτες για τον Αφηγηματικό Λόγο*, Αθήνα : Ψυχογιός,
- Κομνηνού Μαρία – Λυριτζής Χρήστος (1988) *Κοινωνία, Εξουσία & Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Κουντούρη Φανή (2001). *Πολιτική Δημοσιότητα και Εξουσία*, Αθήνα: Τυπωθήτω.
- ΜακΚουέι Ντενίς – Βιντάλ Σβεν (2001) *Σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας*, Αθήνα : Καστανιώτη.
- McCombs Maxwell – Edna Einsiedel – David Weaver (1991). *Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η Διαμόρφωση της Κοινής Γνώμης*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Muller Pierre – Surel Yves (2002). *Η ανάλυση των πολιτικών του κράτους*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός
- ΜακΚουέι Ντενίς (2003). *Η θεωρία της μαζικής επικοινωνίας για τον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μαυρογένης Γιώργος (2008). *Πολιτική Επικοινωνία και ΜΜΕ, Στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Αθ. Σταμούλης.
- Lagroye Jacques, Bastien Francois & Frederic Sawicki (2008). *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.

- Lavoine Yves (2004). *Η γλώσσα των μέσων ενημέρωσης*, Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Παγουλάτος Τζώρτζης (1998). Πολιτική αποκρατικοποίησης και Τύπος, 1990 - 1993 στο *Η “κατασκευή” της πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, Διεθνές Συνέδριο, Αθήνα, Απρίλιος 1996, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάρτιος 1998.
- Παπαγεωργίου Γιώτα (2004). *Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα*, Αθήνα : Τυπωθύτω – Γιώργος Δαρδανός.
- Παπαθανασσόπουλος Στέλιος (1993). *Απελευθερώνοντας την τηλεόραση*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Παπαθανασσόπουλος Στέλιος (1994). *Η Τηλεόραση στον κόσμο*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Παπαθανασσόπουλος Στέλιος (1997). *Η Δύναμη της Τηλεόρασης*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Πολίτης Περικλής (2001). Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: το επικοινωνιακό πλαίσιο και η γλώσσα τους στο *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα*. Χριστίδης Α.Φ. (επιμ.), 114-120, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Σεφεριάδης Σεραφείμ (2011 – 2012). Σημειώσεις στο μάθημα «Συγκρουσιακή Πολιτική, Συλλογική Δράση, Κοινωνικά Κινήματα».
- Σπιτερί Ζεράρ (2009). *Ο Δημοσιογράφος και οι Εξουσίες του*, Αθήνα : Καστανιώτη.
- Σεραφετινίδου Μελίνα (1987). *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Gutenberg.
- Σπουρδαλάκης Μιχάλης (2003). *Το κομματικό φαινόμενο: Εξέλιξη και Συγκυρία*, στο Δ.Θ. Τσάτσος – Ξ. Κοντιάδης, «Το μέλλον των πολιτικών κομμάτων», Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ψύλλα Μαριάννα (2003). *Η πολιτική ως δράση και λόγος*, Αθήνα: Τυπωθύτω – Γιώργος Δαρδανός.
- Ψύλλα Μαριάννα (2010). *Μεθοδολογία της ανάλυσης ενός γεγονότος από τον έντυπο λόγο*, Αθήνα: Τυπωθύτω – Γιώργος Δαρδανός.
- Ψυχογιός Δημήτρης (2003). *Τι είναι τα Μέσα Επικοινωνίας;* Αθήνα :Καστανιώτη.
- Ψυχογιός Δημήτρης (2004). *Τα Έντυπα Μέσα Επικοινωνία.*, Από τον πηλό στο Δίκτυο, Αθήνα :Καστανιώτη.
- Χατζησαββίδης Σωφρόνης (2000). *‘Ο δημοσιογραφικός λόγος σε ελληνική γλώσσα: ρητές γλωσσικές επιλογές και υπόρρητες αναφορές’*